

ČLÁNKY/STUDIE

- (01) izrael (amos oz)
(11) georges dumézil (d/mézl)

000

O KNIHÁCH

- (16) dubliňané/třetí český překlad (-jj-)
<(22) je hus ještě aktuální? (šimsa/mezník)>
(27) demonstrace klidu a jemnosti (-kv-)
(30) setkání s bedřichem fučíkem (jan toman)
(36) historie nikoli očima vítěze (petruška šustrová)

000

OPERNÍ HLÍDKA

- (43) soudruzi ze slovenska nepřesvědčili (caruso)

000

HIS MASTER'S ROCK

- (45) krize singlu? (elvis)

000

FILMOVÝ OBZOR

- (50) bledé lůny tvář nad předměstím paříže (r/starý)

000

DISKUSE

- (55) boží prostota? (-kv-)
<(56) porodní bolesti
000 "středoevropského" konservativismu (-pf-)

GLOSÝ

- (62) čtyřicet pět "básníků zakázaných zaživa" (bflm)
(64) morálka zvláštního ražení (-pf-)

000

DOKUMENT

- <(67) otevřený dopis karlu sýsovi (milan jungmann)
<(76) rekonstrukce jedné polemiky (františek kautman)

000

Copied from a type-written carbon copy, bound, and
made available by

DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN
TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and
information purposes. Copyright continues to be held by
each individual author and must be strictly observed. If
clarification is required, please consult the Centre
before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM
SCHWARZENBERG 6
D-8533 SCHEINFELD
Tel. 09162/7761

Mohl bych psát o mnoha významných současných hebrejských knihách - to by bylo vůbec nejjednodušší, - přidat několik stručných zápletek a potom to celé zasadit do známého kontextu: mohl bych vám pak přesně říci, kdo je izraelský Saul Bellow, kdo je García Márquez, kdo připomíná Günthera Grasse, kdo je Frost, Ted Hughes nebo Solženicyn naší malé izraelské obce. Je to lákavé a mohlo by to být i zábavné. Opravdu někdy bavím lidi trochu obeznámené s izraelskou literární scénou tím, že ji přirovnávám k dlouhotrvajícímu zemětřesení odhalujícímu jednotlivé geologické vrstvy, které je třeba sledovat současně. Když jste ještě před několika lety vstoupili ve správnou denní dobu do správné kavárny v Tel Avivu, mohli jste tam vidět Johna Donna a lorda Byrona hebrejské poezie

spolu s Waltem Whitmanem a T.S. Eliotem u jednoho stolu s místním Allenem Ginsbergem, všechny živé (a mající se k světu), jak spolu přátelsky rozmlouvají (nebo spíš, jak na sebe přátelsky křičí). To vše jako důsledek skutečnosti, že literární vývoj, který v anglické a evropské literární tradici probíhal celá staletí, se v hebrejské literatuře udál během několika desítek let.

Mohl bych ještě pokračovat a poukázat na to, že moderní hebrejšтина má některé společné rysy s alžbětinskou angličtinou: náš jazyk je stále ještě jako žhavá láva, jako soptící vulkán; stále ještě v něm probublávají páry, plyny a zběsilost. Básník nebo spisovatel má v moderní hebrejštině stále ještě pozici "zákonodárce", může řeč znásilnit nebo svést, aby mu byla po vůli. Troufám si říci, že v podobném srovnání je angličtina jako úctyhodná postarší dáma, k níž si nikdo nic jen tak nedovolí. (Ovšem Faulkner a Joyce a někteří básníci básníci si troufli i na angličtinu.) Zdá se, že hebrejšтина takové praktiky přímo povzbuzuje: je to stále ještě dívka volných mravů.

A zůstává pravdou, že i přes některé nápadné podobnosti a přes silný vliv literatur východní a západní Evropy byl základní kontext hebrejské literatury vždycky hebrejský a židovský a v poslední době sionistický. Čímž je můj úkol mnohem těžší, než kdybych ten kontext chápal jako převážně evropský.

Tak se konečně dostávám znovu k otázce, kde začít svůj příběh. Mohl bych začít u těch bláznů a zoufalců, u těch hebrejských básníků a spisovatelů, kteří vyšli z ghett východní Evropy na přelomu století: jsou to Mendele a Berdyszewski, Bialik, Brenner a Gnesin, autoři "velké generace". Říkám jim blázni a zoufalci, protože psali hebrejsky pro čtenářskou obec, která vlastně téměř neexistovala, s pramalou nadějí na budoucí generace čtenářů. Celá léta psali hebrejsky a četli je hlavně ostatní hebrejsky píšící spisovatelé a jen málokdo jiný. Někteří zemřeli, aniž se jim kdy snilo o tom, že jejich slova se budou vyučovat ve ško-

lách nebo že po nich budou pojmenovány ulice a kibucy. Alespoň někteří cítili, že po nich nastane naprostý konec hebrejštiny. Považovali se za autory tragického epilogu antického dramatu, které započalo před tisíciletími a nyní jim před očima skomírá v bahně.

Proč toho jednoduše nenechali? Konec konců psali výborně i v jiných jazycích. Všichni mohli bez problémů psát v jidiš - což byl stále ještě jazyk miliónů a mimochodem také jejich mateřština. Někteří to mohli dotáhnout daleko, kdyby předsedlali na ruštinu, němčinu nebo polštinu. Kdo na přelomu století četl hebrejsky? O koho jim šlo? Byla tu ještě další komplikace: Bialik, Brenner a Berdyszewski věděli až příliš dobře, že na přelomu 19. a 20. století jsou milióny Židů, kteří čtou hebrejsky, ale jen náboženské knihy, nic světského, bože chraň! Ve stejné době přitom bylo stále víc Židů, kteří už byli připravení a dychtiví číst beletrii a básně, ale četli je raději v ruštině, němčině nebo polštině. Pro koho tedy příslušníci "velké generace" psali svá hebrejská díla, o koho jim šlo? Domnívám se, že stopa stejného bláznovství a zoufalství je stále ještě znát v každém významném současném hebrejském díle, stejně jako tato díla dosud tajně živí opravdový sionismus (nikoli sionismus deformovaný, hovořím o zoufalství a zánícení, ne o šílenství a fanatismu).

Kde mám začít? Snad u Perece Smolenskina nebo u Mendeleho, kteří usilovali o vytvoření mimetické hebrejské prózy po vzoru Charlese Dickense nebo Balzaca a Victora Huga dávno předtím, než první muž na světě řekl ženě "Miluji tě" moderní hebrejštinou? Anebo mám začít Chaimem Nachmanem Bialikem, který ve svých hebrejských verších miloval, nenáviděl a bořil a zároveň zachraňoval a obnovoval židovský svět, v jeho době stále ještě živý (v jidiš), stále ještě tvořivý a vitální (v jidiš) a v plném květu (v jidiš) a pulsoval posledním zbytkem své životní energie? Proč a jak vůbec to všechno v hebrejštině dokázali ti synové, milenci, vrazi a hrobníci, ti stavitelé pomníků a muzejní dozorcí velkého stínového státu Židů ve východní Evropě? Vždyť tihle

spisovatelé se jako jejich hrdinové smáli, plakali, snili a milovali v jiných jazycích než v hebrejštině, v oné době stejně mrtvé jaká klasická řečtina nebo latina. Proč to dělali?

Mám podezření, že za tím vším bylo hluboké zoufalství. Hrozivá předtucha zániku. Možná nějak vycítili, že už je stejně všechno ztraceno, že brzy už nebudou žádní Židé, ani jidiš nebo hebrejšтина. Možná že to bylo, jako když se umírající vrací domů zemřít. Podezírám přinejmenším Bialika, Berdyszewského a Brennera, že občas psali ne pro žijící nebo budoucí generace, ale pro ty dávno mrtvé. Nebo tu snad přece jen byla nějaká hluboko ukrytá naděje? Nevím. Ale vím, že všichni píšeme mrtvým nebo k nim hovoříme v okamžicích velkého zoufalství.

Kde tedy začíná můj příběh? Možná, že v domě číslo 48 na Mile End Road v londýnské čtvrti Whitechapel, kde v roce 1906 žil v mizerném podnájmu šestadvacetiletý Josef Chaim Brenner, chudý židovský uprchlík z Ruska. Pracoval jako sazeč a živil se bramborami se zelím, a přesto dokázal dát dohromady svěží, moderní a nekonformní hebrejský literární časopis. Vlastníma rukama ho sázel, vázal laciným kličem a nosil v pytlí na zádech na poštovní úřad, odkud ho rozesílal svým 212 předplatitelům, roztroušeným v osmi či devíti zemích (v Londýně jich bylo jen několik), té hrstce bláznů, kteří jako on neopustili hebrejštinu, nicméně se rozhořčeně rozdělili do půl tuctu konkurenčních literárních "směrů".

Ne že by Brenner příliš věřil v to, co dělal. Naopak. Stejně jako jeho nostalgisti hrdinové a stejně jako jeho zuřiví odpůrci Brenner cítil, že všechno je ztraceno a odsouzeno k zániku: sionismus a hebrejšтина, stejně jako svět židovské východní Evropy. Mnohé z jeho postav, tolstojovské typy, které jako by vystoupily z Dostojevského románů, byli zoufalí lidé, zastávající názor, že židovský národ umírá na nevyléčitelnou, zhoubnou dědičnou nemoc. Přesto je třeba pro jeho uzdravení něco učinit, a nezáleží na tom,

nakolik bude to "něco" patetické nebo zbytečné. Brenner nechal své postavy mluvit hebrejsky; nechal je vyslovovat myšlenky, které byly existencialistické dávno před existencialismem. V jeho příbězích se hovoří o tom, že všichni jsme ve světě sami, a je na nás, abychom bojovali proti přesile, že nutně musíme ten boj prohrát, a přesto musíme bojovat. Brennerovi hrdinové to všechno říkají hebrejsky, což má možná být svého druhu metafyzický protest: vždyť hebrejšтина byla jazykem neexistujícího Boha; jestliže tedy Bůh tuto stížnost nikdy neuslyší, pak ať ji tedy neuslyší hebrejsky.

Bylo by nemyslitelné označit tyto spisovatele "velké generace" v jakémkoli smyslu za ortodoxní, ale stejně nesporné by pak rovněž bylo označit je za sekulární. Dokonce i revoltující ateisté mezi nimi byli posedlí teologií. Dokonce i ti, kteří odmítali Boha i judaismus, byli posedlí absencí Boha a byli zoufalí ze stagnace judaismu. Skeptici jako Berdyszewski byli nicméně fascinováni věřícími. Rebelové jako Bialik a Brenner nicméně psali o víře a spasení se směsicí averze, hněvu a závisti. Brenner dokonce zašel tak daleko, že vytvořil svoji vlastní teologii pro svět bez Boha.

Brenner - na což bylo často poukazováno - nenáviděl Židy. A jednoho Žida nenáviděl zvlášť: sebe. Nazval svoji sbírku ubohých postaviček - upchlíků z východní Evropy, ztroskotanců, samouků bez elánu a bez cíle - "mrtvými dušemi". V jeho povídkách se vyskytuje několik nápadných výjimek, ale většina z jeho postav - dokonce i včetně postav přistěhovalců do Palestiny, kde se sám usadil v roce 1909 a kde byl v roce 1921 zavražděn při arabských nepokojích - jsou, jak je sám označil, "živoucí duchové". Beznadějný puritáni, donekonečna hovořící o smyslovém osvobození; intelektuálové, kteří ve dne v noci mluví o manuální práci a o "návratu k půdě". Malí politici, kteří pronášejí velká slova. Věční tuláci, provždy vykořenění, kteří zdvořile konverzují o svých "kořenech"; ateisté, kteří se zahanbeně a provinile potí, kdykoli se odváží pomyslet na stín ženy. Reformátoři, kteří by chtěli spasit svět, ale nedokáží si

ani zavázat tkaničky u bot. Jak šíleně je nenáviděl! Ale dovolte, abych vám něco řekl: kdo potřebuje přátele, má-li nepřítel, jako je Brenner? Přečtěte si Zhroucení a smrt a sami se přesvědčte o bezmezném soucitu, který přezí všechno pociťoval ke svým postavám, o nichž někdy psal jako nejhorší antisemita. Vypadají nezdravě, směšně a pompézně, nebo v nejlepším případě pateticky a zoufale. To z nich udělal Brenner a také mnozí další příslušníci "velké generace" moderní hebrejské literatury, i když ti druzí možná ne tak vehementně. A to je také skutečný kontext i té nejsoučasnejší hebrejské literatury: nenávist obrácená vůči sobě samému, spojená se zkoumáním vlastní duše a promísená se soucitem, hněvem, ironií a pocitem "nereálnosti": to vše vztaženo k lidem, času, prostoru i jazyku.

K čemu tedy došlo, když Brennerovy postavy, jeho modely z reálného života, začaly číst jeho povídky? Došla k něčemu, co je podle mého názoru v dějinách světové literatury ojedinělé: když ti lidé četli sami o sobě v Brennerových povídkách a v povídkách jeho literárních souputníků, byli bolestně zraněni, uraženi, pokořeni a šokováni. Dostávali čím dál větší vztek, ne na Brennera (konec konců všichni už předtím četli Dostojevského), ale sami na sebe a na celé to ovzduší úpadku a rozkladu židovského života diaspory, ať už tradičního, nebo "modernizovaného." A tak Bialik, Berdyszewski, Brenner a všichni ostatní, aniž to vlastně měli v úmyslu, zapálili oheň a roznítili nadšení těch několika stovek, možná tisíců "zoufalešů", kteří vytvořili základy moderního Izraele. Našich rodičů. Mé vlastní rodiny. Tito lidé zvláštním, paradoxním způsobem hořeli touhou ukázat Brennerovi, jak se mýlil. A tak vystoupili rovnou z jeho příběhů a překročili svůj vlastní stín, jen aby mu ukázali, že vůbec nejsou takoví, jací opravdu byli. Jsem si vědom toho, že když postavy náhle sestupují ze stránek knih, aby zničily svého autora, může to znít jako nějaká divoká detektivka, ale tak to skutečně fungovalo: literatura, jejíž největší ambicí bylo připomínat mizející svět, podnítila revoluci, překonávající nejdívočejší naděje svých autorů. A tak

nakonec Brennerovy vlastní postavy způsobily, že jeho příběhy vyznívají nepravdivě, krutě, nenávislně a krátkozrače: jeho hrdinové ho popřeli. A to je přesně to, co si možná v nejskrytějším koutě svého srdce přál.

A co to má společného se současnou izraelskou literaturou? Kdy se už konečně dostanu k věci (pokud vůbec) a začnu probírat Natana Zacha, Jehudu Amihaie, Dana Pagise a Dahliu Ravikovičovou? A co takhle Aharon Appelfeld, Abraham B. Jehošua, Amalia Kahana-Carmonová a jejich ještě současnější následovníci?

Je zřejmé, že se ve svobodném izraelském státě odvíjí úplně nový příběh. Je zřejmé, že už je pryč doba, kdy zoufalí spisovatelé oplakávali mrtvým jazykem umírající svět.

Proč nemůžeme prostě nechat ty mrtvé, aby pohřbili své mrtvé, a jít si po svém? Taková nálada převládala jedno desetiletí v tzv. literatuře autorů sabra^{x)}, v období těsně před dosažením nezávislosti a těsně po něm. V literatuře se hodně mluvilo o heroismu, byl oslavován árijský židovský typ, nový hrdina, takový židovský John Wayne, který celý den obdělává půdu, za soumraku bojuje proti Arabům a potom se celou noc dívoce miluje s dívkami z kibucu. Byla v tom kombinace halasného veselí a chlapáctví, snad stopa toho nejhoršího z Hemingwaye a také stopa nadšeného socialistického realismu, inspirovaného sovětským vzorem. Musím ale zdůraznit, že tahle charakteristika je nespravedlivá vůči některým významným spisovatelům a básníkům euforického období konce čtyřicátých a padesátých let, jako jsou S. Jizhar, Amir Golboa a Chaim Guri ve svých nejlepších básních. Moje charakteristika vlastně platí jenom pro všeobecně rozšířenou literární atmosféru oněch let. Záchvěvy hrůzy a viny, nereálnosti a neurotismu z izraelské literární scény nikdy úplně nezmizely.

x) Sabra = rodilý Izraelec. Jde tedy o autory narozené již v Izraeli. (Pozn. překl.)

Zhruba od šedesátých let je možné sledovat renesanci námětů, nálad, nápěvů a dokonce i technik, které byly vlastní "velké generaci". Je to opět ten známý hebrejský kontext, který se v uplynulých dvou dekadách znovu objevuje: neustálý strach z blížící se pohromy. Déba a místo jsou najednou pocítovány jako něco neskutečného. Objevuje se touha po vzdálených místech. Skepse, ironie a také nenávist obrácená vůči sobě. Politický boj je pojímán emocionálně. Objevují se úporné, mučivé mravní pochybnosti. A nakonec je tu i úsilí, které bylo tak příznačné pro "velkou generaci" - úsilí uchopit proměnlivým jazykem proměnlivou, pomíjivou realitu.

Trvajícím konflikt s Araby, šedesát pět let prolévání krve a pět skutečných válek neudělalo z naší literatury ani patriotický válečný pokřik, ani plytký a plačtivý pacifistický manifest. Arabský konflikt je v izraelské literatuře chápán jako řecká tragédie, jako kolize jedné pravdy s jinou pravdou, nikoli v duchu filmů z Divokého Západu. Strádání palestinských Arabů je ve své tragice často srovnáváno s utrpením Židů v minulosti. Arabský fanatismus a bezohlednost má v některých současných izraelských románech odraz v nové izraelské aroganci a krátkozrakosti. Současní básníci a prozaici jdou ve šlépějích Brennera a dalších autorů "velké generace" a spojují niternou osobní zkušenost s veřejnou, politickou a historickou dimenzí reality. Pro mnoho Izraelců je historie životní zkušeností a jejich životopisy jsou plné historie.

Když jsem sbíral materiál pro svoji poslední knihu V zemi Izrael, byl jsem fascinován, nakolik jsou lidé v ulicích Izraele posedlí veřejnými záležitostmi; nakolik je celý izraelský národ jediným vášnivým seminářem na téma politika, ideologie, metafyzika, "opravdový záměr Boha"; je to zkrátka spíš vznětlivá sbírka argumentů než Země nebo národ. Ocitl jsem se v pouliční kavárně v malém městečku jménem Bet Šemeš, obklopen hrozivým davem ortodoxních, pravicových orientálních Židů, jestřábů, až na výjimky zapřísáhlých Beginových přívrženců. Křičeli na mě, že bych měl být pověšen, utopen

a rozčtvrcen za to, že jsem sekulární, sociální demokrat a holubice. Ale titíž lidé mě přesto zahrnovali laskavými pozornostmi a vřelou východní pohostinností, trvali na tom, že za mne zaplatí kávu a zapalovali mi cigarety. Chovali se ke mně jako ke zbloudilé ovci, jako k popletenému a obtížnému členu vlastní rodiny. Spíš než by ~~xx~~ mě chtěli pověsit, usilovali o záchranu mé duše. A já se zase pokoušel zachránit jejich.

V kterékoli frontě na autobus v Izraeli může přeskočít jiskra, která ji rázem změní v sebeanalytickou, teologickou konferenci (jejíž účastníci, zamýšlející se nad "skutečným smyslem židovské historie" a nad tajnými božími záměry, nicméně nezapomínají klestít si cestu do čela fronty). Nebudete-li to brát úplně doslova, odvážím se prohlásit, že tento národ je nesnadnou koalici čtyř miliónů předsedů vlády, ne-li už čtyř miliónů proroků a mesiášů.

To se živě odráží v současné literatuře. Těžko najdete izraelský román o spisovateli, neschopném napsat další knihu, který se vrhá ke svému psychoanalytikovi a končí tím, že napíše další mizerný román o autorovi, který probírá s psychoterapeutem svoji autorskou impotenci. Spíše v naší soudobé literatuře naleznete rodinné příběhy, odrážející všeobecnou společenskou krizi anebo veřejnou krizi, která se stává pozadím rodinného příběhu. Politické otázky se mění v metafyzické. Vnitřní bolest vyvolává teologické hledání. Zápas mezi rodiči a dětmi odráží propast mezi velikostí původních snů a vizí a bezútěšností maloburžoazní reality. Nehodí se tu výraz "nostalgie"; je to spíš neustálá touha po tom, co mohlo být, než po minulých zlatých časech. Téměř v každém současném izraelském literárním díle cítíme skrytý tep mesiášské touhy.

Jestliže vůbec existuje u spisovatelů tak odlišných, jako jsou například Amichai a Amalia Kahana-Carmonová, nějaký společný jmenovatel, pak tento: jazyk se pružně roztahuje všemi směry, aby pojal prudce se valící proud neklidné reality. V dnešní izraelské literatuře panuje stále široce rozšířený pocit, že cokoli, co dnes vypadá jako skutečné

a trvalé, tu ještě včera vůbec nebylo a zítra může zase zmizet; anebo jinak, že sny, noční můry a děsivé představy dnešní noci se mohou ráno stát skutečností.

Izraelští čtenáři nečtou izraelskou literaturu s potěšením. Čtou ji s obsesí. Často si stěžují, že soudobí spisovatelé a básníci ohrožují "morálku národa" a poškozují představu, kterou si Izrael vytváří sám o sobě, jakož i jeho pověst ve světě. A tak je možné, že jednoho dne i my budeme čtenáře iritovat natolik, že zahodí naše knihy, proklejí nás a odhodlají se udělat něco rozhořčeného a nepřiměřeného.

Až (a jestliže vůbec) k tomu dojde, změní se současná izraelská literatura, byť i post eventum, v politickou literaturu v nejširším slova smyslu. Naši čtenáři nás usvědčí z omylu. Až (a jestliže vůbec) k tomu dojde, zasloužíme si místo ve stejné polici knihovny jako Brenner a další autoři "velké generace". Konečně, sami jste viděli, že příběh moderní hebrejské literatury charakterizuje zoufalství a touha, neuvěřitelná tvrdošíjnost a ohromná vůle žít. Je to skutečně příběh plný vášně a rámusu. Člověk asi musí být opravdu idiot, aby se pokoušel dostat z něho něco do článku, jako je tento.

Poznámka o autorovi: Poslední knihou Amose Oze je Dokonalý mír (A Perfect Peace). Tento článek je výňatkem z přednášky na stipendiu Williama Jovanoviche v Colorado College.

Pozn. překl.: Název Brennerovy knihy Zhroucení a smrt přeložen z anglicky uvedeného názvu Breakdown and Bereavement.

GEORGES DUMÉZIL (1898 - 1986)

Dumézil se českému publiku poprvé představil před padesáti lety ve sborníku k šedesátinám Václava Tilleho (1927) článkem o kavkazském Prométheovi "Amiran et son chien" (str. 37-45). O pár let později recenzoval nadějný slavista Jan Frček Dumézilovu knihu Le problème des centaures v Národopisném věstníku československém (1930, str. 265-270). Frček píše o ustavičném rašení v mytologickém bádání, v němž si Dumézil již tehdy proklestil významné místo, a dále o tom, že k plodným Dumézilovým pracím bude nutno přiblížit z mnoha pohledů, zas a zas. Prorocká Frčkova slova se naplnila. Není malicherné zdůraznit, že získal stoupence i v Rusku, kde mu v roce 1975 vydali výbor z jeho kavkazistických článků (Osetinskij epos i mifologija), a nedávno přeložili i knihu Vládoucí indoevropští bohové (Les dieux souverains des Indo-Européens). U nás se v posledních letech nedostalo velkému badateli víc než několik netrefných noticek. Objevování opomenutého má vždycky příděch dvojnásobného dobrodružství.

Dumézilovi se dostalo vynikajícího školení v klasické filologii pod vedením Antoina Meilleta (1866-1936), u kterého také obhajoval disertační práci Hostina nesmrtelnosti (Le Festin d'Immortalité) v roce 1924. Meillet byl indoevropista, hlavní představitel francouzské sociolingvistické školy, proslul i ve slavistice, ale hlavně se významně zasloužil o rozvoj armenistiky. Patrně této Meilletově orientaci vděčí Dumézil za to, že při svém pobytu na Istanbulské univerzitě v letech 1925 až 1931 se zajímal o kavkazské jazyky. Během šesti let nasbíral Dumézil materiály a podněty na celý život. Hostina kavkazských jazyků (z nichž námatkou jmenujme inguštinu, budugštinu, cachurštinu a zanštinu) se stala prubířským kamenem Dumézilových schopností. Zde se setkal poprvé s osetským eposem o nartech, který se na stísněném území velehor rozšířil mezi zcela rozdílné jazykové skupiny. (Osetština patří k íránské větvi indoevropských jazyků; nartové jsou epičtí hrdinové, toto slovo patrně etymolo-

gicky souvisí s řeckým anér - muž.) Epos o nartech s množstvím epizod a variant je zlatým dolem pro každého mytologa. Synchronně epos prochází kontaktními zónami nepřítulných jazyků a diachronně je spjat s motivy z rozdílných starověkých kultur. Taďy se neuplatní nikdo bez důmyslu. Dumézil se také zasloužil o zachycení vymírajícího jazyka Ubychů. Tato velmi konzervativní komunita z Anatolie v Turecku patří původem na Kavkaz, ale po etnocidních pokusech carské politiky v celé kavkazské oblasti v letech 1859 až 1864 se zbytky Ubychů vystěhovaly (konstatujme, že Sovětská encyklopedie z roku 1977 o násilí cudně mlčí). Dalším mocným impulsem formujícím Dumézilovo mytologické myšlení byly, podle jeho vlastních slov, lekce čínštiny u slovutného francouzského sinologa Marcela Graneta. (A spíše než čínština bylo přínosem Granetovo čtení textu.) Jeho extenzivní erudovanost dokresluje i záliba v jazyce kečua, kterým mluví původní peruánské obyvatelstvo. Mnohost zájmů nemusí ještě svědčit o seriózní úrovni badatele. Fotografická nebo počítačová paměť mohou dosti často svést svého majitele ke zcela nesprávným závěrům, postižitelným ale nezřídka pouze znalci. I Dumézil je pro svůj široký záběr občas specialisty v té či oné oblasti odmítán, ale většina kritik je pro svou jednostrannost neudržitelná. Dumézil nikdy neváhal přiznat některé chybné kroky, a naopak správné pohledy v průběhu života stále precizoval. Proto se řada jeho myšlenek opakuje v člancích i knihách, které jsou vesměs pro tuto příležitost upravené časopisecké studie. Z dlouhého seznamu jeho prací sluší, kromě již výše zmíněných, vytknout ještě Mythe et épopée (Mýtus a epos) ve třech svazcích. První díl má podtitul Ideologie tří funkcí v eposech indoevropských národů a dočkal se v roce 1986 již pátého vydání. V letech 1968 - 1971 Dumézil působil jako hostující profesor na několika univerzitách ve Spojených státech.

Nápadné shody a podobnosti v lidových povídkách a mýtech vedly badatele už v minulém století k zamyšlení, jak k takovým jevům dochází. Od migrační teorie Theodora Benfeye (1809-1881), že všechny motivy se rozšířily z Indie, se pře-

šlo k teorii antropologické, která se přiklání k tomu, že paralely z různých etnických prostředí jsou výsledkem obdobných obecných zákonitostí ve vývoji. Teorie genetická vychází z předpokladu společného kořene, aniž je zatím nutno specifikovat prioritu zeměpisně. K tomu přistupují ještě další subteorie s augmenty a appendixy, takže koneckonců ani Benfeyova teorie ještě není překonána. Podrobnější vhled do celé složité situace v názorech na mytologické otázky by sice byl v češtině žádoucí, ale přesahuje rámec těchto poznámek.

Dumézil vychází z jednoduchého základu, že indoevropská společnost se členila na tři vrstvy - vládce, bojovníky a lid, který se zabýval obživou prvních dvou vrstev. Toto společenské členění si jednotlivé větve Indoevropánů udržely až do období starověku, kdy už jejich předpokládaný původ nebyl nijak zřejmý. Větvemi jsou myšleny větší jazykově příbuznější celky, např. Germáni, Slované, Keltové, Indové. Společenské členění se otisklo do náboženských představ, do světa bohů. Panteon jednotlivých indoevropských větví, národů a kmenů tedy víceméně přejímá společenské členění smrtelníků, zachovává tři společenské vrstvy i s jejich funkcemi. Záznamy o tom nacházíme v mytologiích (souborech mýtů) téměř všech Indoevropánů.

Ještě v nedávné době se tato trifunkcionalita zrcadlila v německém rozdělení společnosti na stranu (Partei), říšskou obranu (Reichswehr) a zástup pracujících (Arbeitsfront), nebo ji můžeme spatřit v názvech sovětských periodik - Pravda, Rudá hvězda, Práce. Stejně trifunkcionální rozdělení najdeme ve středověkém učení o trojím lidu, ke kterému Dumézil podotýká, že není jisté, odkud pochází. Někdy se pomýšlí na vliv křesťanství, někdy na germánské Visigóty, ale nesmí se zapomínat, že se první doklady o této ideologii objevily v Anglii a v severní Francii, což by mohlo upomínat na irský vliv. Římské dědictví se mu zdá být nejméně pravděpodobné. Hezkým příkladem trifunkcionalita ve středověku je exemplum o anglickém králi Vilému Dobyvateli (1027-1087), jak vybíral následníka mezi svými třemi syny.

Jedna verze se dochovala v dominikánské sbírce exempel z první poloviny 14. století. Král si dal zavolat prvo-rozeného syna a optal se ho, čemu by dal přednost nade vším, kdyby se mu mělo jeho přání splnit. Syn by si bez váhání přál být nejsilnějším (fortissimus) mezi lidmi, aby mohl všechny ovládat svou mocí a mohl vítězit nad nepřáteli. Druhý syn chtěl být nejkrásnější (pulcherrimus) z lidí, aby si získal lásku a obdiv všech lidí, a aby si ho vybrali za krále právě pro tuto přednost. Třetí syn chtěl mít krk dlouhý jako krk jeřába, "nikoliv z téhož důvodu jako filosof Epigorius Pictagoras, který myslel jen na delší vychutnávání vybraných pokrmů, nýbrž aby mohl déle podržet jednotlivá slova, než opustí jeho ústa". Král se podivil nad jeho rozumností (prudentia) a ustavil ho svým nástupcem. Zatímco nejstarší syn kromě své primogenitury jinou předností nevládne a nesplňuje tak předpoklad vladařské funkce (patří k vrstvě bojovníků), utahuje se v jediném výroku nejmladšího syna celý soubor subfunkcí požadovaných pro vládu, mimo jiné odmítá požívačnost a vychutnávání delikates, znak třetí funkce, ke které by on jako třetí syn měl náležet. Naopak tento syn se projevuje jako nejmodřejší (prudentissimus), což je optimální vlastnost první funkce. Trifunkcionální rozdělení se takto projevuje také v osetském eposu o nartech, kde vystupují tři rody. Rod Boratae oplývá hojností dobytka (třetí funkce), rod Alaegatae vyniká bhytostí (první funkce) a rod Aexsaertaegkatae sdružuje bohatýry a siláky (druhá funkce).

Velkým oponentem trifunkcionalita je holandský indolog Jan Gonda, který v hojně se vyskytující triplicitě odmítá vidět sociální pozadí. Domnívá se, že doktrína starověké indické medicíny o třech elementech působících smrt (pach, žluč a hlen) nemá se společenským členěním vůbec nic společného. Rovněž pochybuje o tom, že by učení o třech základních prvcích (sattva "bytí, rozum", rajas "vášeň", tamas "temnota") bylo odvozeno z kastovní diferenciace Árijů. Gonda jde povážlivě daleko a proti trifunkcionalitě staví náboženský dualismus, který Dumézil pokládá spíše za bipo-

laritu téže funkce. To se jeví právě ve vztahu dvojice bohů Mitry a Varuny, první je shovívavý, přátelský, přívětivý a uklidňující, druhý je proslulý vykonavatel spravedlnosti, je přísný a budí respekt; Mitra je symbol dne, přítomnosti a země, Varuna ovládá noc, zázvěti (neplést s podsvětím) a nebe. Dohromady formují jsoucí kosmos. I v druhé vrstvě bojovníků se objevuje základní dvojice - bestialita a rytířkost (bůh Indra zosobňuje válku). Zástupci třetí funkce jsou geminizováni od porodu, jsou to dvojčata Ašvinové. Tři indické kasty, bráhmani-kněží, kšatrijové-válečníci a vajšijové-vesničané mají svá vymezená teritoria a symboly, liší se jejich zákazy (tabu) i povinnostmi. Polyvalence některých znaků může mást čtenáře, protože země je odrazem sexuální plodnosti a vegetační úrodnosti, doménou třetí funkce, současně ale je přítomným příjemcem oběti, objektem ovládaným magickými praktikami kněze-krále, který udržuje vesmír v chodu. Zajímavé je přiřazení barev - bílá, červená, černá - které patří tradičně k nejstarším lexikálním jednotkám. (Můžeme černou pokládat za absenci světla?) V římském panteonu je trifunkcionalita v posloupnosti Jupiter - Mars - Quirinus. Posledně jmenovaný byl původně pokládán za boha války, ale protože opora v pramenech prakticky chybí, přijali klasičtí filologové Dumézilovu rekonstrukci, že Quirinus je agrárním bohem. Ze skandinávské oblasti se zachovala trojice nejvyšších bohů v popisu pohanské svatyně v Uppsale od Adama z Brém (11. stol.), kde stála trojice idolů - Ódin, Thór a Freyr. Hromovládce Thór třímal žezlo (kladivo?). Freyr byl nezaměnitelně odlišen velkým pohlavním údem (třetí funkce). A o Ódinovi ze zachovaných textů víme, že ho provázeli dva havrani, Hugin a Munin, zosobnění myšlenky a paměti (první funkce, Hugin je "chytrý", Munin "pamětlivý").

Dumézilův přínos k interpretaci mýtů je velmi významný. Ideologie lidí a bohů je podle něho souměřitelná. Pokud se skutečně trifunkcionalita promítla do panteonů, pak není vyloučeno, že mechanisticky přejatá triáda obklopila celý náš život. Přestože není ještě všechno jasné, a leccos jsme zde mohli jen nastínit, můžeme pod vlivem Dumézilovy "nové

D. Mézl

Dubliňané - třetí český překlad

Dublinané byli v roce 1906 odmítnuti londýnským nakladatelem Richardsem, a byli vytištěni až v roce 1914 - u téhož nakladatele. Mezitím prý Joyce toto dílo neúspěšně nabídl čtyřiceti nakladatelům, přičemž v jednom případě v roce 1910 se dočkal i spálení už vytištěných exemplářů. Nechtěná pouť rukopisu po kružnici končí ve výchozím bodě. To je oblíbený Joyceův motiv. (Z řecké literatury homérského období se zachovalo několik fragmentů díla NOSTOI - Návraty, ve kterém se řečtí hrdinové vrací od Trůje domů. Jde patrně o kratší obdoby Odyssey. Nostoi neznamena pouze návraty, ale především i cesty.) Dublin je makrokosmos i mikrokosmos, z kterého není možné utéci, a do kterého není možné se vrátit. Joyce před Dublinem prchal, stejně jako prchal Karel IV. před svatovítskou věží, a vykupoval se milostnými listy z ciziny. Přirovnávat Dublin ke Grenoblu, který Stendhal nenáviděl, protože se "tam naučil poznávat lidi", je nepochopením Joyceových intencí. Dublin je pupkem světa a pilířem Joyceových děl. Proč hned mluvit o nenávisti?

První čtenáři v povídkách postrádali zápletku a podle Joyceových záznamů se za půldruhého roku prodalo pouze 234 výtisků. Recenzenti vesměs vypožorovali, že povídky tvoří kompaktní celek a že autorův jazyk je nesnadný, ale literární věda musela nejdřív zažít skandál Odyssea a šok Finnegans Wake, než byla schopna skutečně Dubliňany přečíst. Řídké hlasy, že přece nemůžeme na rané povídky brát stejné měřítko jako na vyzrálého Joyce, nemohou již dnes mít váhu, víme-li, že Joyce už v devatenácti letech vystoupil ve svém pamfletu *The Day of the Rabblement* (Den davu) proti Irskému literárnímu obrození. Williama Butlera Yeatse, pozdějšího nositele Nobelovy ceny, Johna Synge, Lady Gregory, Padraica Columa a další obvinil z provincialismu a postavil proti nim sebe po boku Henrika Ibsena a Gerhartha Hauptmanna. Skutečně se mu podařilo přerůst Irsko i Evropu, ale proti všemu očekávání se stal irštějším než celé Irské literární obrození dohromady.

Patnáct povídek zanechává dojem nahodilých črt ve skicáři, vytvářejí však, viděno vcelku, mistrně konstruovaný obraz života. Cyklus začíná a končí mrtvolou. Joyceův bratr Stanislaus tvrdí, že cyklus zobrazuje etapy lidského života v jeho délce, od dětství přes dospívání až ke zralému věku, i v jeho šíři, společenský život od politiky přes umění k náboženství. Poslední povídka by pak měla být shrnutím. Jsme tu nedaleko k názoru, že celý cyklus předjímá členění Odyssea. V první povídce *Sestry* je spatřováno Telemachovo hledání otce, a poslední povídka *Nebožtíci* odpovídá motivu povraždění nápadníků. Literární kritik W.Y. Tindall se dokonce nerozpakuje přiznat, že o Dubliňanech zatím mnoho nevíme. Nezbyvá než souhlasit.

V Joyceově raném díle Dubliňané (bylo mu 23 let!) se už plně projevuje literární rafinovanost jeho myšlení a intelektu. Příhody postav zachycených zkušenými tahy postrádají povídkový konec, přes ostré obrysy tápeme v nejistotě. V povídce *Hlína* vystupuje malá služka Maria, která svým obličejem připomíná čarodějnici (je předvečer Věch svatých), vaří čaj, peče koláče a pak vychází do noci navštívit příbuzné. Katclíc-

ká služka (Irsko) má peněženku z Belfastu (protestantská Anglie) a ráda by byla samostatná. Je stará panna (Maria), ale ráda by se vdala (církev). Ráda by usmířila dva bratry (Kain a Ábel), kteří ji pokládají za svou matku. Při hře si má se zavázanýma očima vybrat jeden z několika talířů, dotýká se hlíny (smrti), teprve napodruhé nachází kancionál (vstup do kláštera). Liminalita svátku se projevuje v přáních a nezdarech, v nalézání (hlína) a ztrátách. Maria přijde v tramvaji o koláč (svatební) díky hnědočerveněšedivě vybarvenému podvodníkovi, který jí jediný v davu připadal solidní. Cítí hanbu, zlost a zklamání, že se překvapení (zázrak) nevydařilo. Zakalkuluje ztrátu dvou šilinků a čtyř penny. Zpívá píseň, ze které vypustí sloky o ženiších, k nimž má ambivalentní vztah. Jako čarodějnice i světice (obě jsou v zrcadle zpřevrácené) nemá žádné úspěchy. Joyce v nevinně vyhlížející povídce nemilosrdně poukazuje na šalebnost neposkvrněně vypadajícího koláče. Joe (bratr Ábela) nakonec zaslzí, ale nemůže najít vývrtku, která je ostatně postrádána i v politizující povídce Břečťanový den ve spolkové klubovně, a to symbolizuje zřejmě jakýkoliv druh impotence. Trojjediná Maria budí lítost, ale vůbec není jisté, zda si to pro mnohost svých tváří zaslouží. Stejně tak můžeme být na pochybách v první povídce Sestry, vypravované v první osobě, kde je ale hlavní postavou mrtvola, páter Flynn, zda k němu máme pociťovat sympatie, nebo odpor. Kněz domácky šňupal tabák, učil chlapce latinu a zasvěcoval ho do liturgie, a ještě v rakvi se bođře usmívá. Závěr povídky ale říká, že s knězem nebylo něco v pořádku. Zemřel na paralýzu. Poté, co rozbil kalich, sedával ve zpovědnici zcela sám a podivně se pochechtával. Přesto se o něm mluví jako o krásném nebožtíkovi. Pokud víme, že představuje církev, můžeme se dohadovat, proč chlapec odmítá sušenky (hostie). Není zde bez zajímavosti, že Joyceovo přirovnání, jako by spisy církevních otců tloušťkou odpovídaly telefonním seznamům, našlo později odezvu u některých furiozních kritiků. Ti pak na oplátku přirovnávali k telefonním seznamům Odyseu. V Sestrách převládají tmavší odstíny, pouze v jednom případě přechází chlapec ze stínu do úmrtní

cedule do slunečního jasu k teatrálním oznámením. Vydává se na pouť z temnoty, aby narazil opět na divadlo, klam. Vzepětí Joyceových hrdinů a jejich cesty jsou vlastně tragikomické návraty do domova pokrytého prachem (povídka Evelina). Postavy putují stále kolem dokola a úzkostlivě odměřují čas a etapy nekonečné a bezcílné cesty. V povídce Dva kumpáni vystupuje odysseovský Lenehan, který svým bloumáním zmapovává Dublin. Chodí stále do kruhu a sleduje čas. Druhý kumpán Corley se seznamuje s nějakou služebnou (služka je symbolem Irska) pod Waterhouseovými hodinami (Urbánek i Skoumal mají vodárenské hodiny, jde ale o pseudogotické sloupové hodiny architekta Waterhouse, 1830-1905)^{x)}, které se později objeví i ve Finnegans Wake. Joyce spíše fascinuje kruhový ciferník, opakovatelnost a čas, věčnost, než určitá hodina. Hodiny v jediném okamžiku evokují celý vesmír a nespočet situací, o totéž se pokouší Joyce. Přinejmenším na ně upozorňuje metodou několika úrovní, ve kterých lze jeho povídky číst, i ironizujícími kontradikcemi. Upovídaný Lenehan vzhlíží k úspěšnějšímu Corleymu a třikrát vyrazí obdivný výkřik *That takes the biscuit!*, což je obtížně přeložitelný idiom (asi něco ve smyslu "to je poslední kapka", "no to je vrchol"), s kterým se vypořádává každý překladatel jinak, ale nelze vystihnout hříčku s biscuitem, o kterém z první povídky Sestry víme, že je nepřijatelný. A do třetice

x) Po dopsání a odevzdání tohoto textu jsem byl upozorněn českým odborníkem na Joyce, dr. Petrem Skrabánkem, že hodiny byly připevněny na domě ve výši druhého patra, o čemž svědčí i poskytnutá dobová fotografie (do ciferníku je vepsáno Waterhouse's). Spojení s architektem Waterhousem vyvrací i Breandán Ó hÉithir, který si mlhavě vzpomíná, že v těch místech byl Waterhouseův obchod (na fotografii zakrývá firmu obchodu dvoupatrový autobus). Ovšem Joyceovo sledování času je příliš nápadně umocněno asociací s architekturou, půdorysem. Tuto narážku Waterhouse's clock nepochybně obsahují, stejně jako Haškův veleupovídaný hrdina symetricky odráží německé schweig "mlčí". Jistě i takovéto minuciózní postřehy pomohou čtenáři Joyce lépe pročíst.

je Corley charakterizován zlaťákem v dlani, mzdou za zradu. Corley nechápe hodiny, pod kterými stojí, nechává se samolibě obdivovat (přijímá biscuit), a nakonec selže úplně (parazit Irska). To je kardinální moment, který Joyce nazýval epifanie - blesk odhalující zásvětním svitem další skryté tvary téže věci.

Složitý model odysseovského hledání je v povídce Střetnutí. Tři chlapci, kteří sdílí^{si} obdiv k americkému Divokému západu, se rozhodnou jít za školu a udělat si výlet k Holubníku, který leží v dublinském zálivu při ústí řeky Liffey. Dobrodružné cesty se nakonec nezúčastní Joe Dillon, její inspirátor, kterému nikdo nechce věřit, že půjde na kněze. Nedostupné dálky jim symbolizují námořníci se zelenýma očima. K Holubníku (Pigeon House) se chlapci nedostanou. Duch svatý bývá zobrazován v podobě holuba, Columbarium, současně je ale pigeon-house i "poslední brázda" v divadelním slangu. Chlapci nemají obavy, že by je za školou cestou k Holubníku - kostelu potkal jejich učitel páter Butler, protože jim je jasné, že ten tam nemá co dělat. Střetnou se ale s podivným chlapíkem (queer old josser), který vede perverzní řeči a pomalu krouží stále kolem jednoho tématu. Zjištění, že starý zvrhlík má oči v odstínu lahvévé zeleně, barvě jejich osvobozujících cest, je pro chlapce šokující. Josser je v pidgin angličtině výraz pro boha. Přestože nedorazí k vytyčenému cíli, získávají daleko víc setkáním se starým zvrhlíkem (bohem), který je posedlý dívčími vlasy a opakuje dokola stále totéž. Dávají se před ním na útěk v okamžiku epifanie, odhalují další tvář svého prostředí. Útěk je jen modifikací cesty a návratu.

Epifanie se manifestuje i v dalších povídkách (viz také Joyceův Portrét umělce v jinošských letech). V Trapném případě je pan Duffy vytržen ze své samoty náhodou^u známostí s paní Sinicovou, ale přeruší s ní kontakt vzápětí, co se ho důvěrně dotkne. Po letech je otřesen zprávou v novinách, že bývalou přítelkyni porazil vlak. Detailní výpovědi o události jsou centrovány okolo hrůzně znějícího "Strážník 57to potvrdil". Tato strašlivá anonymita rozruší poklidné

soukromí pana Duffyho natolik, že se vydává na pouť Dublínem, až se ocitne ve Phoenix Parku. Fénix je pták, který vstává z mrtvých a symbolizuje tak znovuzrození, park je ale pojmenován po místním prameni, Fionnusia, čistá voda. Pan Duffy se cítí vinen, pošpiněn. Stojí v parku a vidí, jak z nádraží Kingsbridge vyjíždí vlak, který se jako červ vine tmou. Podle Junga symbolizuje červ libido, destruktivní sílu, která při stavu naprostého nihilismu působí naopak plodivě a obrodně. Pan Duffy konečně odhalí, že je úplně sám, budí dojem trapného případu.

Sumarizující povídka Nebožtíci tvoří v našem komentáři, z něhož zde předkládáme pouze několik poznámek, samostatnou rozsáhlou kapitolu. Doufáme, že jsme narušili tradiční pohled na Joyce, zdůrazňující především, že zemřel na perforaci žaludečního vředu a že měl schizofrenní dceru (která zemřela teprve před několika lety), což nezní zrovna jako kladný případ.

Joyce lidské neřesti nepranířuje, pouze zkoumá. Nikoho nelituje, nikomu se nevysmívá. Bývá srovnáván s Gogolem, Čechovem, Maupassantem, Zolou, Flaubertem, Baudelairem a Mallarméem, takže skoro uniká, že je dokonale svůj. Životy povídkových Dubliňanů jsou podobné našim.

Překládat Joyce není jednoduché, ani v případě jeho prozaické prvotiny. Urbánek se spíše drží anglického textu, zatímco Skoumal těžší ze své znalosti autora. Pouze bych oběma vytkl překlad slova Ballast-office (v povídkách Soupeři a Milost), což není hlavní pošta (Urbánek), ani celnice (Skoumal), ale dnes již neexistující úřad (na pravém břehu řeky), který měl kontrolovat nakládání a vykládání stabilizačních zátěží z lodí.

-jj-

Eva Kantůrková: Jan Hus. Příspěvek k národní identitě
(Praha 1986, xerox, 385 stran)

Nejblíže má nová kniha Evy Kantůrkové k životopisným románům, jak je vytvářeli Stefan Zweig, André Maurois nebo Irving Stone. Liší se od nich však tím, že není zaměřena na dramatickост příběhu, ale do světa myšlení Jana Husa i jeho odpůrců, zvláště Štěpána z Pálče. Autorka cituje podrobně dopisy, filosofické a theologické spisy, kázání, udání, traktáty i polemické písně. Jde jí o myšlenkový zápas. Události a sociální ohlas Husova působení zaznamenává jen na okraji. Právě v tomto přístupu je ukryto tajemství knihy. Spisovatelka se sama chtěla dovědět, o co Hus zápasil, jaké myšlenky vládly v srdcích a myslích jeho současníků a za co zemřel. Čtenář se tak dovídá o tom, co se v jiných zpracováních, určených širšímu okruhu čtenářů, spíše přechází nebo rychle interpretuje jako dobová forma ideologického zápasu, který má svůj základ jinde. Románová studie Evy Kantůrkové je záznam jejího pokusu proniknout ke smyslu Husova zápasu.

(Je to kniha poctivá)

Kantůrková se nikdy dříve Husem a husitstvím nezabývala, jako historička studovala XIX. století a dělnické hnutí. Při své práci na Husovi si problematiku té doby osvojila obdivuhodným způsobem. Obsáhlý seznam literatury, který v závěru uvádí, jistě nevyčerpává všechno, co prostudovala. Nepracovala jen s literaturou, ale zřejmě také s prameny, zvláště když chtěla najít autentické vyjádření myšlenek, o něž se bojovalo. Snaží se úzkostlivě popisovat jen to, co se skutečně stalo, a zaznamenává, co bylo řečeno nebo napsáno. Pokud v knize najdeme nějaké omyly nebo faktografické nepřesnosti, jde v naprosté většině o omyly a nepřesnosti, které autorka převzala z literatury, například z Bartošových

Čech v době Husově. Hodnotící soudy autorky o některých událostech a osobnostech jsou sporné, ale nesporné je, že se poctivě snaží vyvarovat se ideologizace, že chtěla vyslechnout Husa samotného, poskytnout mu "veřejné slýšení" bez předčasného soudu. Ovšem Jan Hus ji natolik zaujal, že odborník postřehne tendenci negativně kreslit povahové rysy některých Husových odpůrců, například krále Zikmunda, kardinála d'Aillyho, Jeana Gersona. Naproti tomu se pokouší pochopit s porozuměním krále Václava IV., arcibiskupa Zbyňka Zajíce z Házmburku, Jeronýma Pražského a Štěpána z Pálče.

(Kult mučednictví?)

Kniha Evy Kantůrkové chce zbožít některé představy u nás rozšířené. V 9. kapitole se vyrovnává s lidmi, kteří kladou otázku, zda se měl Hus nechat upálit. Tyto pasáže patří v celé knize k nejkrásnějším, nejcennějším a nejpodnětnějším. Autorka vystihla - jistě ve shodě s většinou opravdových husitologů -, že rozhodujícím mezníkem byl rok 1412, kdy se Hus vzepřel nejen církevní vrchnosti, ale též opatřením krále, který ho dosud podporoval. Hus musel volit, zda půjde za pravdou, jak ji poznal, nebo se přizpůsobí. "Kostnické rozhodování bylo už jen následkem této volby." Jistě, Hus mohl ustoupit ještě v dalších letech. Jeroným odvolal ještě v Kostnici, i když pak zase své odvolání odvolal. Kdežto Husovo rozhodnutí neustoupit - ani za cenu mučednické smrti - se týkalo jen toho, kde by ústup znamenal trojí zradu: Ježíše Krista, vlastního svědomí a zradu stoupenců. Bylo mu však zcela cizí mučednictví pro mučednictví! Obětoval život tam, kde by uchování fyzického života znamenalo morální smrt. Kantůrkové je nějaký kult mučednictví zcela cizí.

(Byl Hus radikál?)

Kantůrková dobře vystihla, že se Hus nevyhýbal taktickému postupu. Při výslýchání v Kostnici jsou některé jeho odpovědi spíše vyhýbavé než přímé. Po celý život byl i poli-

tik v tom nejlepším smyslu slova. Jeho úspěchy přece souvisely s tím, že hledal a nalézal spojení mezi částí šlechty, mezi činiteli královského dvora a mezi pražskými měšťany - v líčení Evy Kantůrkové ustupují tito Husovi spojenci neprávem trochu do pozadí. Pokud jej k tomu nenutilo svědomí, snažil se Hus vyhýbat sporům s nejvyššími autoritami církevními i světskými. Byl někdy umírněný i tam, kde někteří jeho přátelé vystupovali mnohem radikálněji. Na rozdíl od jiných odevzdal arcibiskupovi roku 1409 poslušně Viklefovy spisy. Ještě na koncilu hájil "svého" krále Václava IV. Hus nebyl radikál a spisovatelka to nezamlčuje. Neústupný byl jen tam, kde pro něho šlo o věci zásadní, "poslední".

(Proti totalitě)

V Husově době šlo o společnost s výraznými prvky totality v oblasti myšlení, ač ovšem právě z knihy Kantůrkové si můžeme ověřit, jak bylo v západní církvi blahodárné rozdělení moci na církevní a královskou. Přesto však celá společnost dlouho chtěla být a byla vázána jednotným učením. Konkrétní myšlení se vždy střetává s abstraktními schématy, za nimiž stojí moc a jež jsou "jedině platná". Jedinec, který samostatně myslí a chce žít ve shodě se svým svědomím, má pak na vybranou: buď sám sebe přesvědčí, že je konec konců mravně i dobré instituce zachovat a jen pomaloučku je ovlivňovat a v jejich rámci cosi prospěšného konat - nebo se vzepřít. První řešení zvolil - spolu s dalšími - roku 1412 Štěpán z Pálče, druhé přivedlo Husa do těžkých zápasů, vyvolalo interdikt a hranici.

(O koho se mohl Hus opřít?)

Vzepřít se instituční normě nebylo snadné. Hus však navazoval na silný proud obnovené a obrozené zbožnosti, v jejímž základě bylo brát věci vážně. Tento proud se přinejmenším od dob Milíče z Kroměříže u nás prosazoval stále důrazněji nejen mezi inteligencí, ale také u zbožných laiků

a zvláště u žen. Spisovatelka při líčení popravu tří mláďenců zmiňuje obě ženská zbožná společenství, která patřila do nejbližšího Husova okruhu. "Hus, který má k ženě onen běžně středověký vztah jako k nástroji ďáblu a nesvatými ženami hluboce pohrdá, tuto svou ženskou družinu miluje, ztělesňuje mu ideál vztahu ženy a kněze..." Kantůrková zmiňuje i vznik "Dcarky", ale dál kupodivu mnoho místa zbožným ženám nevěnuje, ač hrály v Husově zápasu jistě úlohu významnou. Přes všechnu podporu ovšem nebylo snadné se vzepřít posvěceným institucím, a to nejen pro strach z hněvu mocných a ze smrti. Hus jako učenec, univerzitní učitel, kněz s dobrým příjmem, člověk v úzkých stycích s mocnými ve své zemi, byl i vnitřně hluboce svázán se současným systémem. Opustit tuto jistotu půdu znamenalo udělat krok do neznáma.

(Nešlo jen o světský strach!)

Eva Kantůrková si obtížnost Husova kroku uvědomuje. Ale na druhé straně obtížnost podceňuje, když vypráví o Štěpánu z Pálče. Byl to Husův přítel a stal se jeho nejvýznamnějším domácím ideovým oponentem. Kantůrková vysvětluje Pálčův obrat strachem. Byl to však jen "světský strach", tedy obava před represemi? Nenesl Štěpán také velkou odpovědnost a neobával se následků, k nimž by vedlo porušení zavedeného řádu? Páleč ze svých postojů neměl žádný prospěch, už roku 1413 musel na králův rozkaz opustit Čechy. Nestálo by za to porozumět Pálčovu obratu ještě hlouběji? V učenecském světě byla ve středověku pevně zafixována určitá schémata, která měla často vliv i na sémantický vývoj středověké latiny. Tak např. slovo "apostolicus" znamenalo stejně "apoštolský, apoštolské a prvotní církvi vlastní" jako prostě "papežský", v substantivní funkci dokonce "papež". Právě s tímto slovem manipuluje Hus při formulaci svého vztahu k "apoštolským" nařízením papežských bul o odpustcích a křížové výpravě. Právě o tato slova a podobně proměnnými významy se vedly spory mezi Husem a Pálčem a dalšími theology. Kantůrková říká, že "Páleč slučuje neslučitelné a zaměňuje nezaměnitelné" - jenže tato sloučení a tyto záměny patřily k samé

podstatě církevní ideologie vrcholného středověku. Tato vžitá schémata dokáže mnohem snáze překonat člověk, který není přeplněn učeností své doby, jak se to pak ukázalo u táborských radikálů nebo u Petra Chelčického. Jenže Hus i Páleč k učencům patřili! Jak muselo být těžké opustit myšlení své doby a udělat krok do neznáma! A jak se mohlo pociťovat jako odpovědné - až metafyzicky odpovědné! - tato schémata zachovat a "nepodkopávat křesťanský svět"!

(Soud posledního odvolání)

Nejvýmluvnějším svědectvím Husova rozhodnutí a jeho způsobu, jak řešit napětí mezi konkrétním a institučním myšlením, je pro nás dnes text jeho slavného odvolání ke Kristu z 18. října 1412. Odvolat se od papeže ke Kristu byl z právního hlediska nonsens. Kristus nebyla žádná instituce; nejen papežská instituce, ale celá církev se chápala jako "tělo Kristovo" a papež jako hlava. Husův krok musil vyvolat zděšení i jednoho z nejvěrnějších přátel, právního poradce M. Jana z Jesenice. Hus se na své cestě za pravdou nakonec postavil na stanovisko protiinstitucionální. Živá pravda, u jeho následovníků pak pravda vítězí, mu znamenala více než dané právo a dané instituce. Kantůrková plasticky líčí, jak se k tomuto kroku Hus odhodlal, když vyčerpal všechny možnosti, které mu dané právo a dané instituce poskytovaly. Pokouší se jeho poslední rozhodnutí přiblížit modernímu čtenáři, ale není to snadné. Což i my nemyslíme institučně a právně? A nepřípadně i nám takový krok jako velice subjektivistický a - riskantní?

(Najde kniha čtenáře?)

Eva Kantůrková se rozhodla napsat o Husovi knihu a my její rozhodnutí respektujeme. Ocenili jsme její poctivost a měli bychom ještě ocenit kultivovaný jazyk, trochu poznamenaný studovanými prameny, maličko antikvovaný, ale tím přiměřený. Literární koncepce či výstavba knihy je pozoru-

hodná. V jednotlivých kapitolách není vždy hlavní osobou Jan Hus, ale některá z osob, které hrály významnou úlohu. A přitom je všude přítomný kostnický proces, jím kniha začíná, u jednotlivých Husových činů i sporů je doloženo, jak se promítly v Kostnici. Problematika knihy je zajímavá a vysoce aktuální. Najde však čtenáře, až - jak věříme a doufáme - vyjde tiskem a dostane se na knihkupecký pult? Hlad po historických látkách je u naší čtenářské obce naléhavý a není bez souvislosti s motivací, která vedla Evu Kantůrkovou k její práci. Bude mít širší publikum odvahu se prokousávat tím, co je svědectvím náročného hledání pravdy o Husovi a jeho pravdě? Není tu až příliš mnoho myšlenkového i faktografického bohatství? Není každá kapitola dramatem či filmovou povídkou? Je to klad, nebo zápor knihy? Přejeme knize a její tvůrkyni, aby se čtenáři našli a aby dali na otázky odpověď svou. Kniha jim má co říci!

Jan Šimsa

Jaroslav Mezník

D e m o n s t r a c e k l i d u a j e m n o s t i

Ivan Matoušek: Album (EE, 118 ss. A5 + černobílé fotografie, poznámka o autorovi a textu Jan Lopatka, Praha 1987)

V poznámce o autorovi knihy Album je mimo jiné řečeno: "Jde o cosi jako úvahu o tom, jak by si bylo možno ve stylově subtilní poloze materializací vzpomínky nad albem a kulturní quasirekonstrukcí představovat." (cit. d., str. 115, 116). Všimněme si střídání motivických východisek jednotlivých částí textu. "Kapitoly" oddělené v knize graficky (začínají na samostatné straně) nemůžeme co do jejich motivického východiska považovat za soudržné celky. Většinou je hranice mezi materializacemi různých motivických východisek velice jemná, někdy dokonce sotva postřehnutelná.

Jaká motivická východiska nám na mysli? Především je to autorská sebereflexe, "nejvyšší" motivické východisko, chtěli-li bychom motivická východiska vzhledem k jejich vzájemným vztahům hierarchizovat. Na str. 7 čteme: "Hlas, který slyším, zapomenu a zase je ticho. Jak z toho vyjádřit naše statečné, bezvýznamné předky? /.../ Hledal jsem slova, která by vyjádřila téma i překážku, něco pro tu bezvýznamnost typické, odkud bych mohl začít. /.../ Nezbyvá, než si vzpomenout, než něco najít. Co tu už bylo, co letos při pohřbu neodešlo, je vyšší povinnost pro uchování minulosti, protože v té minulosti, která je napsána a kterou jsem četl, četl jsem minulost všech, podobu všech, mužů i žen, s fantazií i bez fantazie. Musím však postupovat chronologicky." Vidíme, že autorská sebereflexe zdůrazňující "literárnost" textu a obnažující úsilí o co nejvěrnější zaznamenání neznamenatelného má při organizaci jednotlivých částí textu rozhodující význam. Na str. 112 autor opakuje: "Je to minulost všech mužů a žen." Opakovaným tvrzením se ujišťuje v tom, že v textu nejde o "privátní výrazovou polohu, o svědectví o osobní starosti a jemnosti", za něž označil předchozí Matouškovu prózu Novi v interním lektorském posudku Jan Lopatka. Domnívám se, že explicitní zdůraznění podobné ambice textu ubírá u určitého čtenářského typu možnost právě té konkretizace, která je takto nabízena. Autorská sebereflexe nabývá na str. 24 a 25 podoby volání k Bohu, vyznání: "Samota, to je ta hradba, za kterou bych se chtěl dostat. Přisahal jsem, Bože, že se o to pokusím. (...)" Nutnost sebereflexe vysvětluje autor na str. 46: "Ať vzpomínám na prarodiče nebo se dívám na rodiče, nemohu se zbavit sebe. A je proto mé vzpomínání a má fantazie nepravdivá? Není právě naše pokrevnost mou možností vyjádřit se pravdivěji než kdokoli jiný?" Nejdále jde Matoušek v zdůraznění autorského subjektu na str. 58: "Když přemýšlím s těch více či méně kdysi skutečných věcech, ty věci méně skutečné se snažím vsunout mezi ty skutečné, to znamená, mezi věty oprášených starých dialogů z pohlednic, které tolik desetiletí mlčely a teď je zase budou mít možnost všichni slyšet, což budu já a možná ještě někdo, ale ten už tomu nebude rozumět." Autorův povzdech

není prázdným řečnickým obrátem. Ukazuje k ožehavému problému textu, totiž k zvýraznění hranice mezi materializacemi jednotlivých motivických východisek, umožňujícímu onomu dalšímu "někomu" porozumění textu.

Nebude na škodu vypočítat zde, o jaká (sebereflexi "podřazená") motivická východiska jde. Jsou to:

1. přímé citace textů nalezených pohlednic,
2. vlastní autorovy vzpomínky (z dětství i nedávné minulosti),
3. autorovy vzpomínky na to, co bylo jako vzpomínka vyprávěno,
4. rekonstrukce pravděpodobných situací a dějů,
5. rekonstrukce pravděpodobných rozhovorů,
6. komentáře autora, vztahující se přímo k rekonstruované situaci, ději či rozhovoru (nikoli reflexe vlastního psaní),
7. rekonstrukce toho, co si účastníci situací a dějů mysleli.

Vypočtená motivická východiska jsou konkrétními složkami mnohovrstevného kulturního celku, o němž mluví Lopatka v posudku provázejícím knihu. Vzájemné "prorůstání" rekonstrukce (či, podle Lopatky, "quasirekonstrukcí"), jakož i jejich "prorůstání" se sebereflexivními pasážemi, se děje v rámci jednotlivých kapitol. Je přitom zřejmé, že v mnohých z nich materializace jednoho motivického východiska převažuje. Matoušek pak takto různě "polarizované" kapitoly vzájemně prostřídává. (Nejnápadnější je to u rekonstrukce rozhovoru ve vlaku, pokračujícího po delších přestávkách ve třech kapitolách.) Konfrontace materializací různých motivických východisek je většinou funkční, například u vlastních autorových vzpomínek konfrontovaných s citáty z dopisů, někdy je tato konfrontace pro čtenáře stěží postřehnutelná.

Nejde však v tomto případě o hlavní úskalí knihy. Sporným zdá se mi spíše autorovo přesvědčení o tom, že prózou podobného typu lze "vyjádřit naše statečné, bezvýznamné předky". Sledujeme především kompoziční postupy a sebereflexivní komentáře. Dochází k diskrepanci mezi proklamovaným záměrem a vlastní povahou textu. Neznamená to, že by detaily

(zvláště rekonstrukce pravděpodobných dějů) neměly žádnou cenu. Pouze rámec úvahy, který tyto detaily drží dohromady, který je jakoby "nad nimi", zbavuje je ve skutečnosti možnosti otevřeného sdělení, začleňuje je do "vyššího" celku, který je uzavřený, formálně dokonalý. Autor se precizací textu zbavuje toho, co se mu v "nezačleněných" částech daří. Čtenářská konkretizace by u podobného typu prózy mohla být i jiná: proklamovaný záměr by byl samozřejmě též reflektován jako fiktivní, možné výhrady by byly očekávány, o ně by šlo, dílo by je vzbudilo a tím by dosáhlo očekávaného maxima, bylo by rozloženo, a tedy otevřeno. Z autorova hlediska by zde bylo všechno v pořádku, kritik by mohl namítnout, že výsledná otevřenost je opět jen autorovou fikcí. Domnívám se, že v případě Alba není podobná konkretizace možná. Text - úvaha je psán bona fide, k dosažení zmíněné "umocněné uzavřenosti" chybí Matouškovi jak stylistická suverenita, tak i nutná dávka drzosti, potřebná k podobné hře. Album ukazuje, že text, naplňující beze zbytku hotový rámec, ztrácí možnost vyjádření složitosti světa, kterému se chtěl autor přiblížit.

-kv-

S e t k á n í s B e d ř i c h e m F u č í k e m

(Čtrnáctero zastavení, EE sv. 201, Praha 1986, 563 ss. A5)

O vzpomínkových esejích Bedřicha Fučíka se v tomto časopise již psalo - jak o původních Sedmero zastaveních (Vladimír Karfík, 1984/4), tak o rozšířených a bohužel už definitivních Čtrnáctero zastaveních (Eva Kantůrková, 1985/1). Kniha byla přijata pozitivně, se všeobecným uznáním, pronikla dokonce jakýmsi tajemným řízením až do Lexikonu české literatury. (Byl v tom snad záměr? Konciliantnost oficiálních míst vůči sféře "druhé kultury"? Takový názor byl sice vysloven, ale troufám si o něm pochybovat.

Šlo podle mě prostě o náhodu, o "komunikační šum", který se vyskytne vždy a všude a který v různých podobách stále znovu zpochybňuje představy o dokonale fungujícím systému.)

Proč se tedy k Fučíkovým Zastavením vracím? Zdá se mi, že svým významem přesahují sféru zajímavé memoárové literatury, že přesahují sféru "informací" vůbec - jak to ostatně naznačily obě uvedené recenze nebo třeba i Havlova úvaha Život na vidrholci. Nutí čtenáře k hlubšímu zamyšlení, k sebereflexi, k přehodnocování měřítek, s nimiž jsme si zvykli přistupovat k životu a k umění.

V textu Zastavení najdeme ovšem i množství zajímavých faktů, doplňujících obraz meziválečného (z menší části i poválečného) kulturního života. Bedřich Fučík se stal v nece-
lých třiceti letech ředitelem nakladatelství Melantrich, kte-
ré v době jeho působení proniklo na první místa mezi praž-
skými nakladatelskými podniky. Už z titulu své funkce se
denně setkával a spolupracoval s řadou kulturně činných osob-
ností. Nakladatelský provoz tehdy ještě neovládal takový od-
lidštěný mechanismus jako dnes, Fučík byl člověk vnímavý,
muzicky založený a přitom věcný a obětavý, pokládal se "jen
za služebníka a prostředníka autorů ke čtenáři". Není tedy
divu, že ve svém vzpomínání zachycuje bohatství fakt o jed-
notlivých zjevech moderní české kultury, o Šaldovi, Halaso-
vi, Vančurovi, Tichém atd. I jednotlivé marginální zmínky -
třebas ta o Götzovi, který ujišťoval Šaldu ideovou věrností
a přitom "pálil hradním pánům svíčky", nebo epizody o Karlu
Čapkovi, jak poslal nemocnému Šaldovi rozložitě, pohodlné
křeslo či jak se jako jediný snažil na schůzce spisovatelů
v roce 1934 zastavit palbu názorů mezi Vančurou a Šaldou...
- i takové zdánlivé drobnosti vypovídají něco podstatného
o lidech, které vesměs známe jen podle oficiální tváře. V tom-
to smyslu Fučíkova líčení doplňují vzpomínky jiných velkých
nakladatelů, Štorcha-Mariena (Sladko je žít. Ohňostroj.
Tma a co bylo potom) a Julia Firtha (Knihy a osudy). A přece
Čtrnáctero zastavení má v sobě něco, ba mnohé navíc. Nejde
jen o to, že Čep, Závada, Zahradníček, ba i starší Deml byli
autorovi důvěrní přátelé; jde spíš o bližší vnitřní vztah

k umění a jiný vztah k životu. Štorch-Marien byl literárním kritikem stejně jako Fučík, psal dokonce vešše, prózy i hry, zachytil leccos zajímavého z kulturního života - ale jeho memoáry se více či méně pohybují jen v horizontu autorského subjektu, sklouzávají do sebeobhajoby, sebemrskačství a sebelítosti. Bedřichu Fučíkovi jsou takové postoje zcela vzdálené, ač by měl pádnější důvody stěžovat si na nepřízeň osudu. Celá jeho kniha je vzácně nadosobní. Má proto vysokou hodnotu literárněhistorickou a vyznačuje se zvláštní pokorou vůči umění i vůči světu vůbec, tím, co Španěl nazývají grandeza, ušlechtilá velikost.

Mohli bychom se snad zdržet u každého ze čtrnácti zastavení, ale demonstrujme historickou hodnotu Fučíkovy knihy třeba na úvodní kapitole šaldovské. Je viditelné, že autor patřil - spolu s několika dalšími, jako byli Hora, Halas - k nejbližším lidem v Šaldově okolí v posledních letech. Kapitola proto přináší mnoho pozoruhodných postřehů, které zpřesňují obraz osobnosti tohoto velmistra české kritiky. Třeba nový pohled na konflikt s Vrchlickým, úmysl přehodnotit dílo Svobodové, další fakta týkající se života, povahy, způsobu vystupování a jednání. Nevím, zda bylo například známo Šaldovo nadání řečnické a recitační, - v každém případě by však stálo za to pokusit se najít adekvátní rysy ve stylu jeho esejů. Nebo kritika Nezvalova Jana ve smutku a básníkovy neomalená odpověď na ni - to je věc, která jistě zarazí každého, kdo se probírá Šaldovým dílem. Vždyť i sám Nezval po letech označil svůj výpad za tak brutální, že Šaldovi na něj nezbylo než mlčet. Fučík osvětluje některé aspekty této podivné "diskuse" a věcně konstatuje, že oba se už od té doby nesetkali.

Zcela jiné stanovisko zastává ke střetnutí Šalda - Nezval přední současný básník Karel Sýs. V jeho nezvalovském výboru Básník v množném čísle (Praha 1986, Zlatý fond poezie, Čs. spisovatel) se dočteme: "V. Nezval (obrací se k Šaldovi, chytajícimu se za hlavu): 'Nevím nic o koitech z devadesátých let a nevím tedy, proč se zdají být Šaldovi tyto verše projevem erotického zhnusení.' - Nemusím snad ani říkat, že se tu srazily dvě vlajkové lodě a že Nezvalova obrana Šaldovi impo-

novela." Co k tomu říci? Snad jen ještě to, že Sýsův výbor vyšel k tisíckrát vyšším nákladu, než je počet exemplářů Fučíkových Čtrnáctera zastavení. No comment.

Je sympatické, že Šalda není vykreslen jako nějaký klasik s několika zlidšťujícími "pihami na kráse", ale že jeho portrét vyznívá zcela autenticky a přirozeně. Byl to člověk impulsivní, chápající i nesnášenlivý, v samé hloubi nitra osamocený a toužící po lásce. Koho by nedojala scéna na návštěvě u Fučíků, kdy chtěl vzít do náruče malou Kristinku, dítě se ho však polekalo, Šaldovy ruce klesly jako přeražené a v očích se mu objevil úlek. Nebo slova, která pronesl před smrtí o Zahradníčkovi: "Toho si chraňte, přáteli, toho si chraňte!" Nebo líčení Šaldovy "autorské tyranie", výbušné netrpělivosti v chování... Nevyrůstají takové povahové rysy ze stejných kořenů jako obdiv k výbušným, kriticky dezintegrujícím proudům v soudobém myšlení, především k Nietzschevi a k revolučnímu socialismu? Snad je moje paralela příliš násilná, ovšem o této složce Šaldova ustrojení psal už Patočka. Z Fučíkova vzpomínání - spíše mezi řádky než na základě výslovných komentářů - přitom vyplývá, že Šaldovy sympatie ke komunismu v průběhu třicátých let sláblou tou měrou, jakou komunistické hnutí ztrácelo onen původní vzmach, transcendenci člověka k vyššímu smyslu bytí. Dají se sledovat jisté výkyvy (např. jednoznačně kladné hodnocení linie VII. kongresu Kominterny) dané různorodými tendencemi dobové politické strategie, ale celkové směřování postřehne jistě každý pozorný čtenář Zápisníku.

Na podzim 1936 Šalda zařadil na úvod prvního čísla Zápisníku proslulou, leč stále nevydávanou úvahu *Ve věku železa a ohně*. Líčí se tu hrůzy španělské občanské války a proces se šestnácti popravenými v Moskvě. "Snad nikdy nevidělo slunce divadla mučivějšího a zároveň podlejšího." Lidská důstojnost a lidská duše byly poplívány, téměř na všech stranách ovládá Evropu idea "totálnosti státu", "hrubá, brutální realita moci". Československo se v této bouři zatím jeví jako ostrov demokracie a klidu. Je to v určitém smyslu pravda - ale nestačí pouze nepodlehnout autokracii či ochlokra-

cii, musíme směřovat k něčemu vyššímu. "Je dobře, že se ne-
klaníme modlám; ale máme a musíme se klanět Bohu. ... Činí-
me to?"

Nuže, při listování Fučíkovými vzpomínkami vystupuje do
popředí ono základní gesto Šaldova myšlení, jak se projevu-
je v citované úvaze nebo v článku o tom středu, zaměřeném
proti "šosákům revoluce" (míněn Zdeněk Nejedlý, nikoliv snad
Vančura, jak by mohl nezasvěcený čtenář Fučíkovy knihy expli-
kovat). Není to polemika proti kulturně politickému jevu či
ideologii ve jménu pevně ohrazeného světového názoru, jiné
ideologie. Je to totiž postoj mimoběžný ideologickému myš-
lení vůbec, odmítající jakékoliv abstraktní recepty, aprio-
ní idey, dopředu dané a hotové, pro něž by byly konkrétní
životní projevy pouhým epifenomémem... Je to náhled na rea-
lity, který vždy znovu vyrůstá z fakticity lidské situace
a který naše činy i vědomí stále znovu vztahuje k horizontu
vyššího smyslu, ať už jej nazveme Bůh, daimonion, nebo
s Havlíčkem prostě common sense.

A právě tady se dostáváme, jak se mi zdá, k aktuálnosti
Fučíkova Čtrnáctera zastavení. Autor nehorlí ve jménu ideo-
logií a neztrácuje ideologie jiné - naopak, se zvláštním
zaujetím zdůrazňuje jevy, které se z takových krunýřů vymy-
kají. Připomeňme si třeba nezastřené sympatie pro Nezvala,
líčení přátelství a škorpení Halase a Zahradníčka, kladný po-
stoj Florianův k Vančurovi a dalším levicovým autorům nebo
obhajobu Březinovu proti Demlovi, který vykládal smysl bás-
níkovy díla jako katolicitu ve smyslu určité příslušnosti,
ideologického zařazení. Je vidět, že autor této krásné a moud-
ré knihy se ztotožňuje s názorem Josefa Floriana, podle něhož
pravda a láska putují po jiných cestách než politicko-ideolo-
gické myšlení, a že vřele souhlasí s Janem Zahradníčkem, jenž
"mezi básníky a umělci rozeznával buržuje a proletáře, což
... bylo hodnocení mravní".

Proti falešným ideologickým mýtům, proti institucionál-
nímu škatulkování a proti zvěčnění člověka v provozu "moder-
ní doby" staví Bedřich Fučík jako alternativu nezadatelnou
osobní odpovědnost, onu péči o nesmrtelnost duše, která je

nejvyšším statkem evropského lidstva od dob Platóna. Není to však milost diktovaná zvenčí a člověkem pouze přijatá - naopak, záleží jen na nás, na našich činech dnes a zde (citují se slova L. Bloye: "Poznej své poslání a chop se díla ještě dnes, bez odkladu, bez smlouvání, bez výhrad."), ale právě tak na naší schopnosti naslouchat druhým lidem, na porozumění a lásce, v níž se otevírá svět v celém bohatství a nevyčíslitelné mnohosti.

Řeknu to otevřeně: Neplnuje mě úžasem a obdivem, že člověk, který zažil tolik strádání a utrpení (vždyť byl ve vězení od roku 1951 až do roku 1960!), o svých trpkých zkušenostech takřka nemluví. A v celé knize budeme těžko hledat stopy tak lidské a příliš lidské nenávisti a zloby - vyzařuje z ní naopak naděje a krása života. Je v tom uchvacující síla ducha, strhující víra, pokora, jež nežádá, abychom se pokořili, ale otevřeli.

"I všechny minulé prohry, křivdy, utrpení v tomto čase sládnou, protože nabývají svého pravého významu a hodnoty; stromy kvetou krásněji a zvláštní ceny nabývá každý jednotlivý plátek; koloběh vod se podobá divu všech divů; světlo a tma a struktura hmoty je čím dál prohlubnější a lákavější a žád sám; milióny hvězd pracují v rytmu, nad jehož přesností se tají dech.

A co člověk uprostřed těchto každodenních zázraků? Co jeho tajuplné tělo? Co jeho duch, duše a srdce? Dovede se s těmi tajemstvími ztotožnit? Co jeho svobodná lidská vůle a tajemství nejvyšší spravedlnosti navíc? Přes všechny atomové hrozby, přes veškeré totalismy a tyranie, které zbloudilý lidský rozum rozpoutal, přes všechnu hrozící zkázu nelze než doufat - a věřit, že je dobré a sladké žít, jak o tom zpívají hymny všech básníků naší maličké planety, amen."

Jan Toman

Ladislav Feierabend: Soumrak československé demokracie, 2 sv., ed. Rozmluvy, Londýn (I. svazek - 321 ss., červenec 1986, II. svazek - 507 ss., leden 1988)

Ladislav Feierabend (1898-1969) nebyl politik, politiky se činně účastnil jenom za dob pro Československo zoufale těžkých: byl ministrem zemědělství pomnichovské vlády generála Syrového, vlády Beranovy, protektorátní vlády generála Eliáše a ministrem financí Benešovy exilové londýnské vlády. Dr. Feierabend byl odborník v národohospodářství. Před válkou byl vrchním ředitelem Kooperativy (ústředí jednoty hospodářských družstev), jednatelem mezinárodní hospodářské společnosti Intercoop, členem Vyživovací komise Společnosti národů aj., po válce v letech 1945-1948 hospodařil na svém velkostatku v Mirošově a do politiky zasahoval jen málo. Po únoru 1948 se mu podařilo uprchnout před zatčením a s celou rodinou opustil Československo. Po nedlouhém mezdobí stráveném v Anglii odjel v polovině roku 1950 do Spojených států, kde pracoval jako redaktor československého vysílání Hlasu Ameriky.

Vzpomínky na dobu svého politického působení zachytil L. Feierabend v osmi svazcích, které postupně vydal vlastním nákladem ve Washingtonu v letech 1961-1968. Nejdůležitějším podkladem pro něj byly deníky dr. Jana Opočenského, se kterým po dobu svého londýnského pobytu bydlel pod jednou střechou a jemuž prakticky denně svěřoval své dojmy a zážitky. Stylisticky knihy pomohl upravit novinář Ivan Herben a k vydání v edici časopisu Rozmluvy je připravil a zkrátil Václav Šíkl, dbaje připomínek paní Hany Feierabendové, které autor dílo věnoval.

Feierabend nás svou politickou dráhou provází s citlivou noblesou. Nesnižuje své politické protivníky, poctivě se snaží hledat kořeny svých osobních neúspěchů i neúspěchů politiky, kterou sledoval. Vydává důležité svědectví o svých finančních jednáních za války ve Spojených státech a v Kanadě a především obšírně popisuje, jak fungovala londýnská vláda.

I c pomnichovské a protektorátní vládě píše otevřeně. Vypisuje svou účast v odbojovém Politickém ústředí, kvůli níž musel nakonec emigrovat, píše o spojení protektorátní vlády s prezidentem Benešem. S hlubokými rozpaky čteme, jak ho Beneš přesvědčoval, aby do vlády vstoupil, V jak se tentýž Beneš po osvobození nedokázal lidí, kteří se věrně snažili dostát jeho představám a požadavkům, ani slůvkem zastat.

Ze stránek knihy vyvstává celá galerie orwellovských neosob jakoby z času dávno zasutého a odezdnělého: Rudolf Beran, Alois Eliáš, Hubert Ripka, Jan Masaryk, Msgre Jan Šrámek, Jaroslav Stránský, Václav Majer, Sergej Ingr, Prokop Drtina, Petr Zenkl, a především, znovu a znovu, Eduard Beneš. Kam se poděli ti lidé, pátráme v paměti, co se s nimi stalo? A vybavujeme si: někteří brzy zemřeli, jiní zmizeli na léta v kriminálech, další odešli do exilu. "Zradili vlast," řečeno terminologií Rudého práva. A je to jen čtyřicet-padesát let, co nebylo Čecha, který by ta jména neznal. Nechci tím samozřejmě říci, že je dnes nikdo nezná - mám na mysli to, jak jsou zamlčována, jak je jejich role i význam systematicky snižován, ba popírán. Ano, tak se vyrábějí neosoby. Oficiální paměť uchovává jiná jména - Klement Gottwald, Zdeněk Nejedlý, Ludvík Svoboda.

Feierabend podrobně líčí Benešovo usilování o uznání československé exilové vlády, uzavření spojenecké smlouvy se Sovětským svazem i přípravu na politický život v osvobozené republice. S napětím sledujeme, jak levice postupně získává ve vládě převahu a jak se těžiště, k němuž má být obrácena zahraniční politika nové Československé republiky, přesouvá na Východ. Vidíme, jak je tichou dohodou socialistických stran znemožněno obnovení agrární strany - nejsilnější politické strany v první republice. Máme možnost seznámit se se svědectvími různých osob, která se týkají snahy o založení nové zemědělské strany a s mnoha pohledy na tuto otázku.

Velmi podrobně se Feierabend zabývá osobou prezidenta Beneše, osobou zajisté klíčovou. Často s ním během války hovořil na různá témata a mnohé z rozhovorů v knize zveřejňuje. Píše: "Ve veřejných projevech Beneš tvrdil, že události

mu daly za pravdu a že naše mnichovská politika bude zdrojem ohromné mravní síly národa. Přitom se mě však při každém setkání ptal, jak se máme z Londýna chovat, abychom udrželi národ v odporu proti nacistům, ale nevystavovali ho zbytečným obětem. Možnost omylu ve svém mnichovském rozhodnutí mi nikdy nepřiznal, ač sám sobě v tom směru patrně kladl mnoho otázek: Nebude mnichovské rozhodnutí nebojovat působit opačně, než jak veřejně hlásám? Nebude zdrojem oportunistické, a dokonce defétistické nálady národa? Nebude pramenem mravní slabosti, zejména pro slabší jedince? Nebude svádět ke kolaboraci s Němci, když každý odpor je nemožný?

Na začátku roku 1941 jsem si už byl jist, že Mnichov Beneše pronásleduje těmito otázkami a že se jich nemůže zbavit, ač o to v duši usilovně bojuje. Byl jsem přesvědčen, že prezident žije v hrozném dilematu. Začíná cítit, že se za Mnichova bojovat mělo, ale nechce to přiznat." (I. díl, str. 200)

I čtenář cítí, že toto dilemma značně ovlivňovalo Benešovu politiku, že "Mnichov je můrou, která tlačí Benešovo srdce a otravuje jeho duši." Obrátíme se jen letmo k dnešku: jaký rozdíl v pocitu politické odpovědnosti! Trápí se snad dnes ti, kdo pozvali v srpnu 1968 tanky, nad tím, zda se to nestalo pramenem mravní slabosti?

Beneš se díval na Sovětský svaz jako na nejpodstatnější záruku naší státní samostatnosti. "Máme možnost uzavřít smlouvu se Sověty a nemůžeme a nesmíme propást tuto příležitost. Buď to uznání Československa ve slavnostní formě, a takové uznání bude také mít vliv na velké mocnosti. Současně to bude důkaz, že Sověty nechtějí zbolševizovat své sousedy, když se mezinárodní smlouvou zavážou, že se nebudou míchat do našich vnitřních záležitostí. Tak budou odzbrojeni ti, kdo stále v Sovětech vidí revolucionáře, který chce zkomunizovat celý svět. Smlouva se Sověty bude však také naším zajištěním, poněvadž bude dlouho trvat, než se po válce podaří ustavit novou společnost národů se systémem kolektivní bezpečnosti." "Vy jste, kolego, velký protikomunista a vám se naše spolupráce se Sověty nelíbí. Znáám dobře vaše

nitro. Nevěříte komunistům, nevěříte, že dodrží smlouvy, a proto si myslíte, že je zbytečné je uzavírat." (II. díl - s. 72-73). Tak odpovídal 29. září na Feierabendovy námitky proti spojenecké smlouvě. Ty ovšem zdaleka nebyly nesený jen nechutí ke komunismu. "Upozornil jsem prezidenta, že sovětská neúčast v mezinárodních hospodářských institucích, chceme-li se politicky opírat o Sověty a současně o Západ, bude pro nás mít nepříjemné politické následky a budeme v těžké situaci. Hospodářská izolace Ruska postupně způsobí i jeho izolaci ve věcech politických, a tato okolnost bude nás v budoucnosti odtažovat od Západu a přitahovat stále více do sovětské oblasti.

Prezident se mnou nesouhlasil. Řekl, že systém sovětského hospodářství, teritoriální velikost Ruska a jeho zdroje skoro všech surovin budou důvodem k hospodářské izolaci, ale ta nebude bránit spolupráci na poli politickém. Nemá obavy, že by to mohlo mít nepříznivý vliv na náš poměr k Západu a táhnout nás do těsného sovětského objetí." (II. díl, s. 66) Zda je tento Benešův kalkul nesen politickou nezbytostí dobrých vztahů se silnějším sousedem, touhou po odčinění tolik palčivého Mnichova nebo zaslepeností, způsobenou upnutím se na jediné nebezpečí ze strany Německa, je těžko rozhodovat. Nesporné je, že Beneš hluboce, až naivně důvěřoval Stalinovi, jak dokládá jeho rozhovor s Feierabendem z 26. října 1944: "Prezidentovi jsem řekl, že Novomeský někde v Londýně prohlásil, že to Slováci zkusí s Benešem, a když to nepůjde, že půjdou s někým jiným, popřípadě k Sovětskému svazu jako jedna ze sovětských republik. Beneš se úsmál a poznamenal, že někteří slovenští komunisté měli plán připojit svou zemi k Sovětům, ale že toho nechali, když se Moskva vyslovila proti tomu. Poslala na Slovensko komunistu Švermu, aby vyležil svým soudruhům, že nemůže být ani řeči o připojení Slovenska k Sovětům, protože by to znemožnilo přátelský poměr Sovětů k Západu. Beneš mi řekl, že v tom směru má bezpečné informace a že je to důsledek naší smlouvy se Sovětským svazem. Neopominul připomenout, jak bylo správné, že smlouvu uzavřel včas.

Přitom poznamenal, jak plně věří Stalinovi, že přesně dodrží, co podepsal. Stalin prý ho nikdy nezradí, poněvadž mu pomohl zachránit život. Nato mi Beneš důvěrně sdělil, že se naše zpravodajská služba v Německu dověděla z bezpečných pramenů, že se maršál Tuchačevský spojil s nacisty a připravuje státní převrat v Sovětech a usmrcení Stalinovo. Bylo to v roce 1937, a Beneš okamžitě varoval Stalina. Proces s Tuchačevským a jinými vysokými důstojníky Rudé armády prý prokázal, že informace naší zpravodajské služby byly správné. Celá zrádná klika byla popravena a převratu bylo zabráněno. Viděl jsem na Benešově tváři, že je přesvědčen, že Stalin mu za to zůstane do smrti vděčen." (II.208)

Po uzavření spojenecké smlouvy nabyli komunisté v Moskvě značného vlivu na Beneše a celou londýnskou vládu. Do popředí vystoupily otázky, jak bude vypadat politický život v poválečném Československu. Jednání kolem socialistického bloku vedla k rozhodnutí neobnovit agrární stranu, což - spolu s dalším - bylo důvodem, že Feierabend podal 12. února 1945 demisi. Píše o tom: "Důvody, které mě nutily k podání demise 29. listopadu 1944, ožily novou silou a k nim přibýly další. Zahraničně politicky to bylo uznání Lublina, které jsem těžce nesl a vyčítal si, že jsem pro ně hlasoval. A vnitřně politicky to byl diktát socialistického bloku. Usnesení bloku, že zemědělskou stranu má při poradách v Moskvě zastupovat Pácal, bylo poslední kapkou. Tak zvaná Pácalova zemědělská strana se měla stát služkou socialistického bloku a agrární strana neměla být obnovena. Moje staré podezření bylo tím potvrzeno. Znamenalo to úplnou změnu předválečného politického složení, dřívější vedoucí úloha agrárníků byla dána komunistům. To podle mého přesvědčení byla tragédie pro stát a pro národ.

Demokratické socialistické strany neměly patrně z vedoucího postavení komunistické strany žádnou obavu, a proto se smířily se zákazem agrární strany. Někteří z jejich politických představitelů to učinili velkem ochotně, protože po celou dobu londýnského exilu nemohli přijít agrárníkům na jméno. Byl jsem přesvědčen, že národní socialisté - a také Šrámek - chtěli Benešovy nelásky vůči agrárníkům využít

ve svůj stranický prospěch a s výmluvou na komunistický požadavek zahodili všechny demokratické zásady a diktovali, kdo má zastupovat zemědělce. Byl jsem si jist, že naše vnitřní a zahraniční politika je na nesprávné cestě a povede ke zkomunizování Československa." (II. - s.244)

V posledním díle svých pamětí nazvaném Pod vládou Národní fronty přibližuje autor Československo let 1945-1948, svůj pohled na politické dění i svou snahu se ho účastnit. Přes zklamání, které mu v Londýně připravili národní socialisté, lidovci i sociální demokraté, snaží se ve volbách získat agrární hlasy pro stranu národních socialistů. Z textu jednoznačně vyplývá, že nikterak nesleduje osobní politickou kariéru, že mu jde o to, aby byla zachována demokracie, v níž hluboce věří.

Jako agrárník-národohospodář sleduje také dění na české vesnici. Takto se vyjadřuje o osídlování pohraničí: "Provádění osídlování pohraničí bylo chaotické a svémocné. Každý, kdo dostal přípis od svého místního národního výboru, si někde vybral německou usedlost a ujal se její držby za ochrany vojska nebo policie. Politická příslušnost uchazečů byla důležitější než odborná znalost a schopnost tu usedlost samostatně spravovat. Lidé s komunistickou legitimací dostali přesně to, co chtěli. Nedá se vypsát, co se v pohraničí dělo. Dobrodruzi a chamtivci tvářili většinu těch, kteří přišli osídlivat. Někteří neměli o zemědělství ani potuchy, neuměli podojit krávu, ba ani nevěděli, že se krávy musí dojit denně. Z věrohodných míst jsem slyšel, že jeden osídlenec zasel kroupy, a náramně se divil, že mu nevzešly. S německým obyvatelstvem, které dosud žilo na svých usedlostech, zacházeli tito "rolníci" často způsobem nelidským. Skutečných rolníků, kteří šli do pohraničí, aby si tam založili trvalou existenci, byla menšina, a i tu kazil špatný příklad.

Osídlovací politika Národní fronty způsobila v pohraničí miliardové a nenapravitelné škody a ztráty na majetku a potřísnila dobré české jméno v cizině. Nechala zpustnout a rozpadnout desetitisíce budov a proplýtvala ohromné množství potravin. Způsobila, že uhynulo mnoho dobytka a mnoho polí zůstalo neobděláno nebo nesklizeno v době, kdy Československo bylo odkázáno na pomoc UNRRA.

Ve vnitrozemí osídlovací politika přispěla k mravnímu rozkladu a rychlému růstu politického oportunismu. Její mravní následky na českou vesnici byly záhubné. Materialismus, který byl vždy na venkově doma, zbujněl a vypěstoval oportunismus v mnohých, kteří se dříve hlásili k agrární straně. Nyní byli ochotni vstoupit do komunistické strany nebo s ní sympatizovat. Tak byli zachvácení hlavně maloročníci, domkáři a chalupníci, ale někdy mu podlehli i větší rolníci." (II. - 307-308)

S odporem a lítostí popisuje Feierabend tiskové štvavnice, účelovost procesů s pomnichovskými politiky, odmítnutí Marshallova plánu i postupný rozpad Národní fronty - posledního zdání demokratického řádu, převzetí moci komunisty a svůj odchod do definitivního exilu.

Co se dá dodat k takovému osudu? Ladislav Feierabend jistě udělal, co bylo v jeho silách, aby odvrátil nástup totalitní moci. Je zřejmé, že jakožto člověk pravice byl většině svých kolegů v londýnské vládě čím dál méně přijatelný, ač politika pravice zcela regulérně náležela k tradici Masarykovy první republiky, kterou se všichni zaštiťovali. Cesta, kterou československá vláda za druhé světové války a po ní prošla, je v pamětech popsána skutečně plasticky. Úsudek si utvoř každý sám.

Zbývá jen poděkovat Rozmluvám a jejich hlavnímu redaktorovi Alexandru Tomskému za knihu, která poskytuje pohled na klíčovou dobu našich moderních dějin - pohled očima jednoho z těch "poražených".

Petruška Šustrová

forte. Předčil tak sice všechny silou svého zpěvního projevu a přesvědčil, že patří do jiné kategorie zpěváků než jeho partneři, jenže od světových pěvců, ke kterým bývá přiřazován, se lišil dvojím: neměl vroucnost ani odevzdanost. Sám - bez režiséra (dosti toporného vedení se představení dostalo od p. M. Fišera) a bez dirigenta (jen povrchní p. O. Lenárd) a hlavně bez konkurence sobě podobných - je pan Dvorský schopen podat pouze zápasnický výkon, o jehož vítězi je předem rozhodnuto. Zápas pak vcelku vypadá dosti nekultivovaně. Je až komické, když umírající Riccardo otrásá nejen divadlem, ale i připojeným lešením. Ta intenzita, stále táž po celý večer, nakonec unaví. Co jiní světoví pěvci podávají nuancovaně, s celým rejstříkem jemností, to p. Dvorský vykřičí, ba vyštěká. Jeho hlas je tak stejně ohrožen jako naše pozornost. A tento dojem jsme neměli poprvé - stejně působil i jeho loňský recitál na Bratislavských hudobných slavnostech: intenzita vnitřní zaměněna za vnější.

Páže (Eva Janysová) se dovedlo vedle pana Dvorského prosadit a právem bylo aplaudováno více než Amelie paní Rybarské, která zazářila jen v duetu druhého jednání. Kámen úrazu tvořil ovšem druhý mužský hrdina. Jeho projev bylo takřka nemožné vytrpět. Snad jen pomocí dírky v lebce lze docílit takového zdvojeně ozvěnovitého dunění vycházejícího z pohybu knedlíku v hrdle - na pana Maureryho coby Renata hned tak nezapomeneme. Další vedlejší role neposkytly nijak pozoruhodné výkony, nezaskvěl se ani pan Mikoláš. Jen druhý spiklenec (pan Hrubant) nás potěšil, ale v celkově fádním večeru to byla útěcha pramalá. I sbory pouze mdlé. Chybělo napětí, lesk. .

A ještě bychom chtěli dokončit naše extempore o nejvýznamnějších návštěvnících představení. Jak přišli, tak odešli - ve chvatu, ještě předtím, než se začali trousit první běžní návštěvníci z divadla. Z výfuků rychlých vozů vanul svěží, nový vítr - směrem k masám.

Naše očekávání nesplnilo ani druhé představení zájezdu, Její pastorkyňa (25.5.). Bylo to představení provinční, bez jediného výraznějšího výkonu. Pěvci zpívali pro sebe. Kostelníčka (paní Kittnarová) pouze hystericky ječela a pobíhala

Ústup singlu je však mnohem obecnější záležitostí. Singl je nepohodlný, na jednu stranu se vejde maximálně sedm minut hudby a posluchač musí každou chvíli vstávat a obracet. I u muzikantů najdeme tendenci vytvářet rozsáhlejší celky, na něž malá deska nestačí. Ostatně, u nás přináší i malý zisk pro gramofonovou firmu, vždyť cena dlouhohrajících desek se za léta nezměnila a vzhledem k růstu platů si je může dovolit mnohem víc kupců než kdysi. Třista-tisícové náklady nejsou výjimkou.

Malé desky se však přesto lisují. Ne proto, že jejich struktura zachovává typický rys rocku a popu - chytit posluchače hned od počátku. Kvalita je relativně nízká (odtud lidová přezdívka Supraphonu Šustafon) a mají mnohem menší náklady, než by se nezasvěcenec domníval. Až na některé výjimky (vzpomeňme mánii kolem písně Holky z naší školky) nepřekročí jejich náklad šestnáct tisíc kusů.

Proč se tedy vydávají? Zlé jazyky tvrdí - a nejsou daleko od pravdy - že kvůli rozhlasu. Ten totiž nemá žádné přehrávací zařízení, které by mohlo kazetové nahrávky vysílat rovnou do éteru a přepis z kazety na pásek znamená několik dní zdržení. Musí se tedy hrát z desek. Tak jednoduché to však nebude, i když hlavní příčiny s tím souvisejí.

Supraphon vydává své singly za prvé proto, že malá deska hraná v různých médiích zjišťuje zájem publika o začínajícího nebo méně významného interpreta. Tak se třeba podařilo objevit ohromnou kupní sílu ukrytou v Sagvanu Tofim, tak jsou dnes testováni Martina Formanová nebo Jakub Smolík. Nic se nedá vyčíst ani druhému důvodu - udržování popularity interpreta v době mezi vydáním dlouhohrajících desek. A třetí příčina? Ta je jasná při pravidelném pohledu na etikety. Objevují se tam stále stejná jména - textař Hons, skladatelé Hannig, Zmožek, Štaidl, Janeček... Někteří autoři si totiž z pravidelného vydávání singlů udělali formu "měsíční apanáže". Náklad může být sice malý, ale neustálé omílání v rozhlase přináší slušné peníze. Přitom je veřejným tajemstvím, že někteří z nich kupují písně od svých méně přijatelných či úspěšných kolegů a podepisují svým jménem.

Singl je navíc dobrým odpadkovým košem. Když má Supraphon povinně vydat něco k Rockfestu, vychrlí osm singlů s rockovými kapelami. Vypadá to velkolepě, ale hlavně to nesebere ani jeden z limitovaného počtu titulů LP desek.

S určitým řešením přichází už léta Panton. Pro talentované soubory, které nemají materiál nebo šanci na LP desku, vytvořil folkovou a countryovou edici Cesty (vyšlo už 13 desek) a pro rockery řadu Rock debut (zatím 4 tituly). Jejich úroveň je v poslední době překvapivě vysoká. Můžeme říci, že po stránce schopnosti komunikovat s publikem, ale i z hlediska aktuálnosti jsou tím nejzajímavějším, co se u nás na deskách dá sehnat.

Jenže co platné, že malé desky Krásných nových strojů, Folk Teamu nebo Z kopce oplývají sdělností a kvalitou, když nemají žádnou publicitu, zato a priori nízký náklad, který veřejnost o významu těchto malých desek nepřesvědčí.

"Nechte maličkých přijít ke mně." Ale jak? Vždyť rozhlas se v rámci pochybného boje proti komercializaci vysílání nesmí ani zmínit, že píseň vyšla na desce té či oné značky...

x x x

Pánbůh někdy nebývá doma, a tak se občas mezi singly objeví i něco zajímavého. U Pantonu je to běžnější, ale nátlak, aby i Supraphon něčím přispěl k Potěmkinově vesnici Rockfestu, vedl k vydání osmi rockových singlů najednou. Nenarušila se tím příslušná kvóta dlouhohrajících desek, kterou si jednotlivé klany přísně hlídají, a tisícový náklad neohrozil nikoho a nic. Většina singlů za moc nestála - "venkovský" rock skupin Elektra, Oliver, Titanic nebo Dux je typický svou přihlouplou mravoučností a přemoudřelým mentorováním. Ale tam, kde nezůstalo jen u tvrdého spodku a sólovujících kytar, se objevilo několik zajímavých momentů. V této souvislosti bych chtěl poukázat především na singly pražských skupin Tabu (vede syn Marie Rottové Martin Kučaj) a Jižní pól a jihočeského Oceánu. Nečekejte žádnou velkou modernu - je to rocková hudba středního proudu, dělaná však vkusně a se zaujetím. Odraz trendu poslední doby: rockeři se

tlačí do oblasti, proti níž dlouhá léta prskali jedovaté sliny. Že by negativní důsledek mírného uvolnění tlaků vůči bigbítu? Na druhé straně - a platí to především o písni Ráchel syntezátorového souboru Oceán - tím proniká k širokým masám vkusný pop. Tak co si tedy vybereme - avantgardu pro pár desítek či stovek pravověrných, nebo vkusnou kulturu pro masy? Nelehká odpověď. Už vidím, kolik zlé krve takové lámání chleba vyvolá.

Největší perlou supraphonské rockfestové nabídky je singl souboru VZ, jemuž pražští rockoví fanoušci říkají jeho původním názvem Visací zámek. Po dvanácti letech, co žánr ve světě existuje a po deseti, co se u nás hraje, vychází tedy první punkový singl. Není to špatná nahrávka - ve studiu (pravděpodobně pod vedením Jiřího Hradce) se podařilo zachovat nasazení, které punk nutně žádá, navíc je alespoň trochu rozumět textu. A kdo mu nerozumí úplně, může jej nalézt ve svém vydání Morgensternových básní. Žel, podobně jako v případě LP desky Stromboli není na etiketě uveden překladatel Josef Hiršal. Nicméně tato vada na kráse by neměla vadit těm, koho zajímá zvuková podoba soudobých estetikých trendů.

Říkám úmyslně zvuková podoba - víme, že mnozí rockoví muzikanti, naši i zahraniční, pocházejí z řad výtvarníků. Jejich kompozice jsou sónickou materializací vizuálních sdělení. Například písni Martina Němce, které skládá pro svou skupinu Precedehs, jsou docela zajímavým a výstižným úvodem do jeho výtvarného díla - všechno to znejišťování, balancování na ostří nože mezi realitou, nadsázkou a kýčem najdeme tam i tam. V jiné podobě to platí i o Stanislavu Divišovi, který je jako výtvarník členem tvůrčího sdružení Tvrdohlavých a jako muzikant vedoucím skupiny Krásné nové stroje, jíž Panton po pěti letech robustního zápasu o pochopení a přežití vydal EP desku. Vynechme Palmovku, píseň, jež se stala dokonce hitem rozhlasového pořadu Větrník, a soustředme se na ostatní písničky, které tento devítičlenný band s mohutnou dechovou sekcí nahrál. Zaujme nás u nich doslova fotbalový "tah na branku" a organizovaný chaos dechové sekce. Texty jsou krátké, sloganovité, často jen hru-

bě nahazují určité téma. Epický příběh vytváří hudba. Kdo zná Divišovy obrazy, jistě si uvědomuje, že za nimi víc než kde jinde roste určitá fabule. I u Krásných nových strojů cítíme potřebu vykládat realitu pomocí znejistění hodnot v nevyzpytatelném oscilování mezi subjektivním a objektivním. Deska s edičním podtitulem Rock debut 2 je víceméně nejrevolučnějším počinem v této oblasti za posledních iks let. Možná, že v pozadí chvály, jíž bylo obdařeno ve stejné době vydané album Ivy Bittové a Pavla Fajta, trochu zaniká, ale tím spíš bychom ji neměli přehlédnout.

Pod názvem Rock debut 1 najdeme dnes už neexistující dívčí skupinu Dybbuk. Jejich koncerty nebyly z nejlepších, ale všichni oceňovali koncepci souboru, jeho jasné a výstižné formulace rozporuplného postavení ženy v naší společnosti. I když bychom na desce rádi viděli jiné písně (například Ale vem to čert), zaujme především píseň Ve škole, jejíž upřímnost a prostota vydá za seberažinovanější sdělení. A mimochodem, Petr a Jan je asi po osmnácti letech první písní s biblickou tematikou, která u nás vyšla na deskách. Trochu apokryfní parafráze zmrtvýchvstání omračuje svou přirozeností, insitním pohledem a skromným projevem.

Trojka v ediční řadě Rock debut ještě nevyšla - bude jí prý zajímavá valašskomeziříčská skupina Betula Pendula - a tak zatím ještě k číslu čtyři, jež představuje debut dnes vysoce ceněného brněnského souboru Z kopce. Ani taďy nečekejte něco laciného, čeká vás drsný rock, který v mnohém připomíná perly nastupujícího tvrdého stylu poloviny šedesátých let - Jimiho Hendrixe a Who. Skupina, vědoma si toho, že v našich podmínkách na desce nikdy nedosáhne autentické atmosféry koncertu, vylepšila svou nahrávku "dechovou sekcí" - playbackem několika dechových nástrojů. Všechny tři písně pocházejí z cyklu, líčícího život mladého homo consumens naší doby, především jeho základní životní princip: "Co se dá dělat, když je taďy pořád tak hrozná nuda." I když špičky svého repertoáru schovává skupina pro právě natáčenou dlouhohrající desku, písně jsou zajímavé svými odosobněnými texty, smyslem pro postihnoutí detailu s nadhledem interpretace. Zvláště zdařile to vyznívá v písni Poletování, příběhu dívky, která se na okamžik zalekne vlastní fantazie.

na příjem filmů tohoto typu zvyklí. Je to však jejich chyba? Zajímalo mě, jak byl tento film inzerován, a v brožuře jsem se dočetl fráze à la 'pod povrchem jiskří svědectví o společnosti'.

... z vyprodaného kinosálu odešla během filmu tak třetina diváků."

(Kino, z dopisu filmového diváka)

x x x

"Vypadáš tak étericky, a přitom jsi praktická a materialistická," říká "měsíční dívce" Louise (Pascal Ogierová), hlavní představitelce filmu Noci v úplňku, její intelektuální přítel a vyslovuje tak jeden z nejpálčivějších paradoxů, jaké v mužské mysli vyvolává symbol luny. Luna je odražené světlo, pouhé zdání (německé slovo "Schein" vystihuje dokonale toto zvláštní spojení: znamená "záři" a současně i "zdání"), ale zároveň značí v prastaré symbolice hmotu - materii, matku, uterus, mateřský prs, výživu. Svět, který nám tu takto ve svém filmu předvádí režisér E. Rohmer, je světem luny. A podává jej způsobem, který je udivující a okouzlující zároveň. Udivující proto, že je s podivem, že film tak vyhraněného a výlučného zaměření mohl vůbec vzniknout, a okouzlující proto, že se jeho tvůrci podařilo realizovat svůj záměr stylově jednotným způsobem s náměsíčnou jistotou a s "lunatickou" působivostí.

Stylovou čistotu tohoto snímku umožňuje přístup, který je založen na důsledném sledování obrazné symboliky luny ve "vertikálním" směru - vychází z jednoho základního praobrazu jako zdroje analogických tvarů a jevů na různých rovinách skutečnosti. Tato vertikální představa světa má prastarou tradici, je mnohem starší než dnešní běžný obraz horizontálně-kauzální. Vychází z přirozeného, intuitivně odepuzovaného faktu, že všechny věci tohoto světa mají svůj původ v nějakém určitém jednotícím praprincipu, ideji, archetypu, a že je lze považovat za ztvárnění, rozvedení či analogii tohoto praobrazu. Abychom si oživilí tento dnes téměř zapomenutý a kognitivně jistě neprávem znevážený způsob vidění světa, musíme se obrátit k prastaré symbolice, která se váže k obrazu luny-měsíce.

Luna upoutávala již od pradávna pozornost svou **cyklickou** proměnlivostí a současně zvláštní uhrančivou utkvělostí, která působí zneklidňujícím dojmem. V témže měsíčním rytmu (jednotlivé části filmu nesou navíc označení měsíců: novembre, décembre...) se odehrává Rohmerův film. Tvoří jej sled obrazů, které často nepohnutě setrvávají na plátně, aniž by to bylo na újmu dynamické složky filmu. Tyto málo hybné obrazy mají své plné oprávnění již v tom, že přesně odrážejí to, co je jejich skrytým jádrem či zdrojem, a co jako by se zálibně zhlíželo ve svých vlastních reflexích. Jsou to nejružnější fasety toho, co měsíc symbolicky předznamenává a čeho je - ve smyslu "vertikálního" obrazného myšlení - "původcem".

Luně je v prastaré symbolice připisováno vše, co souvisí s obýváním, bydlením, bytovým zařízením, neboť jednou z hlavních "funkcí" luny je vytváření útulného lidského příbytku (luna je skryš, jeskyně i hnízdo), jenž má být analogií bezpečné mateřské náruče (luna je intimita). Rohmerův film se odehrává převážně v moderním bytovém interiéru na předměstí Paříže, a tento interiér je jakoby dalším účinkujícím děje. Je to Paříž konce 20. století. Užité bytové kultura je tu dovedena do pozoruhodné stylové a tvarové dokonalosti. Je-li byt svou povahou a určením čímsi "lunárním", pak práce Louisina intimního přítele (u něhož trvale bydlí), který je architektem, dokonale koresponduje se svým měsíčním praobrazem: bohatá škála tlumených pastelových barev, mezi nimiž převažuje bílá nejružnějších odstínů, velké volné plochy stěn, tlumené, odrážené světlo svítidel, střídavé zastavení plochy nábytkem, omezujícím se jen na ty nejn nutnější kusy, všude plno rozptýleného mdlého světla, zvláštní chladivá ("cool") atmosféra, která přesto působí útulně. Louisa pracuje jako průmyslová výtvarnice a zabývá se - jak vysvětluje své přítelkyni - navrhováním svítidel, "která nežhnou". Luna je vše, co ukrývá, halí, zahaluje (oděv) a schraňuje (tašky, skříňky). Louisina garderoba je praktická a účelná, a přitom je lunaticky bláznivá a oslňující; totéž lze říci o jejích kabelkách a ostatních předmětech, jež ji obklopují nebo které si vybírá (kouzelný čajník, který

zakoupí jako dárek svému příteli). To vše jako by bylo výsledkem příznivé konstelace Luny a Venuše, jak by asi řekl starý babylónský astrolog. Je to spojení praktické účelnosti a poněkud bláznivé, výstřední krásy, tedy "Francie" v pravém a nejlepším vydání.

Luna symbolizuje rovněž nejranější fázi lidského života – dětství. Louisa je "měsíční dívka", která chce zůstat dítětem i ve svém dospělém věku. Vytýká svému příteli, že ji "chce připravit o mládí". Ten naopak dává Louise najevo svou nespokojenost nad tím, že se k němu chová jako k tatínkovi, u kterého hledá na jedné straně ochrannou otcovskou náruč (luna je "overprotective mother" amerických psychoanalytiků), na druhé straně mu však neustále uniká, je nestálá a náladová a pokouší se vymanit se ze své závislosti na něm. Její představa samostatnosti je však lunaticky podmíněná. Touží žít v důvěře, potřebuje jistotu, ale svým svévolným chováním ji soustavně narušuje. Chce být volná, ale svou volnost si materializuje v zařizování vlastního bytu. Od okamžiku, kdy se jí podaří tuto svou představu uskutečnit, začíná ve svém bytě prožívat svou nesamostatnost ještě horečněji a roztržitěji.

Luna ztělesňuje podivuhodným způsobem zvláštní spojení závislosti, pasivity a receptivity a naproti tomu nezkrotného instinktu. Je to psýcha ve vlastním slova smyslu, i ve smyslu ženské složky mužské duše (Jungova anima). Louisa žije tímto instinktem, je tímto instinktem samým. Proto si vybírá partnery, kteří již svým vzezřením plně odpovídají jejímu přirozenému instinktivnímu založení. Antická Seléné, bohyně měsíce, byla známa svými milostnými avantýrami a Panem, ošklivým bohem Přírody s kozlíma nohama a satýrskou hlavou. Louisin intelektuální přítel (novinář) jí marně vyčítá, že při výběru svých partnerů dává přednost spíš nehezkým mužům, kteří jí podle jeho názoru "nejsou hodni". Louisina instinktivní povaha je však moudřejší než její chytrý přítel. Nikdy jsem nepoznala, říká mu Louisa, čistě fyzický vztah: její vztahy byly vždy psychické. Jenže psychické neznamena v duchu antického světónázoru "platonické",

nýbrž naopak "instinktivní". Louisin intimní přítel-architekt je nesporně kultivovaný muž, obdařený navíc tvůrčím talentem, ale jeho vzezření je v porovnání s křehkou, éterickou Louisou až nápadně robustní, zemité. Louise se její intelektuální přítel docela zamlouvá, ráda s ním tráví chvíle v přátelských rozhovorech (luna je eroticky zabarvené tlačání), ale jako muž ji nepřitahuje, takže jeho vytrvalé dvoření a dobývání zůstává bez patřičné odezvy. Louisin náhodný známý ze společenských večírků, s nímž si nakonec zadá, je svým zjevem jen mladším vydáním jejího trvalého přítele. Po tomto nočním milostném dobrodružství Louisa propadne neklidu, opouští náhle svůj byt (když se po probuzení opře zády o stěnu ozářenou úplňkem, je to panenská Seléné sama) a spěchá za svým přítelem, aby ke svému nefalšovanému žalu zjistila, že si mezitím našel jinou přítelkyni. Místo skutečného děje se tak ve filmu odehraje cosi na způsob cyklické změny v konstelaci slunce a měsíce. (Úplněk je astrologicky opozicí slunce a měsíce a značí stav krajního napětí mezi nimi.) Louisa opouští předměstský byt svého přítele a odjíždí do Paříže, aby tu pokračovala ve vyhledávání nových konstelací svého neměnného způsobu života.

Snad nejpůsobivěji vyznívá ve filmu kontrast mezi vytríbenou hmotnou kulturou konce 20. století (připomínající ovšem v lecčems japonské reálie historických filmů ze 17. století, kde se odráží podobný vysoký stupeň užitého umění, jímž je rafinovaná prostota) a věčně stejnou lidskou přirozeností. Lidské vztahy se během věků nesporně hodně kultivovaly a získaly přirozenější, uvolněnější formy. Rohmerův film jako film o mravech své doby je toho velmi zajímavým svědectvím: lidé se tu chovají uvolněně, jsou k sobě přímější, dokáží otevřeněji hovořit o věcech, které ještě před padesáti lety byly tabu nebo vyvolávaly nepřekonatelné zábrany, jsou vůči sobě ohleduplnější - ale v tom, v čem jejich vztahy zrcadlí své věčné psychické kořeny, zůstávají stále titíž. "Měsíční dívky" se dokázaly nepohybně útulně zařídit již v cromagnonských jeskyních a jejich uhrančivý a matoucí vliv na tehdejší muže se v mnohém jistě podobal

Rudolf Stary

[illegible]

Domnívám se, že v případě Medorka máme v rukou text jiný, text literárně velmi poučený. Ani v nejmenším se nezaštiťuje autenticitou, vždyť samotný rámec snění při jízdě autobusem, v textu několikrát připomínaný, svědčí o jiném, "povýšeném" autorově záměru. Text je stylově různorodý, kapitoly sociálně dokumentární, poučené naturalismem, se střídají s lyrickými (sen v kapitole V horách), sarkastickými persiflážemi "výrobního románu", apokalyptickými vizemi zániku světa, digresemi k popisu historických událostí (Heydrich), citacemi z literatury. Především však, zdá se mi, text naplňuje nikde nevyřčený, přesto však obecně pocítovaný požadavek na to, jak by měla vypadat undergroundová próza. V čem

spočívá? Především v ironizaci vlastního psaní, nereflektované výslovně, ale zjevné v práci a jazykem, který se stává předmětem sám sobě. V centru je zde tedy nikoli popisovaná událost sama, ale její literární prožití, její uchopení jazykem, to, jak se projeví v "řečech". Odtud ona neúdernost vulgarismů, o které mluví Kantůrková. Text je prezentován jako velmi nedokonalý, neumělý. Jenomže je-li nedokonalost cílem, není-li bezděčná, tatam je autenticita i boží prostota. Zjistí-li tuto skutečnost čtenář hned na začátku, zbytek knihy se mu bude zdát k nedočtení.

Zdá se tedy, že "vzpoura proti dovolenému" se v tomto textu týká jen toho, co je zjevně "zpracovatelné": námětu, lexika, "ideového východiska" (apokalyptičnost, zánik civilizace). Text sám se uzavírá, neobjevuje nic nedovoleného, naplňuje očekávané.

-kv-

Porodní bolesti "středoevropského" konservativismu

V úvodní poznámce k desátému svazku Střední Evropy (únor 1988) se redakce rozhodla k významnému činu: výslovně se přihlásila ke svému konservativismu. Samotný fakt tohoto vyznání není arci žádným překvapením, duchovní orientace časopisu byla zřejmá již od prvních čísel. Překvapující je spíš způsob, jakým redakce své myšlenkové krédo formuluje.

Renesance konservativismu v politickém životě a myšlení západních demokracií musela dříve či později zasáhnout i naši nezávislou kulturu. A zdá se, že česká společnost skýtá pro konservativní ideje potenciálně velmi úrodnou půdu. V sedmdesátých letech jsme prošli dost drastickou kocovinou po letitém opojení socialistickými ideály a také jsme, jak se zdá, definitivně vystřízlivěli ze svého tradičního pokrokářství. Tam, kde se udržel (nebo se znovu probouzí) zájem o věci obecné, potřeba politického myšlení, působí

nyní lákavě každá koncepce, která nabízí nějakou alternativu, něco "nového". Česká mysl, unavená a znechucená nekonečným omíláním socialistických formulek, lační po něčem jiném. Tato situace přináší jistou šanci, ale i jistá nebezpečí.

Obojí vyplývá ze skutečnosti, že politická sféra byla ze života československé společnosti totálně vymazána. Politika jako taková u nás již čtyřicet let neexistuje. Své politické ~~soštrény~~ ^{myšlenky} můžeme ukázat jen v oblasti myšlení, reflexe. Protože však skutečnost, v níž žijeme, nedává naší reflexi, až na tu politickou devastaci, žádnou potravu, může se naše přemýšlení živit jen vzpomínkami z minulosti nebo podněty zvenčí. V obou případech máme výhodu odstupu, který by byl za normálních okolností stěží dosažitelný. Politicky vzato prošli jsme, jako společnost, klinickou smrtí a nyní, probouzejíce se opět k životu, hledíme na vše novými očima. Staré věci jeví se nám v novém světle. Nedůvěřivě a užasle ohledáváme pojmy a koncepce, které se tomu, kdo neprošel politickým záhrobím, jeví tak samozřejmé, až příliš samozřejmé. Socialismus - kapitalismus, levice - pravice: jak umělé, vykonstruované zdají se nám tyto protiklady, když jsme zakusili, co znamená totalitní likvidace veškeré politiky! Díky této zkušenosti a díky tomu, že svou politickou energii nemůžeme vybit v praxi, ve stranických tahanicích, máme ojedinělou šanci pohlédnout na tradiční politické pojmosloví vskutku svobodně, bez zaslepenosti, již budí vidina moci. Za tuto šanci nemůžeme být csudu dost vděční; je to výsada, jež za normálních okolností patří pouze filosofům. Tatož situace přináší však zároveň jistá nebezpečí. Právě proto, že nám schází politická praxe, jež je prubířským kamenem všech teorií a programů, jsme leckdy náchylní brát za bernou minci třeba i otřepané klišé či vyčpělou frázi, jen proto, že v naší současné mizérii to zní nově a neobvykle. Rubem toho osvobozujícího odstupu je totiž ztráta kontinuity, nejen v praxi, ale i v myšlení.

Takovou "novinkou", s kterou se v politickém myšlení musíme vypořádat, je i pojem konservativismu. V našem prostředí je to pojem dosti exotický. V obecném povědomí více

méně splývá s pojmem pravice (a patrně ne jen u nás, jakkoli se proti tomu konservativci ohrazují). Faktem je, jak konstatuje zmíněný úvodník Střední Evropy, že "konservatismus nemá u nás žádnou svébytnou tradici". Již sám název tohoto postoje k věcem obecným (postoje, který se vymezuje jak proti socialismu, tak i proti liberalismu) je vlastně zavádějící: navozuje představu, že smyslem konservatismu je prostě jen udržovat a chránit status quo. V zemích s dlouhou konservativní tradicí toto v podstatě značkové pojmenování snad tolik nevadí, u nás však vyvolává obligátní námitku "jakýpak konservatismus, když tady není co konser-vovat". Nedávno o tom psal v Parafu katolický publicista Konstantin. Podle mého soudu toto nedorozumění souvisí s druhým matoucím rysem samotného pojmenování, totiž že je ukončeno příponou -ismus, která zase navozuje představu uceleného systému, propracovaného učení a určitým programem. Nuže, nic takového vpravdě neexistuje; není žádného obecného konservativního učení, které by se dalo postavit proti socialismu nebo liberalismu. Konservativci sami poukazují na to, že jejich postoje jsou v zásadě nepřenosné, tj. že v každé zemi je konservatismus geneticky vázán na místní podmínky a tradice; musejí se proto potýkat s nemaľými obtížemi, chtějí-li svoje stanoviska koherentně popsat a racionálně vysvětlit (viz Roger Scruton: Smysl konservatismu, český překlad v samizdatu).

Když to všechno uvážíme, není divu, že recepce tohoto pojmu naráží v českém prostředí na četné překážky. V naší politické minulosti není téměř nic, co by nám pomohlo osvojit si jej a v domácím kontextu jej nějak smysluplně interpretovat. Pravici jsme sice za první republiky měli, jejímu postavení v praktické politice však zdaleka neodpovídala úroveň myšlenková; vynikajících kulturních osobností měla pramálo a svým nacionalistickým blouzněním a jinými hříchy, které jsou obecně známy, se koneckonců sama přičinila o svou diskreditaci. I když si dnes začínáme uvědomovat, že její úřední vyhoštění z politické scény po 2. světové válce bylo vážnou chybou, vedoucí v dalších důsledcích až k úplnému zániku demokracie, stěží bychom tu našli něco, na co by se

dnes dalo ideově navázat. "Konservativního" v pravém slova smyslu v ní nebylo nic. Kdybychom chtěli pátrat po prvcích českého konservativního myšlení, museli bychom hledat u solitérních osobností stojících mimo politické strany (viz např. Pithartovu stať o Josefu Pekařovi ve výročním sborníku vydaném E. Kantůrkovou, Praha 1987).

Za těchto okolností je myslím třeba zacházet s pojmem konservativismu velmi obezřelá: na jedné straně se nám tu otvírá šance k důkladnému znovupromyšlení a snad i k hlubšímu pochopení samotných základů politického života, na druhé straně bychom mohli tuto šanci promarnit, kdybychom nezbytnou myšlenkovou práci s tím spojenou nahrazovali pohodlným návratem k dávno vyvětralým frázím. Z tohoto důvodu vidím "středoevropskou" konservativní konfesi jako významný čin. Neboť není jistě bez významu, když se Střední Evropa, časopis, který si za několik let existence dokázal získat poměrně široký okruh čtenářů a těší se tak v naší nezávislé kultuře určitému renomé a vlivu, veřejně přihlašuje ke konservativní orientaci a pokouší se, byť zatím jen v krátké poznámce, vysvětlit, co pod tímto pojmem chápe.

Budiž hned řečeno, že tento první pokus nelze hodnotit jako zdařilý. Pro čtenáře, kterým se 10. svazek SE nedostal do ruky, reprodukuji zde ve dvou citacích sukus pozitivního výkladu toho, co redakce nazývá "rodící se středoevropskou konservativní teorií".

"Vycházíme z názoru, že pravým fundamentem kulturní svobody ve Střední Evropě může být pouze svobodná koexistence jednotlivých národních kultur, jejichž společným zdrojem byla a je křesťansko-židovská kultura. K tomuto zdroji se vracíme..."

Už tady se člověk zaraženě ptá, kam se poděl třetí zdroj evropské kultury - antika. Je to pouhé opomenutí, nebo záměr? Avšak čtěme dál:

"To je tedy základ našeho kulturního konservativismu, který je zásadový a nesmíří se s žádnými reformními pokusy končícími nanejvýš v kompromisech. Sň úctou k Bohu, člověku a majetku se nedá taktizovat. Celá historie Střední Evropy nás ostatně bolestně poučila, že v otázce nejvyšších hodnot nelze již ustoupit ani o krok, nelze se smířit s žádnou polopravdou. Pouze plná restituce evropských kulturních hodnot nás ještě

může zachránit před hnilobou rozkládajícího se tzv. reálného socialismu."

Tedy o svém "středoevropském" konservativismu nám toho autoři proklamace řekli zatraceně málo. Zato jsme se dověděli, že nelze ustoupit ani o píď, že se redakce nehodlá smířovat s žádnými reformními pokusy a s žádnou polopravdou. Promiňte, ale tohle působí jako ozvěna právě oné nechvalně známé frazeologie pravicové žurnalistiky z dob předválečných. Není jasné, do jaké míry je to vůbec míněno vážně: chtějí snad autoři škrtnout pojem reforma ze svého slovníku? Chtějí na_značit, že každý reformní pokus končí nutně kompromisem? Může být, ale je pro ně vskutku jakýkoli kompromis nepřijatelný? To by bylo politické dětinství. Avšak SE nechce dělat politiku, svůj konservativismus vymezuje jako "kulturní". I na této rovině však vyvstávají závažné nejasnosti. Zdá se, že základem předkládaného "kulturního konservativismu" je "úcta k Bohu, člověku a majetku", s kterou se nedá taktizovat. Z kontextu pak vyplývá, nemohu siť pomoci, že právě toto jsou ony "nejvyšší hodnoty", v nichž nelze ustoupit ani o krok, hodnoty, na nichž stojí evropská kultura, jejíž zdroj byl redukován na prvek židovsko-křesťanský. Bůh, člověk, majetek: nad tímto souřadným spojením musí kulturnímu Evropanovi, zvláště je-li křesťan, zůstat rozum stát. Bohu zajisté náleží úcta, o tom není sporu. Náleží však úcta člověku? Pokud vím, křesťanství ničemu takovému neučí. Jsou lidé, kterých si při nejlepší vůli nemůžeme vážít, a křesťanství nás k tomu nenutí. Zato nám přikazuje, abychom v každém člověku viděli bližního a milovali ho jako sebe sama. Je to sice požadavek ještě nesnadnější, ale zároveň hlubší a smysluplnější. Dá se jistě mluvit o úctě k lidskému životu a k lidské osobě jako projekci určitých křesťanských koncepcí do světského zákonodárství, ale že by člověk byl jednou z "nejvyšších hodnot", to zní křesťanským uším přímo rouhavě. Nejvyšší je pouze Pán, všechno ostatní je jeho stvoření a jako takové poddáno jeho moci. Tož na jakých vlastně hodnotách je podle SE založena evropská kultura? Jaká je mezi nimi hierarchie? Vyznívá to celé jaksi

zmateně. Tyhle otázky jsou příliš složité, než aby se daly odbýt nějakou efektní zkratkou. A to nechávám stranou subtilnější otázku, zda vůbec lze mluvit o jedné evropské kultuře a do jaké míry lze tuto kulturu označit jako křesťanskou.

Řadit majetek mezi "nejvyšší hodnoty" evropské kultury, to bychom mohli ocenit jako trefné ironické šlehnutí v nějakém bezbožeckém pamfletu. Činí-li tak redakce SE, která se jedním dechem hlásí ke křesťanství jako zdroji evropské kultury, působí to jako groteskní faux pas. Nechá se nic dělat: nelze se vrátet ke "křesťanskému zdroji" a zároveň proklamovat "úctu k majetku". Křesťanství zajisté prikazuje "Nepokradeš", avšak interpretovat tento negativní příkaz jako úctu k majetku, to by bylo vskutku přepjaté. Myslím, že ani ten nejrozmařilejší církevní hodnostář minulosti, pro něhož byl majetek fakticky alfou a omegou všeho, by se byl neodvážil povyšovat jej na předmět úcty. S úctou nemá co dělat ani zásada nedotknutelnosti soukromého vlastnictví, kterou církev s určitými výhradami přijímá.

Domnívám se, že tyto nejasnosti ve "středoevropském" konservativním krédu nejsou tak docela náhodilé: vyjevují určitou obecnější nesnáz. Tato nesnáz spočívá v tom, že jak konservativní, tak i někteří pravicoví myslitelé se rádi dovolávají křesťanství na podporu svých politických koncepcí. Přehlížejí přitom, že z druhé strany se na křesťanství stejným právem může odvolávat a odvolává i levice, různé proudy více či méně radikálního socialismu. Dosavadní zkušenosti svědčí dosti průkazně o tom, že v obou případech na takovou manipulaci doplácí především křesťanství. Ale vždy znovu se ukazuje, že přes všechny roztodivné peripetie církevní politiky se křesťanský duch nedá trvale zapráhnout do chůoutu té či oné politické tendence: není totiž z tohoto světa. V rámci této glosy se nemůžeme pouštět do rozboru této spletné otázky. Otvírá se tu však vážný problém, redakce SE jej bezděky naznačila, a budoucí konservativní teorie se s ním bude muset vážně vypořádat.

Většinou třemi, výjimečně čtyřmi básněmi jsou zastoupeni "básníci, kteří se rádi neradi, dobrovolně nedobrovolně literárnímu koňskému tržišti vyhnuli, nebo z něho byli jako nepohodlní rušitelé dobrého kšeftu vyhoštěni" (Jan Trefůlka v doslovu *Pravda poezie*). Editor knihu charakterizuje takto: "Soustřeďují se tu v nových, dosud netištěných básních čtyři generace umlčovaných autorů. K nejstarším, narozeným na počátku tohoto století, počítáme ještě i básníky Kostohryze, který zemřel v roce 1987 krátce před opisem sborníku, Maralíka, Vokolka a Čivrného. Druhou skupinu autorů kolem šedesáti let věku tvoří básníci narození v prvních letech samostatného Československa (například Hauková, Hiršal, Rotrekl, Šiktanc, Červenka). Další kapitolu české poezie píší básníci, kteří přišli na svět ve čtyřicátých letech (Kabeš, Stankovič, Wernisch a jiní). A zcela logicky se přiřazují nejmladší básníci z českého undergroundu i z dalších vrstev mladé generace (Krchovský, Topol, Zmrzlík a další)."

Myslím ovšem, že kámen úrazu je právě v editorově snaze "tímto výběrem vyklenout široký oblouk české poezie", protože hledisko žádoucího zaplnění všech generačních přihrádek nejednou potlačilo hledisko jakosti. Také proto, že sborník není tematicky vymezen (a čteme v něm tudíž básně opravdu různorodé, vedle lyriky milostné, již si docela pohodlně představíme i vydánu při současné ediční praxi, například verše politické apod.), že každý z autorů dal to, co měl právě po ruce, jakýsi vzorek své tvorby osmdesátých let, jsou někdy kontrasty dobrého a horšího až nepříjemně nápadné. Například báseň Petra Buriana *Březen* (s. 16) považuji pro její jakési chtěné disidentství za slabou:

"Slunce zas nabralo dech / březen se zapřísahá jarem // Plný jasu začal jsem ti psát / o své lásce / Zazvonil telefon // Volají mě k výsledku". Mělké jsou i verše J.H. Krchovského, třeba začátek básně *Bylo mi dneska tak smutno z mých vlastních slov* (s. 129): "Bylo mi dneska tak smutno z mých vlastních slov, / jimiž furt naříkám, jak žiju stěží, / tak jsem si v podvečer zašel sám na hřbitov, / abych si upřesnil, co

je to Nežít. //! Nevýrazné jsou rovněž pokusy Jiřího Jirásky, který se měl spokojit s účastí ilustrátorskou (podá-
řilo se mu, patrně bezděčně, opatřit básně různé kvality
i grafikami ne vždy stejně dobrými...).

Ale právě pro konfrontaci jsou sborníky užitečné.
V sousedství plochého veršování o to víc vynikají opravdo-
vé básně, skutečná poezie, jak dokazuje v ě t š i n a za-
stoupených autorů, a to naštěstí nejen těch starších (namát-
kou Červenka se svým vtipným kalágrameš, Hiršal a Grögerová,
skoro lepší ve dvojici než jednotlivě, Plíšková, Rotrekl,
Šiktanc, Vokolek), ale i mladších a nejmladších (například
Jáchym Topol, nar. 1962).

Souhlasím s editorem, že "by mohl... sborník inspiro-
vat nakladatele, aby byla jednou připravena úplná antologie
současné české poezie, která by obsáhla nevydávané básníky
z domova i autory žijící v cizině a přirozeně také verše
těch, kteří dnes tisknou bez omezování, pokud mají do říci
osobitostí svého poetického sdělení i myšlenkovou závažnos-
tí", i když na rozdíl od něho nechovám naději, že "hodina
nového hodnotícího kódu není již příliš vzdálena".

bflm

Morálka zvláštního ražení

V desátém svazku Střední Evropy podnikla redakce prv-
ní krok ve věci velmi potřebné a aktuální: v rubrice Jugo-
slávské cesty zahájila proces demystifikace titovského ko-
munismu. Vzpomínky politického vězně N. Djordjeviče na Ti-
tovy koncentráky budou asi pro leckoho otřesnou četbou.
Ukazuje se tu, že metody, jichž Tito užíval k potlačení
vnitřní opozice, si nijak nezadají před metodami stalinský-
mi či hitlerovskými. Prvními oběťmi teroru byli ovšem komu-
nisté odmítající se podříditi náhlé změně "generální linie".
Musím se však přiznat, že ze všeho ^{nejhorší} ~~nejhorší~~ na mne zapů-
sobila tato autorova úvaha:

"Již zde by bylo nutno položit otázku: Jak to, že v řadě poctivých lidí, a vůbec lidí, a k tomu komunistů, kteří byli i v tomto případě /zvěřského ubití svého soudruha přímo v cele - pozn pf / přítomni, a tedy do určité míry zodpovědní za veškeré to dění v cele, jak to, že nevznikl spontánní odpor vůči takovému jednání? Nelze to vysvětlit jen strachem o vlastní život. Vždyť tu byli i válečníci, kteří uměli vědomě riskovat /.../. Právem se můžeme domnívat, že jednou z příčin takové pasivity byla nejistota v otázce, zda jsou v právu komunistické strany - všechny mimo KSJ, nebo zda je tato ha pravé cestě. /.../ nedošlo k vyjasnění základní otázky, která byla a zůstala nezodpovězena: Kdo je vlastně v tomto případě třídním nepřítelem? A toto dilema netrvalo krátkou dobu. /.../ Svědkové vypovídají o strašných duševních mukách a zoufalství, které je neustále víc zachvacovalo. Jsme přesvědčeni, že tímto lze zčásti vysvětlit neuvěřitelný úspěch v tzv. převýchově, lépe řečeno ve snaze zdeptat i poslední zbytky svědomí v lidech."

(SE, sv.X., s. 73-74)

Z hlediska psychologického se tato úvaha jeví celkem zbytečná: není se co divit, že ve zvěřských podmínkách se z lidí stávají zvířata, o tom je dost svědectví z koncentráků stalinských i nacistických. Nicméně, autorova potřeba najít ještě nějaké jiné vysvětlení vypovídá mimoděk cosi otřesného o morálce komunistů, těchto lidí "zvláštního ražení". Je to věc zajisté nikoli neznámá, otřesná je ta bezděčnost a autentičnost, s níž se tu vyjevuje.

Nuže, představme si tedy nepředstavitelné: sadističtí dozorcí vězně doslova rozdupají před očima jeho soudruhů, kteří tomu nejen pasivně přihlížejí, ale patrně se toho masakru sami aktivně účastní, a autor vzpomínek (sám bývalý komunista, jistě ví, o čem mluví) přičítá jejich chování na vrub nevyřešeného dilematu stran ideologické linie. Pro tyto "statečné" komunisty, je tady základní otázkou, kdo je "třídním nepřítelem". "Duševní muka" jim nepůsobí pohled na masakrování bližních (notabene soudruhů), nýbrž pochybnost, zda je strana "na pravé cestě". Zdá se, že autor cítí potřebu ideologicky nějak přikrášlit onen nesnesitelný fakt, že teror, pokud překročí určitou mez, dokáže v člověku ubít nejen svědomí, ale i elementární pocit lidské solidarity.

Jako vysvětlení reakcí spoluvěznů v takových a podobných situacích ovšem jeho snaha selhává: propastnou bídu lidské přirozenosti, která se nám tu odhaluje, nelze tak snadno "odvysvětlit". Avšak jako dodatečná reflexe nad takovými "nepochopitelnými" situacemi je jeho argument cenný právě v tom smyslu, že bezděčně nabízí k pochopení, jak vůbec může k takovým situacím dojít. Máme tu jako na dlani tzv. morálku komunismu. Je dovoleno člověka rozšlápnout jako veš, pokud se nezvratně prokáže, že je to "třídní nepřítel". "Třídní nepřítel" je kategorie historicko-společenská, jeho likvidace (která může dle okolností probíhat i docela "humánně", "bežbolestně") je tudíž aktem dějinné a sociální spravedlnosti, nejde o nic jiného než o likvidaci odpadu, který se hromadí a zapáchá na "smetišti dějin". Záleží jen na tom, aby se správně rozhodlo, kdo do této kategorie patří a kdo nikoliv. O tom samozřejmě může rozhodovat pouze strana. Dojdu-li k přesvědčení, že strana je "na pravé cestě", musím přijmout třeba svůj vlastní ortel a pokorně se stát onou příslovečnou třískou při kácení lesa. Není na koho žalovat: katem je tu sama Historie. Mohu mít ovšem podezření, že se strana mýlí. Ale jak to dokázat? Co když má přece jen pravdu? Raději ať zhynu, a ovšem ať zhynou i soudruzi, jen abych nepřeložil stéblo přes cestu Historie! V případě omylu strany nás všechny čeká slavná rehabilitace. V případě omylu našeho bychom však mohli ohrozit budoucí blaho celého lidstva. Jakou cenu může mít v tomto dramatu život jednotlivce?

Je to všechno opravdu nenávratná minulost? Může dnešní komunismus nabídnout zásadně jinou morálku? Ano, "vše pro člověka", to zaznívá pořád, tehdy jako nyní, a může to být míněno i upřímně. Vtip je v tom, že ten "člověk" (resp. "nový člověk"), pro jehož blaho komunismus tak neúnavně pracuje, to je stejná abstrakce jako "třídní nepřítel", jehož komunismus tak vynalézavě hubí. Otázka tedy zní: Je komunismus s to chápat dějiny jinak než jako nekonečný boj abstraktních kategorií (onen příslovečný boj "nového se starým"), jehož výlohy nakonec vždy platí skutečný člověk, tj. živoucí

zemním" časopisem, a naznačíte, že jste byl ochoten uveřejnit odvážný příspěvek, leč autor pro slibnou kariéru nakonec ucukl. Teprve s takto vlastnoručně vyrobenou reputací bojovníka, který nezná v kulturních sporech bratra, se pustíte do toho, do něhož zaslouží zájem širší veřejnosti: do cyklostylované kultury, do těch, co se nestydí vylézat znovu na světlo, ačkoli byli v 50. letech nejkrutějšími katy české knihy, odhalujete prostě pahodnoty a mravní nepřislušnost všeho tzv. neoficiálního.

Citujete z cyklostylovaného časopisu O divadle úryvek z článku K. Pecky "Věk cynismu", ostrou, subjektivně pojatou kritiku Hrabalovy novely Proluky, románu M. Kundery Nesnesitelná lehkost bytí a Formanova filmu Amadeus na důkaz, jakých nehorázností se disidenti ve své ambicióznosti dopouštějí. Ale jak si čtenář ověří, zda Pecka má nebo nemá pravdu? Ani novelu Hrabalovu, ani román Kunderův nezná, nebyly u nás vydány. Vyšly sice, ale strojopisně. Pecka měl přirozeně právo na svůj soud, jiní s ním zase nesouhlasili a projevili opačný názor, jak je to v demokratickém ovzduší "podzemní" kultury samozřejmé. O tom už se ovšem Vaši čtenáři nedovědí, stejně jako se od Vás nedovědí - doba je přece vymknuta z kloubů - , že Hrabalova trilogie (Svatby v domě, Vita nuova a Proluky) vyšla knižně pouze v exilovém nakladatelství Sixty-Eight Publishers, vedeném Zdravotním Salivarovou a J. Škvoreckým, a doma se horlivě opisuje. Tak se poslední, po mém soudu vynikající síla člena Vašeho spisovatelského svazu, jehož berete v ochranu před jakýmsi falešnými přáteli, ocitlo kupodivu v první sortě ze tří, které podle Vás "terazky platí", v sortě vydávané v cizině.

Pokud jde o Kunderu, jistě Vám neuniklo, jaký má jeho dílo ohlas ve světě a jaká polemika kolem něho vznikla. Váš kolega, šéfredaktor Tvorby J. Čejka, se do ní ostatně taky zapojil a psal o něm s velkým despektem. O motivech jeho humpoláckých soudů se nezmiňujete, vlastní hnízdo je vlastní hnízdo. Po Beckovi, autorovi Motáků nezvěstnému, tematizujících úřel koncentráčníků v mravně otřesné výpovědi o době, jste ale musel plivnout pohrdavým bonmotem: "Ach ty věč-

ný vzteku pecek, z nichž nevyrostly stromy!" Romány Vašich národních umělců jsou přitom proti této výpovědi ubohé zákrsky.

Tři sorty, které podle Vás "terazky platí", jsou - jak vyplývá ze sčuvvislosti textu - produktem snobského vztahu k umění. Ale existuje přece skutečné rozštěpení kultury na oficiální, tzv. podzemní a exilovou, což jste dvacet let zamlčovali a teď to konečně musíte brát na vědomí. Toho se však vůbec nedotknete. Pálíte nad touto situací bengál a zájem o všechno neoficiální považujete za projev módy. Jaké má důsledky toto rozštěpení pro všechny tři větve, to Vás nezajímá, neptáte se, co s ním dál. Od těchto opravdu životních otázek odvádíte pozornost k zábavným paradoxům. Skutečně si myslíte, že je čas na šprťouchlata?

Dva muži, které jste si vzal na mušku ve svých cause-riích, sedí občas ve stejné společnosti: Karel Pecka, vězeň československých koncentráků 50. let, a František Kautman, v té době "jeden z nejkrutějších katů české knihy", jak jste ho ocejoval. Jeden v druhém nevidí nepřitele a navzájem se respektují.

Srovnejme s tím tento citát z Vašeho textu: "Jiná dnešní 'myčka oken', nedávná doktorka a ještě předtím svazačka, vyhazovala studentky ze školy za nalakované nehty. Já sám se stydím za to, že se tihle lidé nestydí ještě dnes vylézat na světlo, a pokoušejí se ještě jednou nasednout na kyvadlo, bez jehož pohrdavého svistu si neumějí svůj zajisté únavný život v převlečnicku představit."

Vypadá to, že nešťastná doktorka byla potrestána za nsmyslné vylučování studentů. Ale Vy dobře víte, že za takové prohřešky se u nás netrestalo a netrestá, protože se to dalo a děje zákzvaně v linii strany. Pyká naopak za to, že v 60. letech "přešupačila" své postoje a činy, řečeno Vaším slovníkem, tj. že se postavila proti systému, který tyto nespravedlnosti plodí. Těmhle lidem tedy upíráte právo, aby "vylézali na světlo". Někdejšímu koncentráčníkovi Peckovi to ani nenapadne. Proč? Prozradím Vám to: Pecka ví, že čímkoli maskovaná msta a odplata jsou průvodním jevem věčného vymknu-

tí doby z kloubů. Vaše propaganda a Vy s ní líčíte umlčené spisovatele, umělce a vědce jako lidi posedlé duchem revanše, kteří se jen třesou na chvíli, kdy budou noci stínat hlavy těm, co je po dvacet let likvidovali. Jenže ti, co "vylézají na světlo", už dávno vědí, že každý fanatismus je zhoubný a nebezpečný a dávno jsou tolerantní k jinému postoji a respektují jiný názor.

Ale abych byl přesný: Vy nezatracujete všechny, kdo v 50. letech podlehl tlaku stalinských metod. Taktně mlčíte právě o těch, kteří byli hlavními režiséry těch tragických absurdit. V citátu z Kautmana jste musel uvést jméno jednoho z nich - L. Štolla, jímž se nedovzdělaný začátečník při svém protihalasovském útoku zaštitil. Jeho studie Třicet let bojů za českou socialistickou poezii byla biblí ždanovského pojetí umění. Tento jeho průkopník zastával ještě v 70. letech nejen staré, primitivně "stranické" hodnocení kulturních jevů, ale i významné mocenské postavení. Za něj se nestydíte? A nestydíte se ani za to, že předseda Vašeho svazu je básník, jenž v 50. letech napsal pogromistický protiseifertovský pamflet? Hodný František Hrubín ho vzal v ochranu na 2. sjezdu SČSS, tvrdě, že ruku naivního chlapce vedl někdo jiný. Ale ten naivní chlapec mezitím zestárl, už mu nikdo nevede ruku, ale on celých dvacet let horlivě dál dělá politiku, která zdevastovala českou literaturu tak, jak by to nedokázal nejzavilejší nepřítel národa. Za ty, kteří setrvali v někdejších postojích znásilňování kultury ve jménu takzvané stranickosti a oživilí za normalizačské éry politiku represí, za ty se tedy nestydíte. Myslíte, že čtenáři jsou bez paměti a zohle hanebné fixlování neprohlédnou, když je zahrnete svou elokvencí?

Citováním kritik a poezie 50. let můžete pobavit publikum, ale je to úroveň hodně estrádní. Ohromit tím můžete leda ty generace, kterým jste znemožnili osvojit si znalosti nedávných dějin, protože jste zakázali i pouhé vyslovení jmen Černý, Kundera, Škvorecký, Vaculík, Havel, Diviš, Šik-tanc atd., ale i Masaryk či Pekař, a dodnes jim (a nejen jim) bráníte v přístupu k novinám a časopisům z tzv. krizových let. Našly by se ještě směšnější a trapnější příklady zhloup-

nutí té doby, ale co tím chcete dokázat? Ty veršičky jsou vsutku servilní slátaniny, ale Nezvalova poéma Stalin, zento "útes poezie" podle Vás, má s nimi společné to hlavní: byla psána se stejnou servilitou. A to je podstatné a v tom je tragika této doby, že jejímu duchu podlehly a splatily mu svou daň nejen talenty nepatrné a malé, ale i velké.

V letech zkostnatělého myšlení o literatuře a umění v SSSR se naše kulturní publicistika předháněla v servírování jeho ideologicky účelových konstrukcí. Ještě před dvěma lety považoval člen Vaší redakční rady, zasloužilý umělec J. Peterka, za nutné vydat knižně obranu socialistického realismu, v níž se, jak bylo v kraji zvykem, opřel o autoritu K. Černěnka. Dnes sovětské teoretici a kritici "svrhli okovy dogmatismu" a s úctyhodnou důsledností a otevřeností míří ke kořenům základních vývojových zádrhelů. Ale toto hledání pravdy a odhalování klamů jaksi nemá u nás ohlas. Kritická skepse už naplno zasáhla i onen záhadný termín socialistický realismus. Byl označen za "jedno z omezení tvůrčí svobody", za omyl, takže všechny dosud napsané dějiny sovětské literatury bude nutno revidovat, neboť "neobrážejí realitu".

U nás se ovšem dál postaru budeme zaklínat tím, že hrdě navazujeme na tradici pokrokové literatury, a tvářit se, že v ní není nic znepokojujícího, budeme zavírat oči nad diskusí o krizi generace ve 30. letech, nad Nezvalovým rozpuštěním surrealistické skupiny, nad hodnocením "pomlouvačné kritiky" A. Gida Návrat z SSSR a nad hrubě polemickou odpovědí Neumannovou. Jak se ale ukazuje, propadl "pověštám a iluzím" právě on. A může dál platit hodnocení K. Teiga a knih např. J. Slavíka o SSSR a Leninovi, jaké prosazovala stalinsky zaslepená komunistická kritika? A co zbude z nadšení na mnoha nekritickými reportážemi, kde zítra prý již znamenalo včera.

Mnohé hodnotové akcenty bude nutno přesunout a taky zbavit prokletí díla, která šla proti srsti těm, co se sice zaklínali mnohotvárností umění, ale jen pokud se nedotkla říšských svátostí. To pak bylo zle a J. Weil například musel za román Moskva-hranice pykat až do smrti, za to, že v něm pravdivě vylíčil atmosféru strachu a ponižování, jakmile se

v SSSR rozpoutal stalinský teror. A jeho Dřevěná lžíce nemohla nikdy vyjít. A to nemluvím o tom, že kritické přehodnocení si vyžádá i poválečná literatura, zejména po Únoru.

Dějiny jenom neokounějí, ale taky rozsuzují. A tak jako nebylo nic zapomenuto z minulosti, nebude zapomenuto nic ani z dneška. Když Kautman vyřazoval z edičních plánů Seiferta a Holana, bylo mu 24 let, Vám je 42 a po všech neblahých zkušenostech nejenže neodsoudíte každé protikulturní násilnictví, jak by bylo v logice věci, Vy naopak se solidarizujete s touž politikou zákazů, umlčování a vyřazování autorů, jakou v daleko menší míře a daleko kratší čas prováděl on (totiž tehdejší KSČ, která nesla odpovědnost za to, že byli pověřováni důležitými funkcemi nezralí mladíčci) před málem čtyřiceti lety, kdy nevěděl, co činí. Jakým právem mu tož tedy vytýkáte? Hlásíte se přece hrdě k bojové kohortě, která ani za dvacet let tzv. normalizace nedospěla k větší lidské a politické moudrosti, než jsou zase jen represe, pomluvy a netolerance. Nejste dnes Vy a Vám podobní jen fraškovitým opakováním lidského dramatu Kautmanova? Vždyť mezi ideologickou nesnášenlivostí, jíž se v intencích tehdejší politiky řídil on, a Vaším dnešním postojem není pramálo rozdíl. Jste dnes, o čtyřicet let později, horší kati české knihy, než byl on!

Nedostal jste se do té šlamastyky náhodou. Zasedl jste na soudný stolec a vynášíte jako člověk s údajně čistýma rukama ortely nad špinavými charaktery těch, co po Únoru řádili v kultuře. Přisuzujete výstřelky tehdejší politiky výhradně hahebným osobním vlastnostem lidí, kteří ji prováděli. Uniklo Vám, že jednali jako oběti stejného mocenského systému, jehož nevolníkem i obhájcem jste dnes zase Vy, systému, v němž člověk není nic a moc všechno. Tento systém k sobě připoutává charaktery, jaké právě potřebuje, a přizpůsobuje si je svým účelům. Ovládá totálně celou společnost, rozsévá strach ze své všemohoucnosti a vševědoucnosti, nepřipouští nejmenší odlišnost názoru a chování. Jeho zvrženost je v tom, že ponechává člověku jen dvojí možnost: buď se s ním ztotožní, slouží mu za všech okolností, a pak ovšem musí často rezignovat na hlas svědomí, mlčí tam, kde by chtěl

volat "křivda!", a souhlasí tam, kde by chtěl protestovat, a naopak, musí pozvedat rozhořčený hlas tam, kde by chtěl mlčet, a protestovat proti tomu, s čím souhlasí; nebo člověk tento systém nepřijme, chce-li si vážit sám sebe, a pak volí osud vyvržence, bude pomlouván, šikanován, umlčován i vězněn.

Tento systém může být tupě krutý či liberálnější, ale jeho podstata se nemění. Za určitých okolností je v něm tedy nedovzdělaná omezenost, stejně jako za jiných okolností dobře propočítaný cynismus, jedinou možností intelektuálního uplatnění. Systém, do něhož jste Vy a Vaše generace s rozvahou vstoupili, nepáchá dnes justiční vraždy, ale za vaší asistence vraždy duchovní. Osobně byste asi uvítali, kdyby moc konečně dostala rozum a jednala osvěceněji, ale ona vás drží v šachu kariérami, jež vám nabídla, a vás ani nenapadne, abyste je riskovali tím, že poukážete na základní problémy společnosti a kultury. Svou rozpolcenost kamuflujete siláctvím a spíláním "disidentům".

Sovětská intelektuální elita bolestně bilancuje minulé desetiletí svého mlčení, jež bylo bežděčným souhlasem s ne-spravedlnostmi a násilím, s popíráním základních lidských a občanských práv, přiznává si, že právě toto mlčení vedlo k rozrušení mravní a kulturní identity společnosti, a cítí je jako svou neprominutelnou vinu. Vy však dokonce tuto represivnost, "svobodu" jen pro vyvolené a mrhání intelektuální potencí lidí hájíte. To je samo o sobě hanebné a jednou si to stěží srovnáte se svědomím a ctí českého básníka. Využíváte přitom svého privilegia, možnosti publikovat, k zosťouzení "cyklostylované kultury", ač dobře víte, že lidé z jejího okruhu se nemohou veřejně bránit, a to je víc než hanebné, to je podlé.

Buďte bez obav, "posrpnoví poškozenci" se nederou na vaše mocenské pozice, neprosí se o milost udílených odpustků. Jde jim o něco zcela jiného. V sázce je totiž víc než pouhý fakt umlčování nepohodlných reptalů. Omezování svobody každé menšiny je morálním debaklem celé společnosti a musí se projevit na jejím stavu. Nepochybujte o tom, že i u nás se bude jednou tento stav bilancovat, že se povedou diskuse,

které se opravdu zatnou do živého. Možná potom rád "přešupačíte" své nynější nenávistné postoje a činy.

Můžete lidi odlišných názorů stokrát vylučovat z národa, urážet je a bránit jim v uplatňování jejich schopností, přesto "cyklostylovaná kultura" patří do celku národní kultury, patří tam nejen uměleckými a vědeckými hodnotami, jež vytvořila a jež vytváří, ale i tím, že nemlčela k deformacím, tzv. normalizační doby a oponovala jim svou aktivitou. "Podzemní" literatura nehájí své právo na styk s čtenářskou veřejností ve svém sobeckém zájmu, nýbrž v zájmu vytvoření zdravého kulturního a společenského klimatu, v němž bude mít každý tvůrčí člověk právo na svobodné vyjadřování názorů a měřítkem prospěšnosti pro celek budou pouze umělecké a vědecké hodnoty. Generace, jež jdou po vás, si zasluhují lepší osud, než jsou další lidská dramata zraedy sama sebe a konfliktů s vlastním svědomím pod tlakem kompromisů a bezohlednou mocí.

Nezahrál byste svůj part uspokojivě k vrchnostenské spokojenosti, kdybyste se neotřel o exulanty. "Tehdejší komunisté nekončili život v Kanadě, ani ve Frankfurtu nad Mohanem," píšete. Proč by tam končili svůj život, když jejich tvůrčí možnosti nebyly ničím ohroženy? Ale tyhle komunisty a ovšemže nejen je vyhnala ze země vaše bezbřehá msta. Nebývala velkou vlnu emigrace má na svědomí nemoudrá politika, neschopná pochopit své národní úkoly a plnit je. Měli snad nynější exulanti sdílet osud všech těch, které jste doma umlčeli a pronásledovali? Masakr, který jste rozpoutali, nemá obdoby s ničím v našich moderních dějinách, jeho důsledky jsou nevyčíslitelné, naše společnost tím byla ochuzena o nenahraditelné hodnoty a osudy mnoha skvělých talentů rozrušeny do základů. Jen malá ukázka, abychom nezůstávali u obecností, v nichž se Vám tak líbí. R. Hrušínský v Magazínu zajímavostí č. 4/88 konstatuje nad léty, kdy nesměl hrát: "... těch sedm let, co jsem seděl doma a čekal, mi dalo cukrovku a čtyři infarkty. Škoda těch roků, byla to asi moje nejlepší doba. Ale co, utěšuji se, že se tenkrát zrovna moc dobré věci netočily." A co ti, kteří takhle čekají skoro dvacet let? Hra-

ným rozhořčením nad zrádnými emigranty nesprovodíte ze světa fakt, že kulturní politika msty po r. 1969 byla skutečně "Biafrou ducha".

Připustit, že je znovu jako v r. 1968 a jako nyní v SSSR na pořadu dne popření systému deformujícího lidskost a jeho nahrazení systémem demokratickým a názorovou pluralitou, Vám dnes zřejmě připadá jako spáchat ideologické harakiri. Proto vedete své bezskrupulózní kampaně proti mravně pochybným "disidentům". Vyrukoval jste s Kautmanovým zbytečně rozčileným protestem až po roce z dobrých důvodů: vzal jste na sebe úkol podepřít v propagandistickém tažení před výročí událostí v r. 1968 zlověstně popraskávající ideové opory nynější kulturní politiky. Vy a Vaše vrchnost neodpovědně šermujete dogmaty ideologie nesnášenlivosti, třídní nenávisti, odplaty a nesmiřitelnosti, odsouzené už dějinným vývojem, dál diabolizujete nepřítel v tradici "starého myšlení". Místo abyste se ve své stati zamyslel nad zákruty našeho kulturního vývoje a nad úkoly přítomnosti, jak by odpovídalo Vašemu postavení, zaironizoval jste si nad směšnostmi a trapnostmi dob vymknutých z kloubů. Smysluplně diskutovat o závažných otázkách naší společnosti nejste s to, podřezávali byste si větev, na které sedíte.

Kdyby mělo být po Vašem, doba by ještě dlouho šílela. Ale chod dějin, který chtěly retardační síly znehybnit, nabírá obrátky. Básníci by pro to měli mít zjitřené smysly.

Milan Jungmann

P.S.

Týž den, kdy K. Sýs dostal můj polemický článek, vrátil mi ho s tímto přípisem (opisuju přesně i s chybnou citací mé věty):

"Vážený pane,

chápu, že bráníte výstřelky Vašeho mládí, které českou kulturu přišly pěkně draho. Kde berete přesvědčení, že právě Vy a Vaši přátelé jste předurčení k nápravě, to nevím. Na Vaše výpady bych ani neodpovídal, kdyby mne nezaujala tato slova: 'Ti co vylézají na světlo jsou tolerantní k jinému postoji a respektují jiný názor.' To se Vám podařilo dokonale ilustrovat.

S pozdravem

Karel Sýs."

15.6.1988

M.J.

R e k o n s t r u k c e j e d n é p o l e m i k y

Ve 14. čísle časopisu Svazu českých spisovatelů Kmen uveřejnil jeho šéfredaktor Karel Sýs část svého vystoupení na IV. sjezdu SČS. Uvádím zde některé, pro porozumění dalšího kontextu důležité úryvky (v běžně dostupném Kmeni si lze snadno přečíst text úplný, zato Kritický sborník má místa kritický nedostatek).

Karel Sýs: Kritika kritiky (Kmen 14/1987, 8.4.1987)

"Slovo 'nekritizovatelný' mne velmi vzrušuje. Jiří Švejdá tady včera říkal, že nekritizovatelné autory nezná, nikdo mu je nikdy nevyjmenoval, ani šeptem. Šeptem možná ne, ale mluví se o tom nahlas. Hned uvedu příklad. Věrný, ale bohu-

žel anonymní čtenář z Písku mi píše: 'Jste nedotknutelný a nekritizovatelný Olympan.'"

"Jsme asi jediný národ na světě, v němž může vzniknout a kolovat úsloví: 'Jan Amos Komenský, to byl machr na ženský.' Zním to jen z ústního podání, traduje se to z otce na syna, ale v tisku jsem ta slova nikdy neviděl. Protože zřejmě není možné sáhnout tiskem na takového velikána."

"Nekritizovatelní! To je noční můra našich deníků i pisatelů anonymních dopisů. Kdo to je? Bylo by laciné odpovědět, jak asi čekáte, že je to například spisovatel od člena výboru výše. Případně od člena předsednictva výše."

Řeknu něco kacířského, kam až jsme to dopracovali. Mezi nekritizovatelné autory patří například Jan Skácel, Miroslav Holub, Vladimír Holan, Jaroslav Seifert.

Zkuste říci, že v Seifertových pamětech - kromě nádherných zářivých míst - najdeme místa uslzených sentimentálních stesků, že třeba poslední básně Vladimíra Holana jsou slabé... Přiznejte, že některým básním Miroslava Holuba nerozumíte. Prohlašte, že Jan Skácel kromě pravým zlatem žlatil ve sbírce té a té i zlatem kočičím. Vyobcujou vás z národa a na moravských hranicích vám proštípnou pas.

Inu, Morava, ovečka tichá.

Nelíbí se jí v českém ovčinci."

"Přišlo do módy kritizovat Josefa Fraise. Objevily se kritiky tvrdé a upřímné, a v jejich stopách také články literárních šelmiček, které ucítily tepennou krev. Stojí za zaznamenání, že jako symptom obsahují větu o Fraisevě nekritizovatelnosti."

Recenze přinesly jednu závažnou a zajímavou námitku: Josef Frai píše hodně, píše moc.

Píšeš mnoho! Jako by říkali zedníkovi: Moc stavíš. Jako by vyčetli lékaři: Moc léčíš. Já říkám: Lepší je stavět křivé domy než mrznout ve stanech od Červeného kříže. Lepší přikládat na ránu pavučinu než čekat, až úd sám upadne,

Básník a spisovatel se musí vypsát. I na jeho mělčině musí ještě dobře zakotvit docela slušné loďstvo."

"Voláte po odstranění nekritizovatelnosti. Tak se tím řiďte."

Ze své praxe znám jediný případ, kdy kritik poslal zápornou recenzi na knihu člena předsednictva SČS. Přemožení argumenty - možná jen na oko - jsme chtěli recenzi poslat do rotačky. V zápětí kritik telegrafoval: Stop. A sám si ji, zklamán ledabylou bdělostí redakce, seškrtnal.

Dále prosím: Nezajímejte se tolik o třídní původ Homéra. Zabývejte se námi, spisovateli z března roku 1987."

"Dělejte prostě cokoli, ale dejte nám pocítit, že máte literaturu rádi. Je přece rozdíl, bájeme-li cizí, nebo vlastní dítě. Když bijeme vlastní, neubereme na síle, ale rákoska nabude jiný, zvláštní, laskavější sklon.

A hlavně, mysleme společně na to, že ~~je~~ nejvyšší rozhodčí, komisař všesvětové literární federace, je čas, neúplatný a neomylný, bezúhonný, neúproposný a definitivní. Pokud ovšem přece jen neplatí verše jednoho českého básníka: 'Člověk neunikne času, ale ani ty - čase - lidem neujdeš!'"

(Z vystoupení na IV.sjezdu SČS)

Po přečtení tohoto vystoupení napsal jsem p. Sýsovi dopis tohoto znění:

Pane Sýse,

neznám Vás, stejně jako neznáte Vy mne, a nezajímám se o Vás právě tak, jako se nezajímáte Vy o mne. Vy jste oficiální básník a redaktor jediného českého literárního týdeníku, který u nás smí vycházet, zatímco já jsem signatář Charty 77 a nesmím publikovat už bezmála dvacet let. Je tedy sotva mezi námi nějaká nosná základna pro dialog. Nepředpokládám také, že by tento můj dopis mohl být v Kmeni uveřejněn - tak daleko "glasnost" u nás asi hned tak nedojde.

Přesto i za těchto podmínek jste mě svým vystoupením na sjezdu spisovatelů, uveřejněném v Kmeni 14/87, vyprovokoval k napsání tohoto dopisu, i když nejsem Moravan, ačkoli mám Moravany rád, jsou to často lidé upřímní a otevření a mluví minimálně pokaženou hovorovou češtinou.

Musím Vás nejprve opravit v jedné nepřesnosti: lidový slogan "Jan Ámos Komenský, to byl machr (někdy se říká "to

je něco") na (resp. "pro") ženský" jste v tisku jako první nezveřejnil; sám jsem jej četl a slyšel ze scény jednoho divadla malých forem už někdy před pětadvaceti lety. Původci sloganu sotva jím zamýšleli zaujmout postoj k "nekritizovatelnému" autorovi (ve skutečnosti kritizovanému velmi často; je patrné, že naši komeniologickou literaturu příliš neznáte, ale to bych Vám prominul). Stejně tak často můžete slyšet výrok "kecá jak Palackej", zejména z úst lidí, kteří už dávno zapomněli to málo, co o Palackém kdysi uslyšeli v základní škole, a jistě nehodlají tímto způsobem podrobovat kritice řečnické umění Františka Palackého. Nepostřehl jsem také, v čem kritičnost onoho sloganu o Komenském vlastně spočívá. Myslím, že i Vaše cenzura by propustila studii či román o sexuálním životě Komenského a kasovní úspěch by byl v tomto případě jistě zaručen.

Vy si vůbec potrpíte na temperamentní, ne právě domyšlené výroky. Třeba když tvrdíte: "Lepší je stavět křivé domy než mrznout ve stanech od Červeného kříže. Lepší přikládat na ránu pavučinu než čekat, až úd sám upadne." Co se týče první věty, patrně většina lidí by lépe snášela, kdyby jim spadl na hlavu stan od Červeného kříže, než střecha či zdi křivého domu. Druhé větě pak prostě nerozumím: patrně se v ní skrývá nějaký sexuální podtext.

Ale pro tyhle prkotiny bych Vám samozřejmě nepsal. Co mě (a patrně nejen mě) oprávněně pobouřilo, je ona pasáž, v níž jste se smělostí vpravdě rytířskou vytáhl proti našim nekritizovatelným autorům. Ne že by u nás nebyli, naopak, je jich až dost a někteří se onomu zákonitému "hájení" před kritikou těší už bezmála dvacet let. Z těch jste ovšem nevedl ani jednoho. Zato jste se "kacířsky" rozhořčil nad tím, že se nikdo nenajde, kdo by podrobil kritice "místa uslzených sentimentálních stesků" v Seifertových vzpomínkách, některé "slabé básně" pozdního Holana, "nesrozumitelnost" některých básní Miroslava Holuba (i taková tomíčkovská výtka, jíž byl v době svého vydání pranýřován už Máchův Máj, se ještě dnes může objevit v literárním tisku!) a "pozlátkovost" některých nových veršů Skácela.

Nevím, jak daleko sahá Vaše informovanost o současné české literatuře. Nebo snad opravdu nevíte, že Seifertovy vzpomínky řadu let kolovaly jen ve strojopisných opisech, nakonec vyšly v cenzurou (či redakcí, což je jedno) okleštěné podobě a napsat o nich fundamentální, objektivní studii si ani dnes netroufne žádný z publikujících literárních kritiků? Mohu Vám uvést i příklad z vlastní zkušenosti: ještě počátkem osmdesátých let jsem mohl jako motto na úmrtním oznámení své sestry uvést Seifertovy verše jen díky pochopení zaměstnance pohřební služby s podmínkou, že autorovo jméno nebude uvedeno.

Nebo také nevíte, že Skácel nemohl publikovat téměř patnáct let, a zatímco o mnohých soudobých autorech, které lze jen se značnou dávkou shovívavosti označit za průměrné, byly už vydány knižní monografie, v případě Seiferta, Holana, Skácela, Mikuláška si žádný z publikujících soudobých autorů na něco podobného netroufne, a i kdyby si troufl, nenašel by nakladatelství, které by si jeho knihu trouflo vydat.

Ostatně ve svém vystoupení jste roušku nad onou "nekritizovatelností" poodhalil sám, když jste uvedl, že jistý kritik sám stáhl zápornou recenzi knihy člena předsednictva SČS, když prý vy jste - a to ještě prý možná jen na oko - poslali recenzi do rotačky. Koho a čeho se asi ten kritik zalekl, že se v něm ještě včas projevila bezpečná "autocenzura"? A vám v redakci asi spadl kámen ze srdce, že jste recenzi tisknout nemuseli, ani jste nemuseli autorovi zdůvodňovat, proč by bylo lépe ji netisknout.

A tak tedy nevím, jak bych měl Vaše smělé "kacířské" tažení proti nekritizovatelným Mistrům charakterizovat.

Je to naprostá ignorance, nebo bezostyšná nestoudnost?

Já sám se stydím za to, že někdo jako Vy může před veřejností vystupovat jako český básník.

František Kautman,
Praha 10, Jablonořská 55

V Praze 16. dubna 1987

Za několik dní mi p. Sýs poslal vlastnoruční dopis s tímto textem:

Vážený pane,

v 50. letech jste se naprznil české literatury až dost, nechápu, že se nestydíte ještě vystupovat.

Karel Sýs

Pochopitelně, že na takovou odpověď jsem nereagoval.

Po čtrnácti měsících p. Sýs popsal dvě stránky Kmene článkem "Vymknuta z kloubů" (Kmen č.21, 26.5.1988). Opět uvádím příslušné pasáže, nutné k pochopení mé odpovědi. (Sýsův článek náhodou vyšel krátce před tím, kdy byl v Rudém právu uveřejněn studenoválečnický článek "Zbraně psychologické války" [2.6.t.r./, v němž se ostře útočí proti Chartě 77 a proti nezávislým hnutím v socialistických zemích.)

Karel Sýs: Vymknuta z kloubů (Kmen/21, 26.5.1988)

"Vstupuji do zakázaného pásma," tvrdí Radek John redaktorovi l'Humanité.

Zatím vstupuje jen do dvířek právě odemčených. Ventil se otevírá, pára syčí a oblak kondenzované mlhy zakrývá shnilé interiéry nablýskaných staveb.

Ti, kdo dosud nemají AIDS a kdo ho taky nikdy nedostanou, se utěšují: "Vidíš, vidíš, ještě žes žil mravně!"

Proto můžeme uslyšet v televizním Literárním klubu, že největšími metlami lidstva jsou jaderné zbraně, drogy a AIDS.

Petr Skarlant se už rok moří s libretem na téma Johnova Mementa - vzniká opera Rakovina vůle.

Divadlo J.K. Tyla v Plzni dává premiéru dramatizace románu Memento, zatímco Divadlo Jiřího Wolkra v Praze připravuje premiéru "písničkových textů a autentických výpovědí lidí závislých na droze", pořadu zpěváka Petra Nováka podle scénáře Radka Johna. Opozдила se jen karlínská opereta.

Lidská bída se materializuje a vydává plody.

Dočkáme se knihy o moru?

Na obzoru se rýsuje román o AIDS. Jaký bude? Představu si můžem učinit podle milostných scén v Mementu:

"Představa tlustého zpoceného těla zmítajícího se na Evině vyhublém je nad mé síly." "Spousta dalších těl. Prasata."

"Hroty ňader, vystouplé kyčle... Vymrštila pánev proti němu, zazmítala se na prostěradle, prudce padla zpátky na postel... A znovu ten útok zašpičatělých kyčlí. Vzepjal se napůl bolestí, napůl rozkoší. Být s ní už navždycky... Najednou měl pocit, jako by neuvěřitelně dlouho a pomalu v křeči padali zpátky na prostěradlo. Zůstat tak napřád."

"Objala ho, přitiskla se k němu celým tělem. Žhnoucí kůže na břiše a mezi stehny... Několik nesnesitelných vteřin svírání v žaludku. Až ho konečně teplo jejího břicha a stehů vtáhlo znovu do sebe."

"Hebká horká kůže pro mé prsty. Rozpálené tělo mezi mými pažemi. Hroty jejích prsou na mém hrudníku. Sevření jejích stehů. Vzepnout se a znovu stisknout to tělo pode mnou. Miluju tě, Evo! Vzepnout se... A najednou nic. Jen pot všude."

"A její prsa jsou právě jen ty dva hroty vystrčené proti světu."

"Síla vztahu. Vztah, který trvá v čase. Až za hrob, Evo. Jsi. Žiješ. Žijeme ve dvou. Možná jsi byla ta pravá. Kdyby sis nezačala s drogami. Být blízko. Blízko...".

Když vypustíme atraktivní drogy, nemusí se červenat ani Červená knihovna. Z lásky se stane žaludeční ujímání, bolestivé vtahování a gymnastické cviky, doprovázené supěním a pocením, křeče, vzpínání a zápas mezi kyčlemi a příslovečnými hroty ňader.

Takže tohle je literatura?

UMĚNÍ VYPLACENĚ

V již zmíněném Literárním klubu jsme se také dozvěděli, že společenská objednávka se už přežila.

V Rudém právu z 15.9.1987 recenzuje Jan Kliment Felliniho knihu Dělat film: "Fellini mnohde přehání, když líčí trochu

uličnický, s rozkoší, s níž si neváhá ze čtenáře i vystřelit, jak film vzniká... když dodává - vtipně, ale jistě v legraci - že hlavní inspirací nového filmu mu je záloha od producenta."

Jaká dojemná shoda.

Michelangelo vytvořil bezmála všecko na zakázku. Papeže dnes (a dobře mu tak) nahradil Litfond. Bez jeho přispění by nejedno dílo vznikalo v daleko horších podmínkách. Komu je to málo, ať hodí po hladových chleběch!

SALTO IMMORTALE

Co právě frčí?

Ti kritici a spol., co se ještě nedávno (lidská paměť nemá tak krátké nohy jako lež) rozplývali nad Malou zemí (ostatně myslím, že zcela právem, vždyť v naší zeměpisné šířce, jakož i délce, abys hrdinství a jeho obraz opravdu pohledal), unisono pějí nové chorály. Nedej bože, aby jim ještě jednou za jejich života vyměnili noty!

Zaznamenali, že v Moldávii vykáceli vinice? Nebo lépe: pokusili se to vysvětlit?

I Jevgenij Jevtušenko, horlivý vyznavač přestavby, vyčítá v básni Medvídkové koala kdejaký hřích kdejakému hříšníkovi: "Jsi hnípal vysokého stylu / předzpěvák sborů chrapounů. / Proklímals výbuch Černobylu. / Nachimov zmizel v moři snů. / ... Když Pasternak na hrachu klečel, /to ze spaní jsi mumla jen: / "Já jsem to radši vůbec nečet, / ale jsem krajně pobouřen..." / Tys dal nejvyšší ocenění / aby jsi zůstal u vesla / / povídačce o Malé zemi, / jež velkou hanbu přinesla. / Teď nerad bys byl v nemilosti, / upíráš pohled do dále / a abys vývoj honem dostih / říkáš: "Ach, vy jste zaspali!"

Možná mu křivdím, možná zejména poslední verše poslal na vlastní adresu. Básník, který rád fotografuje tuleně a za každého režimu nejraději cestuje.

CYKLOSTYLOVANÁ KULTURA

Přisédám si v autobusu k mlhavě známému muži.

"Jak jste na tom se samizdatem?"

"Jak jsem na tom?"

"No jaký čtete?"

Půjčí mi prý všechno. Zejména "ten poslední" je výtečný, jsou tam tabu jména a tabu události.

Kmen dosud nečetl, ale slyšel, že tam byl příspěvek Bohumila Hrabala do ankety. Nějaký tabu. Nečetl ho, to ne.

"Kam by člověk přišel, kdyby četl všechno!"

Vzpomínám na jeden "podzemní" časopis. Vedle úryvku z románu Milana Kundery břízky malíře vyloučeného ze strany. -
VELKÝ ORIENT MALÝ, ALE NÁŠ

"I Ladění je redigováno básníky - známými jmény známé generace na postupu. Oni mají tu moc veřejně prezentovat nejtalentovanější z nejmladších českých autorů... Mladá literární generace je pod kontrolou a v rukách generace střední." (Josef Chuchma, Je naladěno. Mladý svět 10/1988)

"To je hrozné, ať ^{básně} posílám pošlu, všude narazím na Velkou Šestku!"

"Nevíš, kdo je velmistr?"

"Ani nechci vědět. Nehádej, mohl by ses probudit a rýmy by ti byly volné. Víš přece, jak dopadnou panny z venkova v Listárně Literárního měsíčníku!"

"A co Ladění?"

"Hlupáčku! Máš jedinou šanci: psát blbě a nedráždit lóži. Víš přece, že všecko obsadili!"

ŠPATNĚ SES NARODILA, HOLKA MOJE ZLATÁ...

"Ty holka moje zlatá! Máš tu nejlepší kundičku na světě. Dyž chceš! Co je to? zeptala se. To nevíš? To seš ty sama tam vevnitř, tam, kde sem v tobě nejčko byl, a kdes mě ty v sobě cejtila, halt všecko to vevnitř tam v tobě. Kundička seš ty sama a to je daleko víc, dyť ty seš přece něco docela jinýho než takový zvíře, i dyš taky vobcuješ. To je na tobě to nejhezčí, holka moje zlatá..." komentuje krásu lady Chatterlyové její milenec alias David Herbert Lawrence, zřejmě britský Chod.

Nám českým Chodům se to moc líbí. Jenom bychom chtěli vysvětlit, ale řpřímo, nikoli přes Trhanov, proč nesmíme takhle psát a tisknout my, když nám zobák narostl podobně! Což-

pak nemají děvčata v Klenčí tamto - však víte co - na svém místě? Pročpak se třeba tentýž úředník, když "lektoruje" rukopis níže podepsaného Choda, vyděsí z těch "nádherně ~~obdobných~~ ^{čblych} a tajuplných věcí, jichž dotýkat se naplňuje čtenáře štěstím?"

Věřili jsme ve svá privilegia, věřili jsme, že v literatuře platí: co je dovoleno bohovi, není dovoleno Jobovi, nýbrž buď, anebo! Co by tomu buď řekl náš drahý zahraničnjc doktor Thomayer: Školní příklad schizofrenie, pánové.

Za oujezdské rodáky

KAREL SLADKÝ SÝS

P.S. Milenec lady Chatterleyové byl v Anglii zakázán do roku 1960.

EXPORTNÍ SOUBĚHY

"Dvě stě let uplynulo od premiéry Dona Giovanniho, dvě století uplynula od chvíle, kdy Pražané projevíli porozumění pro něco, čemu nerozuměla cizina. Dodnes jsme z toho faktu celí tumpachoví. Obvykle to bývá naopak," vítá v Kmenu č. 46/1987 Ondřej Neff znovuootevření Bertramky.

Jak lahodná legenda! Rádi ji slýcháme, neboť mnoho lahodnosti neužijeme. Tři sta let jsme úpěli, úpěli a úpěli, až Úpa přetékala.

Chtěli jsme tenkrát opravdu naštvat Vídeň? Nebo jsme tleskali tomu, co přišlo z dovozu, zatímco Mysliveček blou-
dil po Itálii?

Co bylo, to bylo. Terazky platí jiné roztřídění:

1.sorta: všecko v cizině.

2.sorta: tuzemské zboží, ale aspoň od moravských hranic.

3.sorta: všecko oficiální: mladí, staří, tlustí i tencí.

Píše mi čtenář na jaře 1987: "Jak to, že Hrabal není ve Svazu? Děláte si ostudu!"

Tentýž na podzim: "Hrabala jste vzali do Svazu, abyste si vylepšili profil. Děláte si reklamu a taháte ho všude jaká kotě."

Vidím Bohumila Hrabala v Klubu spisovatelů na nepatrně navštívené přednášce. Je pár dní po smrti jeho ženy. Sbohem, můj krásný plameni...

Je opět sám, jako plamen v magnetické nádobě, jejíchž stěn se nesmí dotknout.

PECKA VERSUS STROMY

"Krátko poté, kdy v 70. letech učinil B. Hrabal pokání /?/, aby mohl oficiálně publikovat, prohlásil: Polovinu budu dávat císaři, polovinu Bohu... Pak se Hrabalovi přihodilo, že to, co dříve byl už věnoval Bohu, vzal opět, předělal a upravenou verzi si nechal honorovat císařem. Přeshupačit a zmrzačit vlastní dílo pro pouhý prospěch /?/ - to už cynismus nepochybně je. Avšak jak se taková kalkulace vymstí! Když v nedávné době Hrabal napsal Proluky, knížku s pokusem o návrat k Bohu, jeho dar už nebyl přijat /?/. Všecky dřívější slabiny /?/ vystoupily do popředí, vypadá to, jako kdyby přísluhou u císařského dvora pozapomněl psát. Místo dřívějších svižných a vtipných střihů je zde toporný a uvadlý text pracně zdrátován dohromady z nepočetných a disparátních útržků, autor jako kdyby ztratil cit pro stavbu, slovo i vkus... Lehkomyslné rozhodnutí pro přijetí role mazaného Jeníka vyústilo tristně do postavy ošizeného Vaška."

Takhle hodnotí v jednom samizdatovém časopise Hrabalovo dílo Karel Pecka v článku Věk cynismu. Vyřídív Hrabala, otáčí loď a pálí salvu od druhého boku, nastojte - na Milana Kunderu: "Do určité doby přece odmítal /zřejmě nejsmrtelnější hřích, pozn.ks/ vydávání svých novel v českém samizdatu... Někde ve světě je úplně jedno a jen málokomu známo, jakým způsobem zde žijí myši oken, někdejší docenti a doktoři (v tuzemsku je ovšem Kunderovo líčení jejich osudů kromě urážlivosti jediné pro smích a rychlé zapomnění). Jeho zápis je nepravdivý a dosažený výsledek módní líbivosti odpovídá lehkosti provedeného úkonu. Prodejní úspěšnost není přece určující mírou kvality nabídnutého zboží, svědčí spíše o upadající úrovni a nedostatku rozlišující jemnosti širokých konsumentských vrstev /!/. Dostatek svého času byly jojo nebo Rubikova kostka také světově známými a pomíjivě módními šlágry."

A aby už kromě pana Pecky na hladině nic nezbylo, bouchne ještě dělo na zádi: "Kdo by pátral po věrohodnosti na kasamač vykalkulovaného filmového veledíla, navíc v tak skvělé

krycí /?!/ ambaláži, jakou je Mozartova hudba?... Na tom nic nezmění míra prodejního úspěchu, přidružená výroba de-
sek, vestiček a rukaviček. A ani řada Oscarů udělených to-
muto snímku. Amadeus, byť v takto exkluzivním provedení,
vyznívá jako perfidnost /!/ vůči evropskému pojetí Mozarta,
jako parazitismus na něm."

Ach ty věčný vzteku pecek, z nichž nevyrostly stromy!

DŘÍVE A NYNĚ ANEB UTRPENÍ VENKOVSKÉHO BOHÁČE

František Kautman: S.K.Neumann: Sonáta horizontálního živo-
ta (Nový život 2/1950)

"...Roku 1935 vydal Fr. Halas báseň Staré ženy. Je to
obludná, bezforemná, hluboce pesimistická a dekadentní bá-
seň plná zděšení a ošklivosti nad stářím ženy, jehož průvod-
ním znakem je fyziologické ochabnutí lidských orgánů. Halas
nevidí na staré ženě víc než toto: je mu předobrazem smrti.
Právem řekl L.Štoll na konferenci o poezii, že právě zde za-
číná český existencialismus. Myšlenka, minulý život, touhy
a přání, všechno snažení lidské osobnosti je Halasovi ničím.
Vytrhl svou starou ženu ze společnosti a zasadil ji do tem-
ného, od světa neprodyšně uzavřeného pokojíka. A celou svou
morbidní lyriku vybíjí v zoufalých obrazech, do nekonečna
kupě nejružnějších příměry zkázy a zmaru, docházející až k per-
verzním obrazům: 'vy klíny starých žen...' Jak mohl zde ml-
čet St.K. Neumann, básník 'radosti i života i krásy'? Jak se
nemohlo otrást jeho srdce nad touto hnilohou poezie?"

František Kautman: Tři nové básně Jana Pilaře (Nový život
10/1951)

"... Jan Pilař udělal velký krok dopředu sbírkou Radost
na zemi. Tato sbírka obsahuje několik opravdu dobrých básní
(jako např. Stalin, Za pravdou Lenina, Traktoristka aj.).
Kromě toho je v ní však řada básní, které neukazují novou ces-
tu, nejsou a nemohou být aktivní oporou našeho lidu v boji za
novou, socialistickou vesnici. Budování jednotných zeměděl-
ských družstev - to není široká válcovaná silnice. To je boj
na život a na smrt mezi venkovským boháčem a chudým rolníkem.
Jak tedy mohl Pilař v básni Radost na zemi napsat, že v naší

zemi 'už není / chudých / a prosících / a těch, co ujídají z půdy / celé vesnici'. Ale nejde jen o tento jeden verš, který ignoruje existenci vesnického boháče a boj s ním. V celé sbírce, s výjimkou několika narážek, nenajdeme jediný básnický obraz boje proti venkovskému boháči... Mohli bychom poukázat na to, že ve své poezii nenašel dost hněvivých slov k vyjádření celé síly a hloubky nenávisti našeho lidu k americkému imperialismu. To také asi zavedlo autora až k nejasným, ideově vadným veršům... Druhá sloka na str. 1130 Nového života č.8 je velmi nedostatečným vyrovnáním se s venkovským boháčem na naší vesnici."

LIST ZAPOMENUTÉHO MYDLÁŘE ANEB ŽLUKLÉ MÁSLA NA HLAVĚ

Tuhle mi píše František Kautman: "Pane Sýse, neznám Vás, stejně jako neznáte Vy mě, a nezajímám se o Vás právě tak, jako se nezajímáte Vy o mě. Vy jste oficiální básník a redaktor jediného českého literárního týdeníku, který u nás smí vycházet, zatímco já jsem signatář Charty 77 a nesmím publikovat už bezmála dvacet let. Nepředpokládám také, že by tento můj dopis mohl být v Kmeni uveřejněn - tak daleko 'glasnost' u nás asi hned tak nedojde... Co mě opravdu pohoršilo, je ona pasáž /vystoupení na sjezdu spisovatelů/, v níž jste se smělostí vpravdě rytířskou vytáhl proti našim nekritizovatelným autorům. 'Kacířsky' jste se rozhořčil nad tím, že se nikdo nenajde, kdo by podrobil kritice 'místa uslzených sentimentálních stesků' v Seifertových vzpomínkách, některé 'slabé básně' pozdního Holana, 'nesrozumitelnost' některých básní Miroslava Holuba a 'pozlátkovost' některých nových veršů Skácela."

(Tady odbočím a pro pořádek ocituji ze svého vystoupení: "Zkuste říci, že v Seifertových pamětech - kromě nádherných, zářivých míst - najdeme místa uslzených sentimentálních stesků, že třeba poslední básně Vladimíra Holana jsou slabé... Přiznejte, že některým básním Miroslava Holuba nerozumíte. Prohlašte, že Jan Skácel kromě pravým zlatem zlatil ve sbírce té a té i zlatem kočičím. Vyobcujou vás z národa a na moravských hranicích vám proštípou pas.")

"Je to naprostá ignorance, nebo bezostyšná nestoudnost? Já sám se stydím za to, že někdo jako Vy může před veřejností vystupovat jako český básník."

F.Kautman se nemýlí v tom, že se o něj nezajímám, nýbrž v tom, že ho neznám. Takové lidi je třeba znát! Vždyť patřil v padesátých letech, jakožto šéfredaktor Československého spisovatele, k nejkrutějším katům české knihy. On to byl, kdo vyřazoval z edičních plánů Seiferta a Holana... Právě tak jako ti "docenti a doktoři" zneužili poválečné euforie k likvidaci tehdejších docentů a profesorů (a čerta se starali o to, jestli půjdou mýt okna, anebo z nich vyskočí), jakož i básníků, malířů a vůbec těch, co celý život bojovali (a to doslova) za mnohotvárnost života i umění, aby o dvacet let později, rozesazení na obvodu zpět se vracejícího kyvadélka dějin, "přešupačili" své postoje a činy, o nichž hanba jen mluvit. Pan Kautman byl kdysi také soudruhem, na svůj šéfredaktorský oblek si nechal našít záplaty, aby příhodněji vypadal v roli dělnického kádra. Jiná dnešní "myčka oken", nedávno doktorka a ještě předtím svazačka, vyhazovala studentky ze školy za nalakované nehty. Já sám se stydím za to, že se tihle lidé nestydí ještě dnes vylézat na světlo a pokoušejí se ještě jednou nasednout na kyvadlo, bez jeháž pohrdavého svistu si neumějí svůj zajisté únavný život v převlečníku představit.

Zlatá padesátá léta! Otevřme si Literární noviny ze 14.března 1953. Právě zemřel Stalin.

"Byl Gruzínek. Byl Džugašvili. /To vlast mu dala orlí let./ A proto si ho v této chvíli / ukládá v písniích celý svět..." Tohle napsal básník, který si pochvaloval, že se do něj (pardon, do hrdinky jeho básně) zamiloval - "představte si" - esenbé!

A co tyhle verše: "Neboť / je budoucnost / je mladost, / štěstí světa- / soudruh Stalin!" Anebo tyhle: "Ticho je na Rusi, žal chodí Ukrajinou, / řekami Sibíře se černé hoře valí. / Pro tebe, synáčku, dnes pláče celá země, / za tebe, Staline, všichni by život dali. / ... Netruchli. / Na radost, pravím, aby svítila nám. / Nad Moskvou vzešla komunismu zář. / Matičko! / Jablky Gruzie voní tvůj vyšívaný vlňák, / až usnu, přikryj mě tou dobrou vůní tvář. / Tak zemřel Stalin"

a pověst o tom / po celém světě šla / , že na bílou jeho ruku / bílá holubice usedla." Anebo tyhle: "Nic nezastaví jaro v letu! / Svět kdyby ještě milion let žil, / všechno, co bude zpívat v květu, / svou rukou Stalin zasadil..." Autory byste dnes asi neuhádli. Ale proti těmhle servilním slátaninám ční Nezvalova poéma Stalin jako útes poezie!

Ano, byli mladí, nechali se svést a zneužít. A také sváděli a zneužívali druhé. A byli jiní mladí i staří, kteří viděli dál než na špičku svých levných kariér. Tehdejší komunisté nekončili život v Kanadě ani ve Frankfurtu nad Mo-
hanem. A mohli bychom jít do ještě větší hloubky národní historie, do protektorátu a před Mnichov, abychom porozuměli traumatům leckterého pozdějšího "válečného" či "posrpnového" poškozence.

Rituální tance slepých kolem jednookých jsou směšné, ale tanec vidoucích kolem jednookých - to už je pro okounějící historii přímo k popukání.

Poslal jsem Kmeni tuto svou Odpověď panu Sýsovi.

V 21. čísle Kmene se Karel Sýs na dvou stránkách "vymkl z kloubů" při předvádění podivuhodného veletoce, v němž marně pátrám po hlavě a patě.

py Nejprve je napaden Rašek John, snad proto, že vyhověl sociální objednávce a píše o drogách a AIDS; obšírnými citacemi je však pranýřováno jeho líčení sexuálních scén - za což by se nemusela červenat ani Červená knihovna (četl vůbec někdy něco z Červené knihovny?). Ale o kousek dál jsou široce ocitovány pasáže z nedávno u nás nově vydaného starého románu Milenec lady Chatterleyové, jimiž se patrně dokazuje, že co projde cizímu autorovi (v románě dokonce do r. 1960 v Anglii zakázaném), neprojde u nás autoru domácímu (což ale vyvracejí citace u Johna). Sociální objednávka, zavrhovaná v případě Johna, je ale obratem pasována na odvěkou a nevyhnutelnou instituci, ať už ji zadává papež, provozní agentura nebo Litfond. Je tu také směle napaden sovětský básník Jevtušenko, který tepe stalinismus-brežněvismus (asi také na objednávku), aniž by se kál za to, že také toho hodně "zaspal".

(Autor tu poněkud setřel rozdíl mezi sociální objednávkou, již se míní pohotová reakce na určitý společensky závažný problém, a vyhotovením díla na zakázku za předem dohodnutou odměnu.)

Kritici, kteří prý byli právem nadšeni Malou zemí, nyní prý pějí nové chorály. Konjunkturalisté byli vždycky, o tom by nás právě p. Sýs nemusel poučovat. Ale proč bychom měli být nadšeni nějakým literárním dílem jen proto, že píše o hrdinství? Ostatně i p. Sýs jistě ví, že Malá země nedostala Leninovu cenu za literaturu ani pro své literární kvality, ani proto, že oslavovala hrdinství. Potom jsou napadeni blíže nejmenovaní básníci, kteří si stěžují na diskriminaci ze strany všemocné literární kliky. Z různých náznaků a vsuvek nijak nevysvětluje, že by neměli pravdu.

Nejtěžší kalibry však p. Sýs vystřílel proti "cyklostylované kultuře" (tak o ní lze mluvit v lepším případě, jinak je tato literatura převážně opisována na stroji. Proč asi?). Nezdá se, že by ji p. Sýs znal moc dobře, ale přesto v ní odhalil "zloducha" Karla Pecku, který se ostře kriticky vyslovil vůči B.Hrabalovi, dokonce vůči M.Kunderovi /!/, a co už je docela neslýchané, vůči Formanovu Amadeovi. (V posledním případě Tvorba byla tolerantnější: nejprve Amadea vychválila, potom zkritizovala /proč ta korektura první recenze?/ a potom nakonec kritizovala onu kritiku /shodou okolností těsně poté, kdy Forman navštívil Moskvu a poskytl interview Literaturnoj gazeti a Sovětské kultuře/). Kdyby p. Sýsovi zbývalo více času (nebo odvahy?), na čtení "cyklostylované kultury", našel by tam řadu jak odmítavých, tak kladných kritik a ohlasů na tvorbu B.Hrabala, M.Kundery i M.Formana. Tam totiž nepůsobí žádná cenzura a autoři ani redaktoři tam neuznávají žádná tabu, na což p.Sýs ze své praxe asi není zvyklý. Ovšem p. Sýs nepíše a nemluví tak směle, jak se tváří: bojuje "proti všem", kteří nemají moc. A pak si vybírá ty, o nichž se toho ve veřejnosti moc neví. Tak třeba Karel Pecká, nezákonně obžalovaný, deset let rubal v uranových dolech. Řadu let pak trvalo, než se podařilo prosadit vydání několika jeho knih. A potom opět byl vehnán do ghetta umlčených. Mezitím napsal řadu hodnotných knih a není jeho

vinou, že je široké čtenářské vrstvy neznají. Ten, kdo si váží jeho práce, nemusí souhlasit se vším, co napíše, ale to není důvod k tomu, aby mu bránil v publikování jeho textů.

Velmi mnoho pozornosti věnoval p. Sýs mně. Nejprve obšírně ocitoval dva z mých velmi špatných článků z r.1950 a 1951. Potom částečně uveřejnil můj dopis, který jsem mu poslal v dubnu minulého roku. (Není to právě pohotová reakce na dopis čtenáře, ale budiž: glasnost u nás zřejmě od té doby pokročila. Vynechal však natolik podstatné části mého dopisu, že bez nich zejména závěr, který ocitoval, ztrácí smysl. Samozřejmě se nerozhořčuji nad tím, že zmíněné básníky se p. Sýs "odvážil" kritizovat. Ale zde bych mohl polemizovat jen tehdy, kdyby ocitoval můj dopis v plném znění). Pokračuje tvrzením, že ho sice nezajímám, ale zná mě velmi dobře. Patrně je pilným čtenářem tisku z počátku padesátých let. (Šéfredaktorem nakladatelství Československý spisovatel jsem byl od podzimu r.1949 do léta 1952. V r.1949 mi bylo 22 let. Mezi léty 1952-1957 jsem téměř nic nepublikoval. Nikdy poté jsem už také nezaujímal žádnou významnější vedoucí funkci.) Prý jsem patřil k nejkrátějším katům české knihy. Vyřazoval z edičních plánů Seiferta a Holana. (K tomu poznamenávám jen na okraj, že v r.1950 vyšla v Čs spisovateli Seifertova Píseň o Viktorce, vzápětí - k mému velikému překvapení - ostře napadená Ivanem Skálou v Tvorbě. Tuhle historii p.Sýs v tehdejší tisku nezaregistroval?)

P.Sýs mě zná opravdu dobře, když si dokonce pamatuje (byly mu tehdy 4 roky), že jsem si prý ostentativně našil záplaty na kalhoty, abych vypadal jako dělnický redaktor. Jen tak mimochodem: p.Sýs si z té doby už asi nepamatuje, že dosud trvalo přidělové hospodářství textilem a obuví a že opatřit si nový oblek nebylo tak jednoduché jako dnes. Móda záplatovaných džín tenkrát ještě nebyla. (Mám pocit, že p.Sýs mě zná jaksi z druhé ruky a od informátorů ne právě objektivních.)

Tohle vše tu nepíši proto, abych dělal advokáta své činnosti z počátku padesátých let. Odsuzuji ji tak, jak si to zasluhuje, napsal jsem o ní a o tehdejší době toho dost a není

mou vinou, že čtenáři Tvorby a Kmene si nic z toho nemohli přečíst. Ale snad by tedy bylo ze strany p.Sýse vhodné, aby řekl, že mě "zná" z doby před 38,37 léty, což je sice z hlediska dějin lhůta zanedbatelná, ale z hlediska lidského života je to v nejlepším případě jeho polovina. Má ovšem pravdu, že jsem "zapomenutý" a koná tedy záslužnou práci, že mě veřejnosti připomněl, a sice jmenovitě, zatímco mé generační spoluhříšníky a spoluhříšnice z padesátých let vyřizuje anonymně en bloc, neboť prý také oni (či ony) se nestarali o to, co se bude dít s vyakčněnými lidmi, a nyní jaksi těžce nesou svůj osud uklízeček a manuálních pracovníků.

Mám však dojem, že tzv. "pravicoví oportunisté" z r.1968 vůbec nejsou persekvováni za své hříchy z padesátých let (jak to v podtextu vyznívá ze Sýsova článku), pokud bychom nebrali v úvahu boží spravedlnost, ale že byli potrestáni za něco docela jiného. (Naopak, počátkem sedmdesátých let takové hříchy platily spíše jako zásluha, také mnozí se zdůrazňováním těchto "zásluh" bránili a byli také jako "pomýlení" omilostněni. Tohle by už mohl p.Sýs znát lépe, protože mu bylo přes dvacet a v literárních kruzích se takové věci neutají.)

Když p.Sýs začal chodit do školy, mladí básníci psali špatné verše o Stalinovi, proti nimž prý ční, podle pana Sýse, Nezvalova poema Stalin jako útes poezie! Tohle tedy stojí za úvahu. Buď se postavíme na stanovisko, že v každém díle zůstane stopa géniova spáru, ale pak si musíme položit otázku, kde je míra morální odpovědnosti, je-li takto oslaven zloduch? Anebo připustíme, že na rozdíl od svých mladých druhů Nezval Stalina více miloval a více mu věřil, a proto o něm napsal lepší verše.

Jenže tenhle předpoklad se mi nějak nezdá. Nedávno se např. čtenáři Kmene dozvěděli, že Nezval byl nadšen Bucharinovým referátem na I.sjezdu sovětských spisovatelů; Nezval také víc než kdo jiný věděl o pronásledování avantgardního umění a avantgardních umělců v Stalinově říši. Věděl rozhodně víc než ti, kteří v jinošském věku čerpali své informace z vysílání londýnského a moskevského rozhlasu, které kon-

frontovali s nacistickou propagandou. Nikdy bych Nezvalovi neupíral básnickou velikost. Ale když se mluví o svedených a svádějících, raději bych o ~~tom~~^{něm} pomlčel.

Pronikavý pamětník p.Sýs nakonec nasadí svým extempore korunu a zamíchá dohromady komunisty (bodejť by si nestřelil do emigrace!), Mnichov, protektorát a "válečné" a "posrpnové" poškozence.

Ujišťuji p.Sýse, že opravdu nehodlám nasednout na kyvadlo, které by mě kamsi vyneslo (ostatně nikdy jsem tenhle sport neprovozoval, ani v těch padesátých letech ne, to bych byl asi také jinak skončil), na to už nemám ani věk, ani žaludek.

Všechny nás budou jednou soudit dějiny, jistě přísně a koneckonců spravedlivě. Budou-li však u nás dělat "přestrojku" takoví lidé, jako je p.Sýs, Bůh jí buď milostiv!

F.Kautman, 30.5.1988

POST SKRIPTUM

Uplynuly tři týdny - a ticho po pěšině. Buď p.Sýs píše fundamentální odpověď, nebo čeká na příznivou konstelaci hvězd (nebo na něčí povel?), nebo se mu zdá, že mě důkladně popravil a zneuctil "na věčné časy". V morálním kodexu p.Sýse je zřejmě docela přirozené napadat osoby, které se na stejné úrovni publicity nemohou bránit a jejichž jména a práce (také z konce padesátých a z šedesátých let) zmizela z povědomí veřejnosti.

Jen tak pro ilustraci jeden příklad. Přečetl jsem si nedávno vydanou knihu Nory Dolanské Novinář F.X. Šalda. Když se autorka zmiňuje o možných prototypch Šaldova Zápisníku, píše: "Dostojevského Deník spisovatele byl v souvislosti se Šaldou již nejednou citován i v odborném tisku. V Československé akademii věd vznikla v 60.letech samostatná studie, poukazující na vztah díla a ovlivňování myšlenek obou těchto velikánů." (str.235 - podtrhl F.K.)

Nemíním se dotýkat samotné autorky, ta jistě nenese odpovědnost za to, že v její knize nesmělo být citováno ani

jméno autora, ani název této práce. Jde totiž o mou studii F.X. Šalda a F.M. Dostojevskij, vydanou v Rozpravách Akademie v r.1968. Tato kniha byla počátkem sedmdesátých let vyřazena z prodeje a z knihoven – snad proto, že je tam citován úryvek z jedné Šaldovy poznámky o moskevských procesech z r. 1936.

Jak je vidět, lze tedy obšírně citovat mé články z r. 1950 a 1951, hlavně ty, které mě mohou očernit před veřejností. Ale nelze se zmínit ani bibliografickým záznamem o ničem z toho, co jsem psal později, ať už to vyšlo před rokem 1969 tiskem, nebo později v samizdatu. Inu, nepohodlného člověka je záhodno vymalovat jako lumpa a vyvrhele a postavit ho před soud:

1/ když se nemůže sám bránit;

2/ když veřejně v našem tisku nemohou vystoupit ani ti, kteří o něm a jeho práci vědí trochu víc, než toho ví třeba p.Sýs (nebo než toho "chce vědět"; p. Sýs totiž vůbec rád zřejmě čerpá informace z kavárenských drbů a pavlačových pomluv). A ještě jeden krásný příklad etiky p. Sýse. Pro zapomětlivé čtenáře Kmene honem rozhořčeně rekonstruuje text, který jsem ve své citaci jeho článku vynechal – ale sám před nimi skryje nejpodstatnější část mého dopisu, který si mohlo přečíst jen několik osob.

Ale abych se vrátil k svému původnímu dopisu: p.Sýs totiž ve svém sjezdovém vystoupení zaujal pózu rytíře, který se rozjel s kopím proti drakovi, ale k nemalému údivu přihlížejících bodl do princezny, kterou ten drak drží v zajetí. Možná, že na sjezdu mluvil ještě něco jiného. Musím však předpokládat, že to, co ze svého vystoupení publikoval, považuje za nejpodstatnější – vždyť to publikuje v časopise, který sám řídí.

Právě tohle mě rozhořčilo, protože co jsem nikdy nesnášel, byla dvojí tvář: jeden pohled mám pro galérii, druhý pro parter. Sem tam utrousím radikální frázi, abych si získal nonkonformisty, ale hned ji vybalancuji "státotvorným" výrokem, abych si to nerozházel "nahore". A tenhle člověk mi chce číst levity o morálce, konjunkturalismu a kariérismu?

Takže místo diskuse o pronásledované české literatuře po roce 1968 (sem zahrnuji také autory, jimž bylo znemožněno publikovat po roce 1948, kteří byli někdy dlouhá léta nezákonně vězněni nebo ve vězení zemřeli, nebo kteří byli donuceni emigrovat, ale kteří se v 60. letech vraceli do povědomí čtenářů postupným vydáváním jejich děl: Deml, Durych, Zahradníček, Kostohryz, Knap. Renč, Hostovský, B. Fučík, Valenta, Teige, Štyrský, Weil a mnozí další) p. Sýs otevřel diskusi o počátku padesátých let u nás. Nu což, jsem k ní připraven. Jen bych ho chtěl upozornit, že taková diskuse se v atmosféře "perestrojky" asi příliš nebude hodit do krámu některým jeho národním, zasloužilým a akademickým přátelům a protektorům; dále by asi bylo při ní nezbytné u některých, dnes oficiálně velice uctívaných a ceněných zemřelých spisovatelů, členů KSČ, porušit zásadu "o mrtvých jen dobré".

A také by se asi nepodařilo nedotknout se muže, který u nás v této době nesl odpovědnost na místě nejvyšším a pod jehož portrétem pochoduje p. Sýs na prvomájových manifestacích.

Ale myslí se, chce-li se diskusí o padesátých letech vyhnout diskusí o letech sedmdesátých a osmdesátých. Brežněvismus není lepší stalinismus, a teklo-li za Stalina mnohem víc krve, za Brežněva se nakupilo více smraďu, a to nejen z fabrik a umělých hnojiv, které bez překážek a bez vědomí veřejnosti zamořovaly vzduch a vodu, ale hlavně z morálního rozkladu společnosti, který dosáhl katastrofických rozměrů.

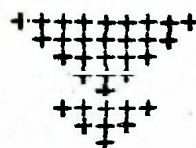
Nebo se snad p. Sýs domnívá, že za tohle se zodpovídat nikdo nebude, a že se všechno svede na padesátá léta, za něž se všechna zodpovědnost svalí na ty, kteří vyvodili všechny důsledky z poznané pravdy a v dalších desetiletích usilovali právě o to, aby důsledky padesátých let u nás byly odčiněny?

Alespoň to mravní rozhořčení by si p. Sýs jako protagonista let sedmdesátých a osmdesátých v naší literatuře měl odpustit.

František Kautman

c o n o v é h o

v s a m i z d a t u

?

LÉVINAS, Emmanuel: Výbor z textů, Etika a Nekonečno

(Delta, edice živého myšlení - sv. 1, 1988, 107 ss. A5, zmenšená xerokopie strojopisu, brožováno v měkkém kartonu)

Svazek se dělí na dvě samostatné části, je opatřen stručnou informací o autorovi a jeho díle (doprovodnou xerokopií jeho portrétu). První část tvoří Výbor z kratších textů, sestavený z několika Lévinasových publikací a již dříve kolující ve strojopisu. Pro toto vydání byl nově přehlédnut překladatelem druhé části, cyklu deseti rozhlasových rozhovorů z roku 1981, které vyšly knižně pod názvem Etika a Nekonečno. Tyto rozhovory, v nichž autor sám nastiňuje stručný obraz své filosofie, jak se vyvíjela od jeho raných prací až po články z nejposlednější doby, vycházejí v češtině poprvé.

Jako doslov je připojena recenze výboru z kratších textů publikovaná v KS 2/85.

JACOB, François: Hra možností

Esej o rozmanitosti života

(Edice Prameny, 1988, 53 ss. 20 x 24 cm, celoplátěná vazba; přel. z franc. orig. Le jeu des possibles - Essai sur la diversité du vivant, Fayard, 1981)

F. Jacob (nar. 1920, mikrobiolog zabývající se zvláště genetikou, profesor na College de France, Nobelova cena 1965) pojednává v této knížce poutavou esejistickou formou o některých aspektech vývojové teorie. V předmluvě autor říká: "Skýtá-li totiž teorie vývoje rámec, bez něhož není žádné naděje porozumět tomu, odkud pocházíme a co jsme, vyžaduje také upřesnění hranic, za nimiž se stává už ne vědeckou teorií, ale mýtem."

Pro české vydání napsal autor zvláštní předmluvu (datovanou 9.března 1988). Kniha sestává ze tří kapitol: Mýtus a věda, Kutilství vývoje, Čas a tvorba budoucnosti. V edici Prameny je to již 5. svazek v řadě překladů.

Vychází od začátku 80. let v Praze. Souhrnněji se k jejímu programu vrátíme v některém z příštích svazků.

HALEVI, Zev ben Šimon: Vesmír v kabale

(Praha 1982, 229 ss. 19,5 x 25 cm, osmnáct celostránkových ilustrací - schémat s vysvětlujícím textem, strojopis, plátěná vazba. Přeloženo z angl. or. A Kabbalistic Universe, Rieder and Company, London 1977.)

Výklad o původu a kosmickém plánu stvoření v duchu kabalistické tradice. Jednotlivé hlavní části (Symbol a skutečnost, Bůh, Svět, Člověk) uvedeny titulní stranou s motem v hebrejštině a češtině. Na konci abecední překlad jmen a kabalistických výrazů.

BUBER, Martin: Chasidské příběhy I.

(Praha 1983, 235 ss. 21 x 24 cm, oboustranný xerox, plátěná vazba, jako frontispis foto M. Bubera, tři fotografie v textu - interiéry a exteriéry dřevěných polských synagog, přeloženo z německého originálu: Die Erzählungen der Chassidism, Zürich, Manesse Verlag 1949.)

První část knihy věnována zakladateli chasidismu Baal-Šem-Tovovi a jeho žákům a pokračovatelům. Padesátistránková předmluva, věnovaná dějinám chasidismu a autorově pracovní metodě. Připojena mapa s vyznačením významnějších chasidských center.

BUBER, Martin: Chasidské příběhy II.

(Praha 1983, 225 ss. 21 x 24 cm, oboustranný xerox, plátěná vazba, frontispis + tři celostránkové fotografie - interiéry a exteriéry dřevěných polských synagog)

Druhá část knihy, seznamující čtenáře s pozoruhodným a osobitým světem chasidů prostřednictvím vyprávění, které se o jeho představitelích tražovalo v pozdějších generacích. Doslov autorův, na závěr připojena jeho stať Má cesta k chasidismu a chronologie caddikim.

ANSKI, S: Dybuk

(Praha 1984, 81 ss. 16 x 22 cm, laminovaný karton, strojopis, přeloženo z němčiny /orig. jidiš/.)

Divadelní hra, odehrávající se v chasidském prostředí na Ukrajině. Formou dramatické legendy rozvíjí se čtyřech dějstvích příběh o dybukovi, duši zemřelého, která se podle tradičního podání může za určitých okolností vtělit do živého člověka. V tomto případě jde o duši zemřelého studenta, který stále usiluje o svou snoubenku a snaží se zabránit jejímu sňatku. Hra patří ke klasickému repertoáru jidiš divadla.

LEVINAS, Emmanuel: Závěry (Conclusions)

(Závěrečná část knihy Totalita a nekonečno, Praha 1984, 38 ss. A5, jednostranný xerox, obálka laminovaný karton.)

Část hlavního díla francouzského filosofa, ve které autor shrnuje a znovu formuluje základní východiska svého přístupu k otázkám skutečnosti a k bytí.

Pirke Avot - Výroky otců

(Praha, 1985, 107 ss, A4, jako frontispis fotografie, příloha hebrejský orig., překlad pořízen z textu, uveřejněného v siduru Sefat emet, Frankfurt n. M. 1948.)

Traktát Mišny, který je obvykle součástí modlitebních knih aškenázského i sefardského ritu. Traktát je sestaven z výroků významných autorů a tvůrců Talmudu.

STEMBERGER, Günter: Přehled židovské literatury

(Praha 1985, 297 ss, 21 x 24,5 cm, oboustranný xerox, plátěná vazba, přeloženo z něm. orig. Geschichte der jüdischen Literatur /Eine Einführung/, Verlag C.H. Beck, München 1977.)

Stručný přehled židovské literatury a jejích problémů, zahrnující období tří tisíciletí. Autor je profesorem judaistiky na vídeňské universitě. Jednotlivé kapitoly: Bible, Doba přechodu 200 př.l. - 100 př. l., Mezi křesťanstvím a islámem: židovský středověk, Literatura jidiš, Cesta k modernismu, Židovské osvícenství, Hebrejská literatura po roce 1880, Židé v německé literatuře (viz podrobnější bibliografický údaj v Knižním zpravodaji KS, sv. 1/86).

WEINREB, Friedrich: Symbolika biblického jazyka Úvod do struktury hebrejštiny. Cyklus přednášek pro knižní vydání zpracoval Dr. Friedemann Horn.

(Praha 1987, 125 ss. 19 x 25 cm, oboustřanný xerox, plátěná vazba. Přeloženo z německého originálu Die Symbolik der Bibelsprache, Origo Verlag, Bern 1981. Jako frontispis tabulka hebrejské abecedy s názvy a číselnými hodnotami jednotlivých písmen.)

Cílem knihy je umožnit čtenáři co nejvíce vytěžit z biblického textu "... aby vám jednotlivá slova, jejich vzájemné vztahy, příbuzenství, tedy prvky, z nichž se skládá biblický jazyk, byly jasné. Teprve potom bude pro vás četba Písma skutečně zajímavá a smysluplná. Je přeci něco docela jiného, vidíme-li vlastníma očima nebo jsme-li stále odkázáni na tvrzení někoho jiného."

Šest příběhů rabi Nachmana

(Praha 1986, 105 ss, 16,5 x 24,5 cm, textilní vazba, přeloženo z Rabi Nachman's Stories, ed. Arjeh Kaplan, The Breslov Research Institute 1983.)

Výbor z textů rabiho Nachmana z Braclavi, který vyprávěl svým chasidům podivuhodné pohádkové příběhy plné tajemství a symbolů.

Osm světel

(Praha 1987, 282 ss, 21 x 26,5 cm, oboustranný xerox, plátěná vazba, kresby Marca Chagalla z knihy Belly Chagalové Lumieres allumées.)

Soubor židovských legend, pohádek, pověstí a bajek, převyprávěných do češtiny.

RABI ŠELOMO ben JICCHAK zvaný RAŠI: Komentář k pěti knihám Mojžíšovým

Berešit - Genesis

(Praha 1988, 188 ss, 19 x 26 cm, plátěná vazba, oboustranný xerox, jako frontispis fotografie hebr. textu, přeloženo z hebrejštiny.)

První český překlad nejrozšířenějšího a nejpopulárnějšího komentáře k pěti knihám Mojžíšovým. První svazek obsahuje komentář ke knize Genesis a předmluvu o životě a díle jeho autora Rašiho, kterou napsal rabi Simon Langer.

Vychází při edici ALEF, průměrný rozsah cca 100 ss. Soubor přeložených i původních textů souvisejících se základním zaměřením edice. Střídavě strojopis nebo xerox, celostránkové reprodukce v textu.

KALENDÁŘ 1985 (ALEF, Praha 1985, 95 ss. A4)

Z obsahu: Ch. Péguy: Mistr Eckhart z Hochkeimu, Druhá odvaha - Geršom G. Scholem: Pražský Golem z Rechovot - Josef Váchal: Dopis Mahrara z Prahy o vytvoření Golema, Dopis Jakubu Demlovi - Scholem: Světlo - svět, Tradice třiceti šesti skrytých spravedlivých - A. Watts: Svět jako extáze - S. Kierkegaard: Diapsálmata - Carlos Castaneda: Učení dona Juana.

KALENDÁŘ 1986 (ALEF, Praha 1986, 69 ss. A4)

Z obsahu: Isidore Epstein: Mistr, Moderní mágové, Židovský mysticismus - Henri Michaux - J.B. Singer: Vykoupení, Dědictví - Carlos Castaneda: Cesta do Ixtlanu (na pokračování i v dalších svazcích).

KALENDÁŘ 1987 (ALEF, Praha 1987, 93 ss. A4)

Z obsahu: Martin Buber: Příběh o přivolávání deště, Hitlahavut: O zanícení - Karel Poláček (ukázka z chystaného přehledu židovské česky psané literatury) - Jan Wagner: Ze světa podivínů - W. Starcke: Evangelium relativity - rabi Nachman: Zaměněné děti - M. Buber: Židovská mystika - Maimonides: Silná ruka, pátý oddíl - Jiří Daníček: Slečna a pes - McLuhén: Bosé nohy na svaté zemi - D. Charms: Anekdoty ze života Puškina - Josef Váchal: Přepěkné čtení o jasnovídném Vavřincovi.

KALENDÁŘ 1988 (ALEF, Praha 1988, 147 ss. A4)

Z obsahu: Simon Langer: RAŠI - život a dílo - J.B. Singer: Greenhorn v Sea Gate, Nejšlémílovatější šlemíl - Gutmann Klemperer: Rabi Löwe syn Becalelův, Pražský rabinát - Emmanuel Levinas: Bez identity - Emmanuel Levinas vzpomíná - Rabi Nachman: Býk a beran - A.H. Clough: Neříkej, že boj není k ničemu - Micha Josef bin Gorion: Šest příběhů ze Studny Judovy - A. David Neelová: Kouzlo tajemného - Zadrhlo - f.w.: Jiří Langer - Franz Kafka: Dopis Maxu Brodovi - Jak se vaří v SSSR.

(pokračování seznamu z KS, svazků 2,3/85 a 2/87)

25. R.S.: Jungova psychologie jako "srovnávací fenomenologie" (1987, 19 ss.)

Část přednášky o fenomenologii archetypu Senex a Puera. Otázka specifického charakteru Jungovy psychologie; Jung a tradice neoplatónské filosofie (J. Hillman); srovnání Jungovy psychologie a Plotinovy filosofie; Jungova vlastní charakteristika jeho ideových předchůdců; vznik hlubinné psychologie a "krize moderního člověka"; Jung a tradice hermetického myšlení.

26. F. CAPRA: Moderní fyzika a východní mystika (1987, 14 ss.)

Překlad článku ze sborníku Psychologie in der Wende. Vliv moderní fyziky na filosofické myšlení 20.století; srovnání mechanistického světónázoru klasické fyziky s "organickým" nazíráním východní mystiky; kvantová teorie a vědecký objektivismus; svět jako jednotná síť vztahů; teorie relativity a východní pojetí jednoty prostoru a času; teorie "šňěrovací tkaničky"; komplementární vztah vědy a mystiky.

27. C.G. JUNG: Konfrontace s nevědomím (1987, 59 ss.)

Překlad Úvodu, Prologu a 6.kapitoly z knihy Erinnerungen, Träume, Gedanken.

Okolnosti vzniku Jungovy "autobiografie"; Jungovo podrobné líčení prožitků, snů a vizí, jež provázely jeho vlastní proces konfrontace s nevědomím; fantazie o "sestupu" do nevědomí; klíčový sen o zavraždění Siegfrieda a pokusy o jeho výklad; personifikace autonomních sil nevědomí: Eliáš, Salomé, Filémon, duše "Ka"; konfrontace s Animou; "Černá" a Červená kniha" a Septem Sermones ad Mortuos; mandala a její smysl; Jungovo dílo jako pokus o výklad obrazů, jichž se mu dostalo během této doby.

